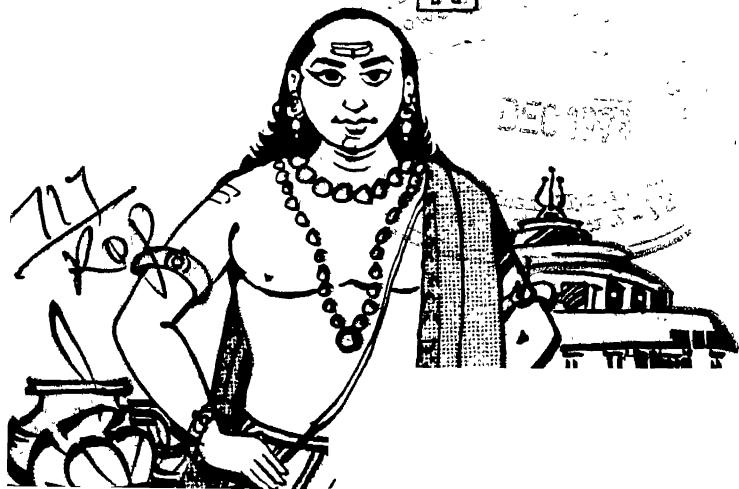

ಶ್ರೀನಾರಾಯಣ ಕವಿನಾಯಕಪುರಾಣ

శ్రీనాథ
కవి సార్వభౌమ
(విజయాంబిక)

Acno
18782

పోలాప్రగడ సత్యనారాయణమూర్తి ఎం. టి.

సర్వస్వామ్య సంకలితము

ప్రకాశకులు

పోలాప్రగడ సత్యనారాయణమూర్తి

106, శ్రీనివాస ఆఫీర్స్ మెండ్స్ 2/0 బ్రహ్మ సలహా

మమయూన్ నగర్,

హైదరాబాద్ - 28.

మలకాపాళ

1442-36

ప్రథమ ముద్రణ - 1957

ద్వితీయ ముద్రణ - 1972

తృతీయ ముద్రణ - 1976

చతుర్థ ముద్రణ - 1993

వెల: రూ. 10-00

92245
SAT

ప్రతులు :

పోల్ డిస్ట్రిబ్యూటర్స్

విశాలాంధ్ర పబ్లిషింగ్ హౌస్

4-1-435, విజ్ఞానభవన్ క్యాంపుస్టిట్

హైదరాబాద్ - 500 091

విశాలాంధ్ర బుక్ హౌస్

విజయవాడ, హైదరాబాద్, గుంటూరు,

విశాఖపట్నం, అనంతపురం, తిరువతి,

హన్మకొండ, కాకినాడ,

Prescribed as Telugu
Non - Detailed Text
for 1st year P. U. C.
in the entire karna-
taka State from
1973 to 1979.

* *

Prescribed as Telugu
Non - Detailed Text
for B. A. & B. Com.
Entrance Examina-
tion of Andhra
University from
1981 May.

మునుపు మారి శరత్తు ప్రవేశించినది. ప్రొద్దునిలువదు. అందు
వలన చీకటిపడకుండగానే ఇల్లు చేరుకొనవలెనను తలంపుతో
శాచయ్య గొట్టుము నదలించెను. వెంటనే యది చెవివరకులాగి
నదలిన బాణము వలె రివ్వున ముందరికి దూసికొని పోసా గెను.
కాని గిట్టల వలన లేచిన ధూళి, అస్తంగత సూర్యుని అరుణ
కాంతిలో పుప్పొడివలెను, కులాయములకు పోవుచున్న పక్షులు
గూరమునకు తుమ్మెదల వలెను తోచి ఆప్రదేశము సంతటికి
శిష్యాన రమణీయతను సంతరించు చుండెను.

ఆ యందమును చూచి యానందించెడి స్థితిలో లేడు
శాచయ్య. అతని ఆలోచనలన్నియు నెదురుగా సుదూరమున
దావరి కవ్వల కన్పించుచున్న రాజమహేంద్రవరము
గిరించియే !

కాటయ వేచు ప్రభుని దేహస్థితి ఎట్లుండెనో !

రాజమహేంద్రవర రెడ్డిరాజ్యము యొక్క భవిష్య
తేమనునో !

నిన్న ఉదయము తన తండ్రియైన గంగారెడ్డి ఆదేశాను
సారము రాజమహేంద్రవరమునుండి కాజ్ఞరపర్తి బయలుదేరిన
తాను, బాల్యసఖుడు, అమాత్యవరుడునైన బెంజువూడి అన్న
మామాత్యుల ఆదేశానుసారము వెనుకటి సాయంత్రమునకే

తిరిగి రాజమహేంద్రవరము చేరుకొన వలసి యున్నది. కాని కాజ్జరపర్తిలో నాయనగారి మిత్రుడైన బేతిరెడ్డిగారి బలవం తముపై ఆరోజుచట నాగి పోవలసి వచ్చినది.

బాచయ్య యిట్లాలోచనల నుండి తేరుకొను సంతటిలో గోదావరిని సమీపించెను. పావనగౌతమిని గాంచినదే తడవుగ ఛెంగున గుఱ్ఱమునుండి క్రిందికి లఘించి సభ క్తి కముగ చేతులు జోడించి నదికి నమస్కరించెను.

ఇటునటుగట్లపై నున్న రెల్లుదూబ్బలు వృద్ధగౌతమీనది తెల్లని పెండిజుట్టువలెను, మధ్యముగ ప్రవహించుచున్న ఆ తిన్నని నీటిజాలు ఆమె తీసికొనిన పాపటవలెను, ఆనీటిపై ఎఱ్ఱగా మెరయు సంధ్యాసూర్యుని అరుణకాంతి ఆ పుణ్యవతి పాపటలో రాచిన సిందూరరేఖ వలెను బాచయ్యకు తోచి నది ఆపవిత్ర సౌందర్య శోభకు ముగ్ధుడై స్వంతోషపులకిత స్వాంతుడైనాడు బాచయ్య.

కంతలో నతనికి నెదురుగ పదిబాహువుల దూరమున గోదావరిని దాటుటకు ప్రయత్నించుచున్న నొకానొక వ్యక్తి గోచరించెను. వెంటనే సమీపించి హెచ్చరించి, అప్రయత్నము విరమింపజేసి, “ఇచట గోదావరి అందదు. నాలుగు నెలలువుల లోతు. అటువైపు ఏనుగులను కడుగుదురు. తెలియదా? విదే శీయుడనా? నేను హెచ్చరించి వాదించకున్నాను. వీళ్ళాటికి నీవును నీ గుఱ్ఱమును నిష్కారణముగ మరణించి యుండుదు” అనినాడు బాచయ్య.

ఆ మాటలు విని ఆ యువకుడు భయవిహ్వముడై ఒక మాను నీటివంకచూచి, వెంటనే కృతజ్ఞతతో బాచయ్యను చూచెను. అతని చూపులు బాచయ్య నాకర్షించినవి. వెంటనే బాచయ్య ఆ యువకుని ఆపాదమస్తకము పరిశీలించెను.

ఆ కర్ణణియమైన సుందర రూపము! నూగునిసమైనను రాని మృదువైన లేతమోము ప్రయాణపుబడలికవలననొక్కింత శుష్కించినను వన్నె తుంగలేదు. తలపాగ, అంగరఖా, ధోవతి వలన శరీరమంతయు నాచ్ఛాదితమై ముఖము, చేతివ్రేళ్ళు మాత్రమే కన్పించుచుండెను. సన్ననిపాడవైన వ్రేళ్ళు ఆ యువకుని సౌకుమార్యమును చెప్పకయే చెప్పుచుండెను. అతని బెడకు చూపులు, ఒకరూరముగ నిలుచున్న ఆతీరు బాచయ్య సంతయు నాకర్షించినవి. 'యువకుని వేషములోనున్న యువతివలె నీతడెంత దర్శనీయముగ నున్నాడు!' అనుకొనెను బాచయ్య.

“నీవును నీగుట్టమును డస్పిసట్లున్నారు. దూర ప్రయాణము చేసితివా? రాజమహేంద్రవరము పోవలయునా? నేనుకూడ నచటకే. నాతోరమ్ము. అదిగో! అచట గోదావరివంపుతిరిగినదే, అచట నున్నది పాటిరేవు” అనుచు సతనితో కలసి పాటిరేవువై పునడచుచు నొకచోనాగి ‘నీపేరేమి?’ అని బాచయ్య యడిగెను.

అంధుల కాయువకుడు “వి...వి...విజ...యుడు” అని తత్తరపడుచు సమాధానము నిచ్చెను. వీణమీటినట్లు శ్రావ్యముగ వినిపించిన ఆకంఠస్వరమున కాశ్చర్యపడినాడు బాచయ్య.

గట్టముల కళ్ళెముల నొకచేతను, పిక్కల వరకును ఎత్తిన ధోవతిని మరియొకచేతను పట్టుకొని యిరువురును పాటి రేవు దాటుచుండగా గొతమి కావల ఎదురుగ కనిపించుచున్న రాజమహేంద్రవరమును బాచయ్య ఆయువకునికి తర్జనితో చూపించెను.

దుర్గములు, ప్రాసాదశిఖరములు, మార్కండేయస్వామి ఆలయగోపురము, ఎడనెడారి కేళాది వృక్షాగ్రములతో స్పష్టా స్పష్టముగ దూరమున కనిపించుచున్న రాజమహేంద్రవరవైభవమును, మల్లికార్జునాలికలవలె తెల్లని కొంగలబారు, కొస్తుభమువలె శరన్నేఘశకలము భాసింప, విశాలమైన వినీలాకాశము శ్రీమహావిష్ణువు పక్షస్థలమువలె నయనవర్షముగ శోభింప ఉదాత్తరామణీయకత నందించుచున్న సమీపప్రకృతిసౌభాగ్య సౌందర్యము నొడలంతయు కనులు చేసికొని జూచుచు, ఆ అందము సంతటిని మనసార గ్రోలుచు నాయువకుడు తన్మయ స్థితిలో నుండెను.

అతని స్థితిజూచి బాచయ్య యిండుక నవ్వి, "ఆశ్చర్యముగ చూచుచుంటివేల? రాజమహేంద్రవరమును చూచుట యిదియే ప్రథమమా? మీది యేయూర? ఎచటనుండి వచ్చుచున్నావ"ని ప్రశ్నించెను. అన్యమనస్కుడైన ఆ యువకుడు మొదట నా ప్రశ్న వినిపించుకొనక, పిదప తొట్టువడుచు "కొండ..." అని రెండక్షరములుపలికి, తొడనే బాచయ్య ముఖపలికలు గమనించి భయముతో నర్థికితోనాగిపోయెను.

అప్పటికే బాచయ్య ముఖము జేవురించినది. కందుదలు ఎరు పెక్కినవి. క్రిందిపెదవి వణకసాగినది. కుడిచేయి అప్రయత్నముగ మొలనున్న బాకు పైకి వెళ్ళినది. భయవిహ్వములై గజగజలాడుచున్న విజయుని నిశితముగ జూచి “కొండవీటి వాడవా? నేడు రాజమహేంద్రవరమునకును కొండవీటికి నెట్టి సంబంధములున్నవో తెలియును గదా!” అనుచు తీక్షణముగ బ్రశ్నించెను బాచయ్య.

ఆ ప్రశ్న వెనుక నెంతయో చరిత్ర!

కొండవీటిని కుమారగిరి పాలించినంతవరకు, కొండవీటి రెడ్డిరాజులకును రాజమహేంద్రవర రెడ్డిరాజులకు నెంతయో సోమనస్యమున్నది. రాజమహేంద్రవర ప్రభువైన కాటయ వేముడు దొడ్డాంబికవలన తనకు అనితల్లి హరిహరాంబల తరువాత జనించిన కుమారునకు కుమారగిరి అని నామకరణ మొసర్చి కొండవీటిరాజునందు గల గాఢానురక్తిని వెల్లడించు కొనెను. కొండవీటిలో కుమారగిరిని త్రోసిరాజని పెదకోమటి వేమ రాజ్యమును తన హస్తగత మొనర్చుకొనుటతో కొండవీటి రాజమహేంద్రవర సంబంధములు చెడినవి. కుమారగిరి పక్షపాతియైన కాటయవేముడు, పెదకోమటివేముని యాధిపత్యమును గుర్తింపక, కొండవీటితో తెగత్రొంపులు చేసికొని స్వాతంత్ర్యమును బ్రకటించినాడు.

అందుల కలిగి కాటయవేమునిపై కక్షగట్టి, ఒకవైపుగజ పతులను, మరొకవైపు విజయనగరరాజైన రెండవ దేవ

రాయలను, ఇంకొకవైపు బహమనీనుల్లానై సఫిరోజిమాను రాజమహేంద్రవరముపై పురికొల్పుచు నదను వచ్చినపుడు తాను కూడ కయ్యమునకు కాలుదువ్వుచు రాజమహేంద్రవర సామ్రాజ్యమునకు స్థిమితము లేకుండ పెదకోమటివేమారెడ్డికిన శక్తికొలది చీకాకు కల్గించుచుండెను. ఫలితముగ రెండు రాజ్యములకు మధ్య పచ్చగడ్డి వేసిన భగ్గుమనుచుండెను.

ఇంతటి గాఢ యున్నది కనుకనే కోపోద్విగ్నముచే బాచయ్య ఆ రీతిని తీక్షణముగ బ్రశ్నించెను. ఆ ప్రశ్న వెనుక నెట్టి అపోహగలదో విజయుడిప్రే గ్రహించినాడు. అపోహలు, అనుమానములు నెట్టి విషమపరిణామములకు దారితీయునో అతనికి ననుభవమువలన తెలిసిన విషయమే ! అట్టి అపోహ కారణముననే కదా పెదకోమటివేమారెడ్డి తన రాజ్యమును గృహనిర్బంధములో నుంచినది !

అపోహ కాక మరేమి ?

రాజమహేంద్రవర ప్రాణిధినియకుడును తన పెదతల్లి భర్తయు నైన నూరవరెడ్డిగారు మారువేషమున కొండవీడు వచ్చి వెళ్ళుటేమి, అవార్త తెలిసి అందు తమ ప్రమేయముండు ననీ అపోహపడి విచారణ యైనను జనుపకుండ నాయనగారిని రాయనమువదలిననుండితీసివేసి, వారితో కలిపి అమ్మను తనను పెదకోమటిప్రభువు గృహనిర్బంధమున నుంచుటేమి? ఇటులనే అనుమానముపై నెందరినో కొండవీటిలో పదవీభ్రష్టులను తేలుట విరిగివది. ఎంతయో చాకచక్య ముపయోగించి,

కావలివారి కనుగప్పి, అతికష్టముపై తానుమాత్రము నిర్భంధమునుండి తప్పించుకొని రాగలిగెను. ఇపుడిక తనకు రాజమహేంద్రవరమున పెదతండ్రిగారైన సూరపరెడ్డిగారే దిక్కు. వారితో సంప్రదించి తన తల్లిదండ్రులను బంధవిముక్తుల నొనరించు నుపాయ మన్వేషింపవలెను.

తల్లిదండ్రుల యవస్థ గుర్తుకురాగా విజయుని ముఖము విషాద పూరితమైనది. అది చూచి జాలిపడి మాటలోకానిత్యమును తగ్గించి “ఇంతకును నీవు పూర్తిగ చెప్పలేదు. కొండ... అని ఆగితివి. కొండవీటి వాడవేనా?” అని తిరుగ బాచయ్య ప్రశ్నించెను.

పరిస్థితిని గ్రహించిన విజయుడు వెంటనే కాదని తల అడ్డముగ నూపెను.

“మరి?...కాజ్జరపర్తికి పది గవ్వాయతుల దూరమున నున్న కొండగుదురా?”

విజయు డొనని తల యాడించెను.

కాని బాచయ్య అతనిని వెంటనే విశ్వసించలేదు. “నీవు రాజమహేంద్రవర మేల వచ్చుచున్నావు? అచట బంధువులున్నారా? ఎవరు? వారు నీకేమగుదురు?” అని వరుసగ బ్రశ్న వెంట ప్రశ్నవై చెను.

“రాజమహేంద్రవరమున ప్రణిధినాయకుడైన సూరపరెడ్డిగారు మా పెదతండ్రిగారు. ప్రస్తుతము ‘నా’ అన్నవారెవరును లేరు. నాకు వారేదిక్కు” అని అనుచుండగా విజయుని కనుల బాష్పములు నిండి కంఠము రుద్దమెనది.

బాచయ్య ఉలికిపడెను. “ఏమి? ఇతడు సూరభరెడ్డిగారి బంధువా? వారు తప్ప ఇతనికి యెవరును లేరట! ఎన్ని ఆశల తోడనో యితడు రాజమహేంద్రవరము వచ్చుచున్నట్లున్నది. పాపము! సూరభరెడ్డిగారును వారి సతీషణియు నామధ్య గృహదహానమున సజీవమరణము చెందినారనిన సంగతి యింత నికి తెలియును కాబోలు! తెలిసినచో నితడు నిరాశోపహతుడగును. అయినను తెలుపుట యెందులకు?” ఇట్లునుకొని బాచయ్య మానము వహించెను.

బాచయ్యతోకలిసి పాటిరేవుదాటుచున్న విజయుడును మాటాడుటలేదు. సాయంసూర్యనికాంతిలో మందారమందాకినివలె భాసించుచున్న ఎఱ్ఱవి గోదావరీసలిలములను, అందుండుండి యెగురుచున్న తెల్లని వెండిచేపల తల్పమును, వింతకజూచుచుండెను.

సంభాషించుటలేదుకాని, బాచయ్య ~~బాచయ్య~~ ఆలోచనలు. ప్రాణినియక్షులైన సూరభరెడ్డిగారి ముఠానందముతో రాజమహేంద్రవరము (బాంగ్లాదురు) వెన్నెముక విరిగినది. దానితోడ ఇట్లుయే ప్రేమప్రభు వస్వస్థులై మంచానబడిరి. ఇదియే యదనని ఉత్తరమున సామంతప్రభువులైన వాసరాజు, బుంగరాజు, వీరార్జునులు కప్పములు కట్టుటమాని పోతల్లత్తమును ప్రకటించిరి. పడమర అంపదొర, నాగార్జునాధిపతియు కొరకు వేచియుండిరి. ఇక తూర్పున ఇన్న దేవచోడ సరేసరి, దక్షిణామయు వరకును పల్ల పల్లనాక్రమించెను.

ఇదికాక తీటు గజపతి, ఇటు విజయనగరరాయలు గన్నవరము రేవును కాజేయవలెనని కాచుకొనియుండిరి. కొండ పీటి పెనకోమటివేయ ప్రభువునంగతి చెప్పనవసరమేలేదు. అవ కాశము లభించినచో రాజమహేంద్రవర సామ్రాజ్యము సామ్రాజ్యమునే కబళించివేయవలెననిపొంది కూర్చుండెను.

అన్నివైపుల కారుమేఘము లిట్లు క్రమ్ముకొని వచ్చుచున్నను, రాజమహేంద్రవరమున కొక ఆశాకిరణ మున్నది.

మహామంత్రి అల్లాడయే ఆ యాశాకిరణము.

దువ్వూరి వంశజుడైన అల్లాడప్రభువుండినంత వరకు రాజమహేంద్రవర సామ్రాజ్యమునకు భయములేదు. తన అశేష శేముషీ ధురంధరత్వముతో నతడు సామ్రాజ్యమును రక్షింపగలడు. ఆ నమ్మకము ప్రజలకే కాదు ప్రభువైన కాటయవేమునికినిగలదు. మీదుమిక్కిలి కాటయవేయప్రభువు, అల్లాడయు విమ్యంకులు. కాటయవేముని పెద్దకుమార్తెయైన అనితెల్లిని, అల్లాడ రెండవ కుమారుడైన వీరభద్రారెడ్డికిచ్చి వివాహ మొనర్చిరి. ఈసంబంధముతో రాజకుటుంబమును మహామంత్రి కుటుంబమును మరింత సన్నిహితమైనవి.

కాటయవేముని నాయకత్వము, అల్లాడ మంత్రాంగము, సేనానాయకులైన నరహరి అవక్రపరాక్రమము, సూరవ రెడ్డి ప్రణిధిని పుణ్యము అను నీనాలుగు స్తంభములపై రాజమహేంద్రవర రెడ్డిరాజ్య మింతవరకును సుస్థిరముగ నుండుటయేగాదు, ఉత్తరమున చిలుకసముద్రమువరకును తన యాధిపత్యమును నెఱపి, దక్షిణాపథమున సాటి ఆంధ్రరాజ్యములైన విజయనగర కొండవీటులతో సమస్తాధిగ నిలువబడినది.

ఇంతలో సూరపరెడ్డిగారి అకాలమరణము.

కాటయవేమప్రభువు అస్వస్థత.

ఇకపై రాజమహేంద్రవర భవితవ్య మెట్లుండునో!
ఇట్లు దీర్ఘాలోచనాతత్పరుడై మాటాడక షానముగ నీటిలో
నడుగులు వేయుచున్న బాచయ్యను విజయుడు పరిశీలించెను.
అతని నడకలో కన్పించుచున్న రాజసమును ముఖములో
కన్పించుచున్న గాంభీర్యమును చూచి చకితుడై మరింత నిశిత
ముగ విజయుడు పరిశీలించెను.

వికాల ఫాలము, నిశితబుద్ధికి నిద్రానముగ కొనజేలిన
నాసిక, నిశ్చలమైన దీర్ఘవీక్షణములు, బిగువు పెదవులు, నల్లని
కోరమీసములు, సమున్నత దృఢశరీరము.

రెప్ప వాల్చక బాచయ్యను చూచుచు విజయు డట్లు
యిందిపోయెను అది గమనించి వెంటనే తన ఆలోచనల
నుండి నేరుకొని చిరువవ్వు నవ్వుచు “వావై పల్లెటూరులో ఇట్లు
ర్యముగ బాచుచున్నావు? యువకుడవు కనుక సరిపోయినది.
కాక, యువతివే ధైర్యవో...” అని యింకను బాచయ్య వాక్య
మును పూర్తి చేయుచుండగా విజయుడు సిగ్గుపడి తటాలున
తెరచు పండుకు.

అది గమనించి బాచయ్య మాట మార్చుచు “అయినచో
మిత్ర సూరపరెడ్డిగారి యింటికి వెడలుదువన్నమాట!” అనెను.

“మీరు వారి నెరుగుదురా?”

“నేనేలనిన మాటేమి? రాజమహేంద్రవర మహాసామ్రాజ్యములో వారి నెరుగనివారు లేరు. కాని తెలియనిది వారిఅసలురూపమే! ఆయనను మారురూపమున చూచినవారే కాని, అసలు రూపమున చూచినవారు చాల తక్కువ. వారు ప్రణిధులు కదా! నీవు వారియింటికి బోవుటకు ముందు నాతో మాయింటికి రమ్మ. అచ్చటనుండి నిన్ను వారింటికి జేర్చునుసాయ మాలోచింతు” ననెను. ఇట్లనిరాడేకాని, “సూరప్ప రెడ్డిగారి మరణవార్తను కొండంత యాశతో వచ్చుచున్న ఈ యువకునకు చెప్పుట ఎట్లనునాలోచనమే బాచయ్యకు.

ఇత డెంతయో సుకుమారుడు. ముచ్చటగ నున్నాడు. సోదరీ సోదరు లెవ్వరును లేని తనకిట్టి సోదరు డొకడున్నచో!

ఇంతలో పాటి రేవు దాటి ఒడ్డు చేరితిమన్న సంతోషముతో కాబోలు వారి యశ్వములు రెండును సకిలించినవి. బాచయ్య తనగుట్టుముయొక్క వీపుతట్టి విజయునితో “ఇక రాజమహేంద్రవరమునకు వచ్చితిమి. గట్టు ఎక్కినచో నగరమే” అనెను.

వారట్లు గట్టు నెక్కుచుండగ నాతిదూరమునగల రాజప్రాసాదమునుండి కల్లోలపూరిత రోదనధ్వనులు వినిపించినవి. అవి విని హృదయచలన మాగినట్లు బాచయ్య నిశ్శబ్దమున నిలువబడిపోయెను.

అప్పటివరకును రాజమహేంద్రవర రాజ్యలక్ష్మీ నుదుటి సిందూరతిలకమువలె బ్రకాశించుచున్న వృద్ధసూర్యు డస్తంగతు డయ్యెను. చుట్టును చీకట్లు వ్యాపించెను.

విజయునికి నా యనువా రెవరును లే రనియు, సూరపరెడ్డి గారి యింట తల దాచుకొనవలె నని కొండంత యాశతో వచ్చెననియు, సూరపరెడ్డిగారి యకాలమరణవార్త యతనిని క్రుంగదీయుననియు, మీదుమిక్కిలి నిలువనీడలేని దయనీయ స్థితి యతనికి కలుగుననియు, అందువలన సూరపరెడ్డిగారు నతీ సమేతముగ వారణాసివెళ్ళినారని చెప్పి కొంతకాలమువరకును విజయుని తమ యింటనేయుంచుట లెస్సయనియు బాచయ్య చెప్పుటతో నార్ద్రహృదయుడైన గంగారెడ్డి విజయుని స్థితికి వగచి యట్లే యని అంగీకరించెను.

తండ్రి, కుమారుడు విజ్ఞు శత్రుశ్యామలో యుచ్చటించు కొనుచున్న విజయు డెట్లుతనమిరువమునుండి చతుశ్శాల లోనికి ప్రవేశించుచున్నాడని ముగించుకొని తలపాగ, అంగ రళా, ధోవతిధరించినచ్చిన విజయునిజూచి గంగారెడ్డినొప్పుతో "ఇలాంటి పూర్తి గ తెలవారకుండుడనే స్నాన మొనర్చితివా? బాగున్నది. ఇంటనేన్నీవు డాతలపాగా యెంచుల" కనెను.

విజయడు ప్రత్యుత్తర మీయలేదు. ద్వారబంధముపై న చెక్కిన లతయను చిలుకలను, వెలిసిపోయి వెలవెలబోవుచున్న ముత్యగడపను, ఎన్నడోకట్టిన మామిడాకు లెండి సూత్రము మాత్రము మిగిలిన తోరణమును యథాలాపముగ జూచుచు సూరకుండెను. విజయు డేకాగ్రతతో జూచుచున్న యా యవ

శేషములను తానుగూడ జూచి గంగారెడ్డి నిట్టూర్చెను. ఆ నిట్టూర్పులో గంగారెడ్డి భార్య గతించుట, బాచయ్యయింకను వివాహము చేసికొనకుండ జాగుచేయుట, అడదిక్కులేని యిల్లు కళారహితముగ మారుట మొదలైన బాధామయమైన స్మృతులు ధ్వనించెను.

ఆవిధముగ నిట్టూర్చిన గంగారెడ్డి నల్లని విషాదరూపమును జూచి విజయుడించుక చలించెను. తెల్లని గుబురుమీసములు, దెన్యమును దెల్పు నల్లనిపెద్దపెద్ద కన్నులు, ముడతలు పడిన నుదుగు పాలిపోయి వాలిపోయినదాడలలోను, శుష్కించి ముడతలుపడిన శరీరములోను వయస్సంబంధమైన నీడలుస్పష్టముగ కాన్పించుచున్నను, భుజములయొద్దను, పిక్కలయొద్దను దార్ధ్యచిహ్నములు అస్పష్టముగ గోచరించి ఒకనా డితడు మహాబలాఘ్న డను స్ఫూర్తిని కల్గించుచుండెను.

గంగారెడ్డి నిట్లాక్కత్తుణము రెప్పవాల్చుకుండ చూచి వెంటనే బాచయ్య దిక్కు తిరిగి “నన్ను మాపెదతండ్రిగారి యింటియొద్ద దిగవిడిచెదరా?” అని విజయు డడిగెను. అంతకు పూర్వము తా మాలోచించుకొనినప్రకారము సూరపరెడ్డి గురించి చెప్పి, వారు వారణాసినుండి తిరిగివచ్చువరకు తమ యింట నుండుమని బాచయ్యయు గంగారెడ్డియు తెల్పిరి. మొదట సూరపరెడ్డిగా గూరలేరను వార్త వినివిచలితుడై, పిదప నేమిచేయుటకును దోచక విజయు డాలోచనా మగ్నుడయ్యెను.

దీర్ఘ కాలము వారింట నుండుట కిష్టములేదు. అట్లని రాజచుహ్లాదవరము వదలి వెనుదిరిగి పోవుటకా ధైర్యము

లేదు. ఏమి చేయుటకును తోచుటలేదు. విజయుని సందిగ్ధ వస్థను గమనించి, "సచివసమితి సభ్యులైన బెండపూడి అన్నయామాత్యులును నేనను సహాధ్యాయులము. వారితో సంప్రదించి నీ కేడైన రాజోద్యోగ మిప్పించును, అంతదనుక మాయింట నుండును" నెను బాచయ్య.

నూతనుని విశ్వసించి వా రుద్యోగము నిత్తురా?"

"ఆ శంక నీ కెందులకు ? నే నిప్పించును. సరియా ?

కాటయ వేము ప్రభునియల్లుడైన వీరభద్రారెడ్డియు నాకు సహాధ్యాయుడే. ఆయనతో జెప్పియైనను నీ కుద్యోగమిప్పించు" నని బాచయ్య మడుపుటతో విజయు డేమియు జూరూమాటాడలేదు. వాచురక్షలు ధరించి గడవడాటి బైట కడుగిడ బోవుచు బాచయ్య "నిన్న సాయంత్రము ఈటయ వేము ప్రభుని మరణించినాడు కదా! నే నట్టి కన్నయ్యను చివ్విల యింటి కేగి యచటినుండి యిచ్చుకనుజలని వీరభద్రారెడ్డినివరామర్పించుటకై రాజ్యసాహాయ్యమునకు వెడలుదుము. వరదారెడ్డివచ్చినచో ముక్కుల గుటు కలియమని చెప్పు" డని తండ్రికి తెల్పెను.

మిగులే "అదియిదే! కాజ్ఞరపరి సంగతి యేమైనది? నిన్న సాయంత్రముమొడి చూచుచున్నాను. నీయంత నీవే తెల్పియున్నది" యనుచు గంగారెడ్డి తీక్షణముగ బల్కెను.

"నేను మొదటనే తెల్పితినిగదా వివాహముజేసికొననని!

మిత కాదు కూడ దమటవలన మీమాటనుబట్టి కాజ్ఞరపరి వరదారెడ్డి. అనియే! అచట మీ స్నేహితులైన బేతిరెడ్డిగారితో

కూడనావిషయమే చెప్పితిని. మీ కొమార్తెకు వేటొక సంబంధము చూచి కొనుడని వారితో జెప్పియే వచ్చితిని" అనెను బాచయ్య.

నిని కోపముతో "అఁ!" అని గంగారెడ్డి అరచెను.

"అందువలన వారికి మీరింకేమియు కలుగుచేయకుడు" అనుచు బాచయ్య మొగసాల దాటి మగతొలకంబమును గడచి వీధిలోనికి వెడలిపోయెను. గంగారెడ్డి దిగ్గున ఆసనము నుండి లేచెను. కోపముతో నాతని ముఖము జేవురించెను. కనులు ఖణఖణ లాడుచుండెను. బ్రద్దలు కానున్న యగ్నిపర్వ తముమాడ్కి, భగభగ మండుచున్న మధ్యాహ్నమార్తాండుని వలె నతడు భయంకరముగ విజయునకుకన్పించెను. బాచయ్య పోయిన దిక్కుగ కొంతతడ వట్లు చూచి యత డావల నున్న రనుచు నాసనమున కూలబడెను.

తతరపాటుతో తనకు శీతలోపచారములు చేయుచున్న విజయు నుద్దేశించి "చూచితివా? ఇట్లున్నది వాని పద్ధతి. పాతి కేండ్లు వచ్చినవి. ఇంకను వివాహము చేసికొనడు. రేపు నేను హారీ యన్నచో, ఎండలోనున్న తనను నీడకు రమ్మను వారుండరు తల్లి లేదు. అక్కసెల్లెండ్రమాట సరేనరి. తదకు నీవంటి సోదరు డైనను లేడు. వీనికి వేడియు వెచ్చయు నెవరు చూచెదరు?" అని గంగారెడ్డి నిట్లూర్చెను.

కుమారుని సౌఖ్యమున కాందోళన జెందుచున్న యా వృద్ధమూర్తి వెతనుజూచి విజయుడు జాలిపడెను.

కొంతతడ వాగి గంగారెడ్డి మరల నిట్లు వాపోయెను. "రాజమహేంద్రవరమందలి యువకుల కీనడుమ నిని యేదియో

పెట్టియావేళము బయలుదేరినది. ప్రతియువకుడును వివాహమున
చేసికొన ననుట, నుడుట నింత విభూతియు, మెడలో నిన్న
రుద్రాక్షులును ధరించి వేదాంతవాక్యముల నేకరువు పెట్టుట.
వైరాగ్యదృష్టి యుండుట మంచిదే; కాదనను కాని అకాల
వార్ధక్యము వచ్చినట్లు పెళ్ళిళ్ళు మాని సన్యాసులవలె నీతిరుగు
టేమి? మా బాచయ్య వంటివాడే మహామంత్రి అల్లాడ పెద్ద
కుమారుడు, వేమారెడ్డి. అతడు నిట్లే వివాహము వలదనిభీష్మిం
చుకొని కూర్చుండెను. అతనితో విసిగి వేసారి తుద కతనినట్లే
బ్రహ్మచారిగ వదలి, రెండవకుమారుడైన వీరభద్రారెడ్డికి
వివాహ మొనర్చినాడు అల్లాడ. ఏమి? ఇప్పుడు వీరభద్రారెడ్డి
చేడు మేసినాడా? కాటయ వేముని పెద్దకుమారె యైన అనితలిని
వివాహమాడి, అటు మహారాజు బామాతగను, ఇటు మహా
మంత్రుని కుమారుడుగను మన్ననల నందుటలేదా? వాస్తవముగ
నీ గౌరవమంతయు వేమారెడ్డికి దక్కువలసినది. రాజమహేంద్ర
వర రెడ్డిరాజ్య మంతయు అల్లాడ వేరు జెప్పిన గడగడ ఇచ్చి
పోవును. గుడ్డుములు పైతము నీరు త్రాగవు. అట్టి దీక్షాబ్రాహ్మణుడు
యొకనూట ధిక్కరించి బ్రహ్మచారిగ నుండిపోయెను. పెద్దలు
తప్పుట విత్తులు విడుట యనెడు రోజులు గతించినవి. కాలము
మారివది. అంతయు వైపరీత్యమే!"

"కాలవైపరీత్య మనుచున్నావు. ఏమి జరిగినది?"
యనితలు, సాతిక సంవత్సరముల యువకు డొకడు. మగతొల
గంగమును దాటి మొగసాలను గడచి చతుశ్శాలను నిజ్రువే

శించెను. అతని రాకతో నా ప్రదేశమంతయు నత్తరు వాసనలతో నిండిపోయెను.

“ఎవరు ? నీవా వరదారెడ్డి ! రా... రా... ఏమియీ మధ్య పూర్తిగ నల్లపూస వై నా” వని యా యువకుని సంబోధించుచు తనప్రక్క యాసనమును గంగారెడ్డి చూపించెను.

నూతనుడైన వరదారెడ్డినిజూచి విజయు డించుక తొలగి ద్వారబంధముప్రక్క నిలువబడెను. విజయుని చూపులు త్రుటిలో వరదారెడ్డి రూపమును సమీక్షించినవి.

ఇతడు వయస్సున బాచయ్యకు సముడే. కాని రూపమున బాచయ్యకు వరదారెడ్డికిని పోలికలు లేవు.

బాచయ్య దృఢసమున్నత దేహుడు. వరదారెడ్డికన్నని పొడగరి. అతనివి వంగినవిల్లువలె నందమైన కనుబామలు. ఇతనివి నొసటియొద్ద వంకరగ కలిసికొనిన దట్టమైన కనుబామలు. నిశ్చల దీర్ఘవీక్షణములు బాచయ్యవి. తీక్షణమైన లోతైనచిన్న కళ్ళు వరదారెడ్డివి. కొసదేలిన నాసిక, పలుచని పెదవులు వానివి. తద్భిన్నములు వీనివి. బాచయ్యది ప్రశాంతగంభీరమైన యాహార్యము. వరదారెడ్డిది దర్పముతోగూడి వివిధవర్ణసంశోభితమైనది. హంసవలె స్వచ్ఛమైనరూపము బాచయ్యది. రంగుల పింఛముల నెమలివలె నాకర్షణీయమైన స్వరూపము వరదారెడ్డిది. ఇట్లు బాచయ్యకును వరదారెడ్డికిని గల భేద సామ్యముల సూహించుకొనుచు, మనస్సున చిత్రవిచిత్రరూపముల నల్లుకొనుచు ద్వారమువెనుక నిలువబడిన విజయునకు వారి సంభాషణము వినిపించినది.

“నల్ల పూసయెనానినూ ? నిజమే ! ఇకనుండి యీ పాటి యవకాశముకూడ లభింపదు. మావంటి ప్రణిధులకు తీరిక యొక్క డ? దానికితోడు నిన్న కాటయవేమప్రభువు కాలధర్మము చెందిరికదా! నేటినుండి పదిదినములవరకు రాజ్యమున నత్యవసర పరిస్థితి యేర్పడినట్లు అల్లాడ ప్రకటించినారు. ఇక మాకు కావలసినంతపని !”

వరదారెడ్డి పలుకులు వినుటతో, విజయునకు గత సాయంత్రము పాటిరేవు దాటుచుండ నాతికపురమునుండి విన వచ్చిన రోదనధ్వనులు జ్ఞప్తికి వచ్చినవి. అవి కాటయవేమ ప్రభువు మరణించుట వలని యార్త నాదము లన్నమాట. కాని ఏమిది ? రాజ్యాధిపతి చనిపోయినను, రాజధానిలో నలజసి యేమియులేక జనులందరు విషాదగోరిధ్యముతో నిశ్చలముగ నున్నారు ! అల్లాడ యాజ్ఞ లిచ్చి కనకమోహిని ?

విజయు డిట్లు తలపోయుచుండ గంగారెడ్డి పూదారెడ్డితో “కాటయవేమప్రభుని యనారోగ్యము నంగడి విషాదమును ప్రజలెవ్వరికిని తెలియదు సుమా !” అనెను.

వరదారెడ్డి ఏదియో చెప్పబోయి నూతనమైన విజయుని సమీపమున జూచి సంకోచించి యాపోయెను.

అది గమనించి “సంకోచింపకుము. ఇతడు మనవాడే ! నాన్నే హితుని కుమారుడు. విజయు” డని గంగారెడ్డి యనెను. కాని సోగరకప్రవర్తన నెఱిగిన విజయుడు, తన యునికి వారికి నమస్కయైనదని గ్రహించి స్వచ్ఛందముగ నభ్యంతరమంది రములానికి వెడలిపోయెను.

అనంతరము వరదారెడ్డి యిట్లు చెప్పెను: “కాటయ వేముని యవారోగ్యవిషయము కావలెనని యల్లాడ గోప్యముగ నుంచినాడు. వైద్యము చేయుచున్న పరహితాచార్యులకు, రాజపత్నియైన దొడ్డాంబికకు, సచివసమితిలోని ముఖ్యసభ్యులైన నరహరి, అరియేటి లింగన, బెండపూడి అన్నయామాత్యులకు మాత్రమే తెలియునని కొంద రనుచున్నారు. కాదు, రాజకుమార్తెలైన అనితల్లికి, హరిహరాంబకు, రాజుగారి అల్లుడైన వీరభద్రారెడ్డికి, సచివసమితిలోని తక్కిన సభ్యులకును తెలియునని కొందరనుచున్నారు.”

“ఎందుల కింత గోప్యము! ఈ సంగంభ మంతయు నపాయమును శంకించియేనా?” అని గంగారెడ్డి ప్రశ్నించెను.

“ఇది యంతయు శత్రువులను యనమున నిశుకొనిచేసిన మంత్రాంగము.”

“ఏమి మంత్రాంగములో! రాజకీయములందు శౌర్యధైర్యములకును, ఋజువర్తనమునకును ప్రాముఖ్యము పోయి మంత్రాంగములకే ప్రాధాన్యము పెరుగుచున్నది. తుదకు రణరంగములందును, కవచ ఖడ్గములను ధరించి శత్రువుల నూచకొతగ నరకుటకంటె నీ యంత్రాంగ మంత్రాంగములకే ప్రాధాన్యము నిచ్చుచున్నారు. పాతతరమునకు చెందిన మావంటివారి కిది వీరితగ నుండి రుచింపదు.”

“నిజమే! కాని, కాలానుగుణమైన మార్పు లవసరముకదా!” కాలముతో మార్పుచెందక ప్రాచీనపద్ధతులనే పట్టుకొని ప్రాకులాడిన వో నేమైనట్లు? బహుమనీసుల్తానులను చూచుడు.

దుర్గరక్షణమందు భయంకరమైన దారుకాయంత్రములనుశిలాయంత్రములను ఉపయోగింతురు. శత్రువులు దండెత్తివచ్చెడు మాన్గమందు చెఱువులను బావులను విషమయ మొనర్చి వారిని మట్టు పెట్టుదురు. రాయ బారమంపి ముందుగ సంధిప్రయత్నము లొనరింపవలె, ఉన్నట్లుండి యేయర్ధరాత్రి సమయముననో వచ్చి దుర్గమును ముట్టడింతురు. ప్రణిధులకుశిణక్షునిచ్చి గూఢచారి చర్యలకై శత్రురాజ్యములలోనికి బంపింతురు. నేడుజయా పజయము లిట్టి మంత్రాంగములమీద నేయాభారపడియున్నవి."

"మహామర్రితి అల్లాడ, మన సైన్యమునుకూడ సైన్యాధ్యక్షులైన నగహరిచేత నీ పద్ధతులపై సమాయత్త మొనర్చుచుండిరా?"

"మనవరకు నెందుకు? వానరాజు, బుంగరాజు వంటి సామాన్యసామంతప్రభువులే యీ నూతనవిధానముల నవలంబించుచుండిరి."

రణరంగములందు పీఠవిహారము మొనర్చుచున్న యను విరుదమును పొంది శత్రుస్థితికుల మెన్ననలనుకూడ పట్టించి నీరవుడు దగుటచేత, గంగారెడ్డి యీవిధానమును మార్చియుపయోగము చేయుచు శౌర్యముతో యుద్ధమొనర్చిన విషములు జ్ఞప్తికి దెచ్చుకొనుచు, తనకు లభింపని చమూపతి పద్ధతి వలన కుమారుడు బాచయ్యకై నను లభింపవలెనని కొండంతకూళతో పత దెదురుమాచుచుండెను. అందులకే యతని కీ హోత్సవిధానములు రుచింపలేదు.

మరికొంత తడవుగంగారెడ్డితో ముచ్చటించి, అన్నతూ మాత్యులతో కలిసి వీరభద్రారెడ్డిని పరామర్శచేయ బాచయ్య వెడలినాడని తెలిసికొని, తానును వారిని కలిసికొందునని వరదారెడ్డి లేచెను. అతడు గడపదాటుచు యధాలాపముగ వెనుదిరిగి చూచెను.

అభ్యంతరద్వారము వెనుక విజయుని తలపాగ కుచ్చు కనిపించెను.

వెంటనే వరదారెడ్డి తల పంకించి, విజయుని శంకించి "మా మాటలను పొంచి వినినట్లున్నాడు. సరియే! ఇతనిపై నొక కన్ను వేసి యుంచవలసినదే!" యని ప్రణిధికి సహజమైన యనుమానముతో నడుగు కడిపెను.

3

ముప్పదియేండ్లు దాటని వయస్సు. అజానుబాహువైన విగ్రహము. అతిలోకమైన సుందరరూపము. పచ్చని ముఖమున వెలుగుచున్న విజ్ఞానరోచిస్సు. నుదుట ధరించిన విభూతిరేఖల ధావశ్య మాధ్యాత్మికసంపదను, తెల్లని పాముకుబుసము వంటి యుత్తరీయమునుండి వెలువడు సత్తరువాసనలు ప్రాపంచిక భోగభాగ్యమును దెలుప, దంతపుపావలు ధరించి పాదచారీయై పోవుచు శృంగారవైరాగ్యముల సమ్యక్స్వరూపమా యని నట్లు కనిపించుచున్న యా విమలసౌందర్యమూర్తియే జెంఱ పూడి అన్నయామాత్యులు.

అంతటి యమాత్య శేఖరులు వాహనమున గాక కేవలము పాదచారులై రాజవీధిని వచ్చుట వింత. అందులకై యాశ్చర్యముతో జనులు ప్రక్కకొదిగి నిలుచుండిరి. కొందరు ప్రాంజలి ఘటించిరి. అరబ్బీవర్తకులు శకటములు దిగి సలాములు చేయుచుండిరి. సింధురాత్రులు గౌరవపురస్కరముగ నశ్వములనుండి దిగుచుండిరి. వారి సందరను వారివారి భాషలలోనే కుశలప్రశ్నలు వేయుచు, మధ్య మధ్య తనప్రక్కన మానముగ నడచుచున్న బాచయ్యతో ముచ్చటలాడుచు, అన్న యామాత్యులు ముందరకు సాగిపోవుచుండెను.

అన్నయ బాచయ్య లట్లు సుగంధ విక్రయశాలలు గడిచిరి. దుకూల వ్యాపారప్రదేశముల నతిక్రమించిరి. వివిధరత్నక్రయ విక్రయ స్థలములను దాటిరి. భూసురరధ్యను, వేశ్యవాటికను గడచి మార్కండేయదేవాలయమును సమీపించునంతలో వరదారెడ్డివచ్చి వారితో గలిసెను. వారు మువ్వరును మనోహర భర్మవర్ణ శోభితమైన రాజప్రాసాదమును చేరిరి.

సచివసమితి సభ్యుడైన అన్నయామాత్యులను, వీరభద్రారెడ్డిమిత్రులైన బాచయ్యను, వరదారెడ్డిని జూచి ద్వారపాలకులు శిరములు వాల్చిరి. పదిబాహువుల ఎత్తుగల సింహద్వారమును దాటి, మామిడి పొగడ పున్నాగ వనములను గడచి దాసదాసీజనుల నివాసగృహముల నతిక్రమించి వీరభద్రారెడ్డి ఏకాంతమందిరమును వారుమువ్వరును సమీపించిరి.

అంతటి చాతాచరణమున విషాదచ్ఛాయలు నిండినవి. కాటయ వేమస్రభుని మరణమువలన నచట శోకనిశ్శబ్దగారిభీర్య

ములు చోటు జేసికొనినవి. మొదట నొక పరిచారికచే వారు మువ్వరును లోనికి కబురుజేసి, పిమ్మట బయలుదేరిరి. వితర్దికలను, మొగసాలలను, చతుశ్శాలలను, అగారములను గడచి క్రీడారామమందలి యొక పాలరాతిమండపమున నాలోచనామగ్నుడై కూర్చుండిన వీరభద్రారెడ్డిని వారు సమీపించిరి. అతడు సామాన్యమైన జరీయంచుధోవతి, ముత్యాలకుచ్చులు గల తెల్లని పట్టుఅంగరఖా, కంఠమున ముత్యాలహారమును ధరించి దీర్ఘాలోచనాపరుడై విషణ్ణవదనముతో గూర్చుండెను. గతించిన కాటయ వేముని గుణగణములు పేర్కొని ఆయన రాజనీతిజ్ఞతను, సామర్థ్యమును, సౌజన్యమును, ప్రస్తుతించి వారు మువ్వరును సమయోచితముగ వీరభద్రారెడ్డినిపరామర్శించిరి.

అనంతరము 'దేశమందలి రాజకీయపరిస్థితులు ప్రస్తావనకు వచ్చెను. కర్ణాకర్ణిగ కాటయవేముని యస్వస్థతను విని నంతనే కప్పములు కట్టుటమాని, స్వతంత్రులుగ మెలగుచున్న అన్నదేవచోడ, వానరాజు, బుంగరాజాది సామంతులు, ప్రభువు మరణవార్తను పదియేండ్ల పసిబాలుడగు కుమారగిరి రాజగుటను వినినచో నికయెట్లు ప్రవర్తింతురో. ఈబెడదకు తోడు విజయనగరాధీశుల యాధ్యత్యము, గజపతులవైరము, కొండవీటిప్రభువుల మాత్సర్యము లుండనే ఉన్నవి.

ఈ రాజకీయపరిస్థితులను చక్కదిద్దు టొక యెత్తు, కాటయవేముని కడపటికోర్కెలను దీర్చుట ఒక యెత్తు.

అవసానసమయమున కాటయ పేమ ప్రభువు, తనవిమల
కుడును, మహామంత్రియునైన యల్లాడ చేతులలో బాటుడైన
కుమారగిరిని రూపయావనగుభన్నయైన హరిహరాంబును
ఉంచి కుమారగిరిని భావి రాజమహేంద్రవర రాజ్యాధినేతగ
తీర్చిదిద్దుమనియు, హరిహరాంబు కమలాబుడైన వసునికూర్పు
మనియు కోరిరి. ఈకోర్కెతో బాటు కొండవీటియాస్థానమున
నున్న శ్రీనాథమహాకవిని రాజమహేంద్రవరము రప్పించి,
యాస్థానకవినిజేసి గౌరవించి మహారాజుగారికి రెడ్డిరాజ్య
మును, ప్రజాజీవితమును ముగిసినట్లు తెలుపుననికూడ
అల్లాడనుకోరిరి. ప్రభువు తనవలె అనుమతించి, సరహం
అరియేటిలింగనలు రాజమహేంద్రవరమునకు పంపింపఁజేసి,
వీరభద్రారెడ్డి కుమారగిరిని మహారాజుగారికి సమర్పింపఁజేసి,
తనకు (శ్రీ)నాథుని కుమారునిగా నున్నట్లు తెలుపుననికూడ
అల్లాడకు ప్రత్యేకముగ నున్నట్లు తెలుపుననికూడ
నికీ కృపాణముననుకూలముగా నున్నట్లు తెలుపుననికూడ

అందువలన రాజమహేంద్రవర కుమారగిరికి అంగరక్షక
దళము నేర్పాటుచేయి వీరభద్రారెడ్డిపైనను, శ్రీనా
థుని రాజమహేంద్రవరము రప్పించు బాధ్యత అన్నయీమా
త్యుని పైనను బడినది.

వారిరువురును తమతమ బాధ్యతల నెట్లు నిర్వర్తించు
టయా యని చర్చించిరి. అనంతరము వీరభద్రారెడ్డి కుమార

గరక్షకదళము నేర్పాటుజేయవలెనుగదా. అందులకు
యెలైన వ్యక్తులెవరైన నున్నచో సూచించుటని వారి
గను.

“మరల నిపుడు క్రొత్త గ నేర్పాటు జేయుటయేల ? కాటయ వేమప్రభుని యంగరక్షకు లున్నారు కదా?” అనెను వరదారెడ్డి.

“కాని వారు వయస్సుమళ్ళినవారు. బాలుడైన కుమార గిరికి ఉత్సాహము నుత్తేజము నీయగల నవయువకులుండిన మంచిది” యని యన్నయామాత్యు లనెను.

“అయినను మామగారి యంగరక్షకులనుండి మువ్వరను గ్రహించుటకు సైచ్చయించితిని. ఇంకను ఇరువురు కావలయును. అన్నివిధముల ననుకూలమైన వ్యక్తులు వెంటనే దొరకుట కష్టముగదా! ఋజువర్తన, సామర్థ్యము, సౌశీల్యము గల యుత్సాహవంతులైన విశ్వాసపాత్రులు చట్టన నెచట లభింతురు?”

వీరభద్రారెడ్డి యనినమాటలు తక్కినవారి నాలోచనా మగ్నులుగ జేసినవి. అన్నయామాత్యు లొకింతతడ వాలో చించి “ఈలక్షణము లన్నియు నున్నవాడు, రాయనిమంత్రి భాస్కరుని తమ్ము డొకడున్నా” డనెను.

“ఇక నేమి? వారిది రాజభక్తికి పేరుగన్న కుటుంబము. సరియే బాగున్నది. మరి యింకొకడు కావలయు” ననెను వీరభద్రారెడ్డి.

“బాచయ్యను జేర్చుకొను”డని వరదారెడ్డియెగతాళిగ నని బాచయ్యను కనుతుదల జూచి నవ్వెను. వీరభద్రారెడ్డియు అన్నయామాత్యులుకూడ నవ్వరి. వారట్లు నవ్వుటకు కారణము లేకపోలేదు.

బాచయ్య కిట్టి యుద్యోగములం దాసక్తి లేదు. ఎల్ల వేళల సతనినృప్తి యుద్ధరంగముపై ననేయుండును. ధైర్యశాలి యైనయోధుడతడు. ఆహవరంగమును వలచినవ్యక్తి యంతః పురమును కొలచుట కెట్లంగీకరించును? మీనుమిక్కిలి తన శక్తిని శంకించినట్లును భావించును. అది అతనికి కోపకారణ మగును. కోపమువచ్చినచో బాచయ్య ముఖ మందముగ నుండును. అది చూడవలెనని వారి ముచ్చట. వారిముచ్చట దీరినది. బాచయ్య ముఖ మరుణవర్ణమైనది. పెదవులు వణకు చుండ నతడు వరదారెడ్డివెపు తీక్షణముగ జూచెను.

వెంటనే అన్నయామాత్యులు “పోనిమ్ము. నీవుకానిచో నీకునమ్మకముగల సమర్థుడైన వ్యక్తిని సూచింపు” మనెను.

వీరభద్రారెడ్డి “అవును బాచయ్యా! అట్లు చేయు” మనెను. బాచయ్య కొంత తడవు దీర్ఘముగ నాలోచించెను. పిదప “అయినచో వీరయు డని యొకడున్నాడు. అత డన్నివిధ ముల యోగ్యుడు. రాజోద్యోగము కావలె ననుచున్నా”డని తెలిపెను.

“ఎవరు? మీయింటనున్న యా నూతనుడా?” యని యభ్యంతరము దెలుపబోయెను వరదారెడ్డి.

“అతడు నూతనుడుకాదు. అతని పెదతండ్రి ఎవరో తెలియునా...” యని బాచయ్య చెప్పబోవునంతలో వీరభద్రారెడ్డి కల్పించుకొని “అది యంతయు నెందులకు బాచయ్యా? నీకు వచ్చినచో జాలు. మాకును వచ్చినట్లే! రేపేవచ్చియంతః పురాధికారికి నామాటగ జెప్పి, ఈ ముదిక నానవాలుగ

జూపించి యుద్యోగమున బ్రవేశింపుమని చెప్పును. ఇక నా సమస్య తీరినది" అనెను.

“ఇక నా బాధ్యతయే మిగిలినది. శ్రీనాథ కపింజరులను రాజమహేంద్రవరమునకు రప్పించుట దుర్ఘటము. వారికి పెద కోమటి వేయిపై నాదరముమోడు. పెదకోమటి వేయికును వారిపై గౌరవ మధికమని తెలిసినది. శ్రీనాథులవారి పల్లకి రాజమార్గమున నెదురై నచో పెదకోమటి వేమారెడ్డి ‘అహవకోలాహల’ మని పేరు గొంచిన తన భద్రగజమును దిగి, పాదరక్షలు వీడి, ప్రాంజలి ఘటించి, వారిపల్లకి కనుచూపుమేర దాటిపోయినగాని తిరిగి గజము నధిరోహింప డట. అతియే కాదు. శ్రీనాథులపల్లకి రాజమార్గమున వచ్చినచో నెచ్చటివాహనము లచ్చటనాగిపోవలయునని కొండపీటికో రాజశాసనమట! అంతటిగౌరవమర్యాదలను వదిలి రాజమహేంద్రవరమునకు వారెల్లు వచ్చెద”రని అన్నయామాత్యులు తనలో తా ననుకొనినట్లు మృదువుగా ననెను.

“అందును కపిశ్వరులకు కృతజ్ఞతాభావము లధికము గదా!” యని వీరభద్రుడొరెడ్డి పలికెను.

“మీదుమిక్కిలి కొండపీటికిని రాజమహేంద్రవరము నకును బద్ధవైర” మని వరదారెడ్డి యనెను.

“ఇంతటి గుంజాటన పడి యా శ్రీనాథు నిటకు రప్పించుట యెందులకో?” అని బాచయ్య హేళనగ పల్కెను.

“ఎందులకా? రాజమహేంద్రవర యువకులకు నిరుపదబడినవిధానములు తెలియజేయుటకు. మాలన్నగారైన వేమా

రెడ్డి వంటివారిని, నీవంటివారిని అకాల వార్ధక్య వైరాగ్య భావములనుండి తప్పించుటకు. విలాసమూర్తులైన వరదారెడ్డి వంటి యువకులకు కొంత తాత్త్విక చింతన కల్పించుటకు. ఆత్మహత్యాసదృశమైన యీరెండు విపరీతమార్గములను నిరూపించి, రాజమహేంద్రవర యువకులకు శృంగార వైరాగ్యభావముల సమ్యక్ స్వరూపము నందించి జాతినుతేజితమొనర్చినవాడయమును సృష్టించుట" కని వీరభద్రారెడ్డిశీవముగా ననెను.

అంతట అన్నయామాత్యులు ప్రవృత్తవాక్కులతో నిట్లు తెల్పెను: "భావయ్యా! నీవును వరదారెడ్డియు నేడను రాజమహేంద్రవర యువకులలోని రెండు ప్రముఖులకు ప్రచీకలు. ఒకరి కీ లోకములో నేమియు చేయుటకు శక్తి లేదు. మరొకరికి భోగభాగ్యజీవనము, లాలస భావనలు, బాధ్యతారహిత ప్రవర్తనమేతప్ప ఆధ్యాత్మికదృష్టి లేదు. అభ్యుదయమును కాంక్షించు జాతి కివి రెండును ప్రమాదకరమార్గములే! ఈరెండింటిని జీవితమున తగుమాత్రముగా పోషించుకొనిన గాని యాదర్శజీవనము లభింపదు. ఇందులకై రాజశాసనము లెన్ని చేసినను, బోధలెన్ని యొనర్చినను నిరర్థకము. యుగకర్తయైన మహాకవియొక్కడే ప్రజలలో నీమార్పును తీసికొని రాగలడు. అందును శృంగార వైరాగ్యములను తనలో సమానముగ బొందుపరచుకొని, సాక్షాత్తు అర్ధనాగి శ్వరుడైన సదాశివునివలె భాసించుచున్న శ్రీరాధమహాకవిపద్రు:

లిందుల కెంతయు తగినవారు. వారు వచ్చినచో రాజమహేంద్రవరమున నవశక మే యారంభమగును. మనప్రజలకు నవజీవనము కుసుమించును.”

అన్నయామాత్యులు సంభాషించిన పిదప కొన్నిక్షణములవరకు నెవరును పలుకలేదు; వారి మనస్సులలో నా గంభీరమైన వాక్కు లావృత్తము లగుచుండెను.

అనంతరము వరదారెడ్డి “శ్రీనాథులవారి రాక యిచటి పండితులకురుచింపదేమో” యనియనుమానమునుబ్రకటించెను

“మనపండితుల కేదియును రుచింపదు లెమ్ము. అన్నయామాత్యా! శ్రీనాథులవారికిని మీకును స్నేహమేకాక బంధుత్వముకూడ నున్నదికదా: అందువలన ఒకమహృద్వర్తమానమునంపి వారియూలోచనలు తెలిసికొనుడు. రాజమహేంద్రవరమునకు వచ్చుటకు వారు సుముఖులుగనున్నచోరాజ్యాధిపతియైన కుమారగిరి యొద్దనుండి పిమ్మట సాధికారికమైన యాహ్వానము బంపుద” మని వీరభద్రారెడ్డి యనెను.

“అవును. అదియే సమంజసము. అట్లేచేయుదము. కాని శత్రురాజ్యమైన కొండవీటికి రహస్యముగ వెడలి, ఈ జాబాయన కందించి వారికడనుండి సమాధానము తీసికొనివచ్చు వారెవరని యన్నయామాత్యులు సాలోచనలై యనిరి.

వెంటనే వరదారెడ్డి “ఆ పని నేను చేయుదు”ననెను.

“ఇకనేమి? మనవరదారెడ్డి యీకార్యమును సాధించు కొని రాగలడు. అతడు ప్రణిధికదా! ఇకనాలస్యమెందులకు? పత్రమును లేఖనిని తెప్పించెదను శ్రీవారికిజాబువ్రాసిపాపుడు.”

ఇట్లనుచు వీరభద్రాద్వై పరిచారకనురావించి వాగ్రథపరికరములను దెప్పించెను.

అన్నయామాత్యు లాలోచించి యాలోచించి తుదకు లేఖనిని తీసికొని వానియ నారంభించిరి.

“బ్రాహ్మదత్త వరప్రసాదులును, బ్రహ్మాండది మహా పురాణ చయ తాత్పర్యము నిర్వహించి బ్రహ్మజ్ఞాన కళానిధానులును అయిన శ్రీ శ్రీనాథులును, వీరభద్రాద్వై అన్నయ నమస్కారములు. ఇట్లు వీరభద్రాద్వై ప్రార్థన పాఠం భించి జాబు పూర్తి కృత్యములు నిర్వహించెను. అతడు బాగున్నదని తెలుపెను.”

“అల్లాడకు వినిపించి, వారి యామోదమును బొంది, పిదప లేఖను తోలుసంచిలో వేసి లక్కపట్టులనుంచి వానిపై తన ముద్రాకల గుర్తులను వేసి వరదారెడ్డికిచ్చి కొండవీటికి పంపెద” ననుచు అన్నయామాత్యులు లేచి నిలుచుండెను. బాచయ్యయు వరదారెడ్డియు లేచిరి. మువ్వరును వీరభద్రాద్వైయొద్ద సెలవుతీసికొని తిరిగివచ్చుచుండగ “నాకుడి చేయియు కుడికన్నును ఆదరుచున్న” వని వరదారెడ్డియ నెను.

“అయినచో నవ్రియత్నలాభ” మనెను అన్నయ.

“కళ్యాణప్రాప్తియేమో” యనుచు బాచయ్య కొంఠి చూపులు చూచెను.

అన్నయామాత్యుల పెదవులపై హాసరేఖ గోచరించెను.

రాయలను, ఇంకొకవైపు బహమనీసుల్తానైన సఫిరోజిషాను రాజమహేంద్రవరముపై పురికొల్పుచు నదను వచ్చినపుడు తాను కూడ కయ్యమునకు కాలుదువ్వుచు రాజమహేంద్రవర సామ్రాజ్యమునకు స్థిమితము లేకుండ పెదకోమటివేమారెడ్డి తన శక్తికొలది చీకాకు కల్గించుచుండెను. ఫలితముగ రెండు రాజ్యములకు మధ్య పచ్చగడ్డి వేసిన భగ్గుమనుచుండెను.

ఇంతటి గాధ యున్నది కనుకనే కోపోద్విగ్నమై బాచయ్య ఆ రీతిని తీర్ణముగ బ్రశ్నించెను. ఆ ప్రశ్నవెనుక నెట్టి అపోహగలదో విజయుడిట్టే గ్రహించినాడు. అపోహలు, అనుమానములు నెట్టి విషమపరిణామములకు దారితీయునో అతనికి ననుభవమువలన తెలిసిన విషయమే ! అట్టి అపోహ కారణముననే కదా పెదకోమటివేమారెడ్డి తమ కుటుంబమును గృహనిర్బంధములో నుంచినది !

అపోహ కాక మరేమి ?

రాజమహేంద్రవర ప్రాణిధినియకుడును తన పెదతల్లి భర్తయు నైన సూరపరెడ్డిగాను మారువేషమున కొండవీడు వచ్చి వెళ్ళుటేమి, ఆవార్త తెలిసి అందు తమ ప్రసేయముండు నని అపోహపడి విచారణ యైనను జరుపకుండ నాయనగారిని రాయసముపదవినుండితీసివేసి, వారితో కలిపి అమ్మను తనను పెదకోమటిప్రభువు గృహనిర్బంధమున నుంచుటేమి? ఇటులనే అనుమానముపై నెందరినో కొండవీటిలో పదవీభ్రష్టులను జేయుట జరిగినది. ఎంతయో చాకచక్య ముపయోగించి,

దక్షత, బెండపూడి యన్నయోమాత్యుల సూక్ష్మగ్రహణ పారీణత, ప్రణిధుల సమర్థ గూఢచారిత్వము నక్షత్రములవలె నాశాకిరణములను బ్రసరించుచున్నవి. చాణక్య యాగంధరా యుగలవంటి ప్రాచీన మహామొదతల మార్గము ననుసరించి తా నెంతయో చాక్షచక్యముగ మంత్రాంగమును నెఱపినగాని రాజు మహేంద్రవర రెడిరాజ్య మీ యావధలనుండి బయటపడదు.

ఇట్లాలో వింధుచున్న యల్లాడకు వీధిలోనుండి 'శివా!' యను సంకేత మా కోర్కె నెఱవేరుచు కొని సన్నగావిని పించెను. ప్రణిధులలో చాక్షచక్య కోర్కె నెఱవేరుచు పలుగులైదుగురకు తానిచ్చిన యా మానవు నెంతయో మాన మాసమునకు సంకేతమును మార్చి వేయుట కద్దు. ఆసంకేతము వినినంతనే తాను పంపిన ప్రణిధి యెవరో, శత్రురాజ్యము లందు గూఢచారి చర్యలు పూర్తి చేసికొని వచ్చియుండునని తలచి చతుశ్శాలనుండి యల్లాడ వీధిలోనికి వచ్చుచు సింహ ద్వారము కడ నాగి 'శివోహ' మ్మని ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. దానికి నావలివ్యక్తి 'హరహర మహాదేవ' యని రెండవ సంకేతము చెప్పవలెను. కాని యా వ్యక్తి రెండవ సంకేతమును జెప్పజాలక పోయెను.

వెంటనే యనుమానించి యల్లాడ "ఎవరు నీ"వని భయంకరముగ గర్జించెను. కీర్తినీడలో నిలువబడిన యావ్యక్తిని రెండడుగులలో పోయి బంధించెడివాడే! కాని యింతలో నా వ్యక్తి తన మొలనున్న బాకు నల్లాడపైకి విసరి పరుగిడ బోయెను. త్రుటిమాత్రములో నావ్రేటునుండి యల్లాడ తప్పించుకొని తన కాసెలోని బాకు నా వ్యక్తి మీదకు విసరెను.

పిక్కలో బలముగ దిగిన యా బాకు నూడబెరుకుకొనుటకు సమయములేక యా యజ్ఞతవ్యక్తి యల్ల వేగముగ బారిపోయెను.

ఇది యంతయు మెరుపు మెరిసినట్లు కనురెప్పపాటులో జరిగిపోయెను. తల పంకించి యల్లాడ 'అలోచనా' మగ్నుడయ్యెను. వీ డెవరో శత్రుగూఢచారి యన్నమాట ! మొదటి సంకేతమును మాత్రము తెలిసికొన గలిగెను. దాని సాహాయ్యమున నన్ను వీధిలోనికి రప్పించి మట్టుపెట్టవలెనని తలచెను.

అల్లాడ అంతసులభసాధ్యుడు కాదని తెలియదుకాబోలు ! కాటయవేమప్రభువు గతించినపిదప రాజమహేంద్రవర మింత యలుసైనది కాబోలు ! అల్లాడ కంఠమున బ్రాణముండగ వీరి యాటలు సాగవని తెలియదు.

ఇట్లాలోచించుచున్న యల్లాడకు మరల 'శివా' యను సంకేత మా గభీరనిశీధినుండి వినిపించినది. అల్లాడ యీమారు మరింత జాగరూకత వహించెను. రెండవ సంకేతమును విన్న పిదపకాని యా వ్యక్తిని లోపలికి రమ్మని యాజ్ఞాపింపలేదు. వచ్చినవ్యక్తిని జూచి యల్లాడ సంభ్రమాశ్చర్యములతో కాగి లించుకొని గౌరవించి విశేషములేమి యని ప్రశ్నించెను.

“అన్నియు విశేషములే !” యని ప్రారంభించి “ఈ నడుమ కొండవీడు వెడలిన మన ప్రణిధులలో నొకరిద్దరు, ధనాశకు లొంగి యటు తిరిగినట్లు తెలిసినది, వా రెవరో తెలిసికొని వారి యాట కట్టంపకున్నచో దేశమునకు ప్రమాదము. ఇది యిట్లుండ గజపతులకు బాసటగ నుండుమని విజయనగర రాయలు మాటయిచ్చినట్లు తెలిసినది. గజపతులు దండెత్తి

వచ్చి మన గన్నవరము చేవును స్వాధీనము చేసికొనుటకును, మన మెదిరించినచో వారికి సాయముగా విజయనగర సైన్యమును కదలివచ్చుటకును ఒప్పందమును."

అల్లాడ సాలోచనముగ్గురజులకింది "విజయనగర బలమెంత?" యని ప్రశ్నించెను.

అయ్యవలెనని చెప్పినది గజపతుల గజ్జములు, లక్షమది వేల కాళ్ళున్నవి. ఇంకొకటి వేల కాళ్ళ గాండ్రువది నేలకొట్టిపై నెత్తిపెట్టినది విలుకాండ్రు కలిసి యెక్కువగా ఉండులొ సగము మూలబలముగా ఉండునని ప్రణిధి తెలిపెను.

అల్లాడ కొంతతడవూరకుండి "గజపతుల బలమెంతయో తెలిసినదా?" యని యడిగెను.

"చిత్తము. ఈనడుమ వారు సింహళమునుండి తెప్పించు కొనిన వానిని కలిపినచో వారి గజబలము వేయి దాటును. అశ్వదళము మాత్రము రెండువేలే! నలుబదివేల పదాతిబలములొ నందరును విలుకాండ్రు, సెలగోల బలమేకాని కైజీతగాండ్రు లేనేలేదు. ఎక్కటి సైన్యమును లేదని ప్రణిధి ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను.

అల్లాడ నిట్టూర్చి "వీరిలో నే యొక్కరి బలమునకును మన సైనికబలము సరిపోదు. ఇరువురును కలిసినచో చెప్పవలసిన దేమి? సరియే... ఈ చికాకు నెదుర్కొను నుపాయమును నే నన్వేషింతును. లెండు మీరు మాత్రము ఒకపనిచేయుడు.

అన్న దేవచోడ దక్షా రామము నాకృమించుకొని కూరుచు
న్నాడు గదా! కొండరు ప్రాణిధులతో మీరు దక్షా రామము
మారువేషమున వెడలి, అతని పై నికశక్తిని ప్రజల కతనియందు
గల యనురక్తిని తెలిసికొని నాకు కబురంపుడు. తిదుపరి
కార్యము నేను నిర్వహించెద" ననెను.

“చిత్తమ”ని యా ప్రాణిధుడు సెలవు తీసికొని వెడలి
పోయెను. అతడు వెడలిన దిక్కుగ కొంతతడవు జూచి, అనంత
రము ద్వారమును బంధించి, పర్యంకముపై మేనువాల్చుచు
ఇటువంటి సమర్థులైన దేశభక్తి పరాయణులు నలుగురుండిన
జాలును. ఈకష్టములనుండి గట్టెక్కించి రాజమహేంద్రవర
రాజ్యపతాకను వినువీధి నెగురవేయవచ్చును. పాపము! ధర్మ
పత్ని యగ్నిప్రమాదమున కాహుతికాగా నాకష్టమును దిగ
మింగి, యీవయస్సున నీ మహానుభావుడు దేశమునకు సేవ
చేయుచున్నాడు. దైవికముగ నేర్పడిన యాయగ్నిప్రమాద
మున తానును మరణించిపట్లు ప్రవాదము పుట్టించి, శత్రువు
లను ప్రమత్తులుగ జేసి తన ప్రాణిధాన నైపుణ్యమును సమర్థ
ముగ నిర్వహించుచున్న వీరి యశేష శేషుషీధారంధర్యము
వర్ణనాతీతిము గదా!” యని యల్లాడ యనుకొనెను.

భావికర్తవ్యమునుగూర్చి యాలోచించుచున్న యల్లా
డకు మరునాడు తా నేర్పరుపనున్న సచివసమితి సమావేశము
లీలగ కనులముందు రూపుకట్ట సాగెను.

వీరభద్రదారెడ్డికి సమీపమునగల స్వర్ణసింహాసనముపై
ససికన్నులతో కుమారగిరిప్రభువు కూర్చుండి యుండెను. ప్రతి

సీరవెనుక దొడ్డాంబిక కుద్దేశించి యాసనమునకిరువైపుల నిటు నటు అనితల్లియు హరిహరాంబయు ముఖాసీనలై యుండిరి. భర్త పోయిన దుఃఖమునుండి తేరుకొనని కారణమున దొడ్డాంబిక యచటికి రాలేదు. ఆయాసన మట్లే శూన్యముగ నున్నది.

ఇక అరియేటిలింగన, నరహరి, అన్నయామాత్యులు, పురోహితులైన జతనముపెద్ది వారి వారి యాసనములపై గూర్చుండిరి.

మొదట అన్నయామాత్యులు లేచి, తనలేఖకు శ్రీనాథ కవీంద్రుల యొద్దనుండి ప్రత్యుత్తరము వచ్చినదనియు, ఆ లేఖలో వారు రాజమహేంద్రవరమునకు రావలసి కాంక్షించుచున్నను, పెదకోమటివేచు గోత్రమును దీక్షించిన రహజ్జుల యాదరము సువర్ణశృంఖలములవలె తనవలె దీక్షించిన పనియు వ్రాయించిరని తెల్పెను.

ఆసమాచార మల్లాడతోపాటు తక్కిన సచివసమితి సభ్యులకును నిరాశను, నిరుత్సాహమును గల్గించెను. “మన ప్రయత్న మట్లయిన దన్నమాట! సరియే. ఆమహాకవి నిటకు రప్పించి కాటయవేమప్రభుని కడపటికోర్కెను తీర్చుటకు మార్గాంతర మేమైన గలదేమో నిదానముగ యోచింతము-దేనికై నమ సమయ సందర్భములు కలిసిరావలెను గదా!... నరహరిగారూ, విశేషము లేమైన గలవా?” యని యల్లాడ సర్వసైన్యాధ్యక్షుల దిక్కు తిరిగెను.

“చిత్తమ”నుచు నతడు లేచి, “నాలుగురోజుల క్రిందట వింధ్యాటవీప్రాంతమున ముగిసిన దక్షిణాపథ అశ్వశిక్షణాపరీక్ష

లలో తమమూడవకుమారుడు దొడ్డారెడ్డి సర్వోత్తముడుగ నుత్తీర్ణుడై నాడట! పరీక్షాధికారియైన విజయనగరరాయలు మన దొడ్డ నైపుణ్యమును బహుధా పొగడి తానే కొన్ని పారితోషికముల నిచ్చినాడట. కొద్ది క్షణములక్రిందటనే వేగు వచ్చినదని విన్నవించెను.

ఆవార్త యల్లాడ కెంతటి యానందమును కల్గించినదో, యతనిలో నంతటి యాలోచనలను రేకెత్తించినది.

“దొడ్డా, విజయనగరరాయల విశేషాభిమానమును జూటగొనినాడా! అయినచో రాయలతో జరుపనున్న రాయబారమునందు దొడ్డారెడ్డిని వినియోగించుకొనుట విజ్ఞత. అట్లే కళింగదేశీయుడైన గౌతమజోషిని గజపతులయొద్దకు రాయబార మంపుట యుక్తము. వీ రిరువురు నాయా ప్రభువుల మనఃప్రవృత్తుల నెఱింగిన వారగుటచే విజయవంతులగు కార్యమును ముగించుకొని రాగలరు.

రాయలకును రాజమహేంద్రవరమునకును పూర్వ స్నేహము లేక పోలేదు. ఇప్పుడైనను ప్రత్యక్షవైరము లేదు. మన గన్నవరము రేవును గజపతు లాక్రమించు తరుణమున వారికి రాయలు సాహాయ్య మొనర్తురన్నది కేవలము గాలి కబురు. దానికి బలమైన యాధారము లేదు. ఇప్పట్టున కానుక లంపి స్నేహమును కాంక్షించినచో కాదని కయ్యమునకు కాల్పాచునంతటి యవివేకియా విజయనగరరాయలు? మీదు మిక్కిలి మనతో వైరము పెట్టుకొనినచో నతనికి కలిసివచ్చు.

నదియు లేదు. ఏ గజపతులకో లాభము కలుగుననియు, ఏ కొండవీటివానికో మేలుచేకూడుననియు నతడు మనతో విరోధము నేల కొనితెచ్చుకొనును? అందువలన దొడ్డాను విజయనగరము పంపినచో నా రాయబారము తప్పక ఫలించును.

“అట్లే గజపతుల కడకు గౌతమజోషిని కానుకలతో బంపి, గన్నవరము రేవునుండి వాణిజ్యాదికముల నొనర్చుకొనుటకు వారికి మైత్రీధర్మముగ ననుజ్ఞ నిచ్చినట్లు కబురంపవచ్చును. వారికికావలసినదియు నదియే కదా? మీదుమిక్కిలి రాయలతో రాజమహేంద్రవరమున కేర్పడిన సత్సంబంధములనుకూడ వారికి తెలియునట్లనోట నానోట బ్రాచారము చేయింతము. అది విని భయభ్రాంతుడు, కర్తవ్యతావిమూఢుడైన గజపతి దిగిరాక యేమిచేయును?” ఇట్లాలోచించి తన నిర్ణయమును సచివసమితి సభ్యుల కల్లాడ తెలియబరచెను.

వారిలో నొక్క యన్నయామాత్యులకు తప్ప తక్కిన వారి కెవరికిని యామూలీయ రుచింపలేదు. తామై ముందుగ రాయబార మంపుట పిరికితనమునకును, అసమర్థతకును నిదర్శన మగునని వాదించిరి. శత్రువులతో రాయబారములాయని నిరసించిరి. ఇది రాజమహేంద్రవరమునకే యవమాన మని విమర్శించిరి.

వారి వాదములన్నిటిని శాంతముగ విని తదుపరి చిరు నవ్వు నవ్వి యల్లాడ యిట్లు సమర్థించెను :

“మనకు కొండవీటి పెదకోమటివేమ శత్రువుకాని గజపతులను, రాయలును శత్రువులు కారు. మనపై వారు శత్రు

త్వము వహించునట్లు పెదకోమటివేమయే పన్నాగము పన్ను
చున్నాడు. ఇప్పట్టున రాజనీతితో, వారితో మనకు మిత్రలాభ
మును, పెదకోమటి వేమకును వారికిని మధ్య భేదమును కల్గిం
చుట విజ్ఞత. వీరిలో నొక్కొక్కరి సైనికశక్తియు, రాజ
మహేంద్రవర సైనికశక్తికంటె నధికమే! మువ్వరును కలిసి
నచో చెప్పవలెనా? అవమానము, పౌరుషము అనుచు మూర్ఖ
ముగ నీబలవంతులను ఢీకొని పరాజయము పొందుటకంటె
సమయసందర్భములు గుర్తించి సద్బాహుల్లాసర్చుకొనుట
యుక్తము. మీదుమిక్కిలి రాయలతోను, గజపతులతోను
స్నేహమొనర్చుట యవమాన మేమియును కాదు. మాతృదేశ
మునకు వారెంతయో సేవజేయుచున్న సవిత్రమూర్తులు. దక్షి
ణాపథమున హైందవ ధర్మోద్ధరణకై కంకణము కట్టుకొనిన
వాడు రాయలు. ఉత్తరదేశమునుండి యేతెంచు తురుష్క
సైన్యము నెల్లప్పుడు తామే యెదుర్కొనుచు నా తాకిడి రాజ
మహేంద్రవరమునకు సోకకుండ కాపాడుచున్నవారు గజ
పతులు. ఈ దృష్టినుండి జూచినచో వారిరువును మన
కత్యంత స్నేహపాత్రులు, ఆప్తులు. ఆప్తులతో మైత్రి నెఱపి
నచో నవమానమేమి? అంతియేకాక బాహ్య శత్రువులైన వీ
రిరువురితోడను స్నేహముచేసి వారి బెడదను తప్పించుకొని
నచో నంతఃశత్రువులైన బుంగరాజాది సామంతులను సులభ
ముగ నణచి రాజ్యమున శాంతిని నెలకొల్పవచ్చును.”

గంభీరస్వరమున నిట్లలాడ పలికి యూరకుండెను. సచివ
సమితి సభ్యుల కాయనమాటలు సమంజసముగ ధోచెను.

అల్లాడ చెప్పిన ప్రకారము రాయలకడకును గజపతులయొద్దకును రాయబారముల సంపుటకు వారంగీకరించిరి. అనంతర మల్లాడ సమావేశమును ముగించి గజపతులకు సెలవొసంగుచు “నరహరి గారూ ! సైనికసమీకరణము, నూతనాయుధ నిర్మాణముల బాధ్యత మీరు స్వీకరింపుడు. అన్నయ్యామాత్యా, ఏడుగురు ముననైనను గౌతమిని దాటి మనసైన్యము కొండవీటికి వెడలుట కనువుగ వేయి పడవలను సిద్ధముచేయుము. అరియేటి లింగనగారూ, ఇటు అంపకొటదిశ నున్న మార్గములు, అటు దక్షిణరామమునకు బోవు బాటలేకాక తూర్పున గల మూడియ ముఖముగ నున్న రహదారులను సేనావాహిని పోవుట కనువుగ దాడికొండచేత బాగుచేయించి సేనావాహినిని పంపింపుడు”ని యందర కన్ని బాధ్యతలు నప్పగించెను.

అల్లాడ మూటలు విడిచివారి కందరికిని స్వరలో రాజ మహేంద్రవర మహాసైన్యముయొద్దమునకు సన్నద్ధమగునన్నట్లు తెలిసినది. కాని యా యుద్ధ మెవరితోడనో యర్థము కాలేదు. అన్నిరంగములు నొకేమారు సిద్ధమగుచున్నవి. అది తెలిసిన శత్రువు లెవరికివారే యప్రమత్తులై, తమతోడనే రాజ మహేంద్రవర మహాసైన్యము తలవడునని భావించురు. ఇందు వలన నెవరి జాగ్రత్త యందు వారుందురే. కాని, ఒకరికొకరు సాయము చేసికొనుస్థితిలో నుండరు. అది రాజమహేంద్రవర మున కెంతయు సహాయకారి. వారిని విడివిడిగ జయింపుట సులభము.

ఇంతయాలోచనతో నల్లాడ అన్నయ్యలకు వివిధమైన యాజ్ఞల నిచ్చి బాధ్యతల నప్పగించెను ఇది గ్రహించిన యొక

రిద్దరు సచివసమితిసభ్యులల్లాడ మంత్రాంగమున కాశ్చర్యము చెంది యతని ప్రజ్ఞకు మనస్సులలో జోహారు లర్పించిరి. అందరు నల్లాడయిద్ద సెలవు దీసికొనిరి.

అందరితోబాటు అల్లాడ యాలోచనలుగూడ సెలవు దీసికొనబోయెను. ఇంతలో నల్లాడ యులికిపడి చూచెను. సచివసమితియు లేదు. సెలవుతీసికొను సభ్యులును లేరు... ఆశ్చర్యము ! ఇది యంతయు తన యాలోచనయేనా ? ... బాగున్నది... ఆలోచనలోగూడ నొకమార్గము గోచరించి నది. అవును, ఇట్లే చేయవలెను. ఉదయము లేచినతోడనే సచివసమితిని సమావేశ మొనర్చెదను.

ఇట్లు నిర్ణయించుకొనిన యల్లాడ కాకసమున మేఘములు పోయి వెన్నెల యగుపించెను. రాజమహేంద్రవర రాజ్యాకాశమునగూడ నిట్లే మేఘములు తొలగిపోయి వెన్నెల కాయు నని తలపోసి యల్లాడ సుఖముగ నిద్రించెను.

— — —

౩

అన్నయామాత్యునిజాబును కొండపీటిలోని శ్రీనాథకవీంద్రుల కందించి తిరిగి వారియొద్దనుండి ప్రత్యుత్తరమును తీసికొనివచ్చి నప్పటినుండియు వరదారెడ్డి యొకవిధముగ మారిపోయెననియు సదా నవ్వుచు నవ్వించుచు నుండెడివా డీమధ్య మౌనము వహించి, పరధ్యానముగ నుండి, పలుకరించిన నులికిపడుచు నపరాధము చేసినవానివలె క్షణక్షణము భయపడుచు విచిత్ర

ముగ బ్రవర్తించుచుండె ననియు, నన్నిటికంటె విరుద్ధముగ దేశము యుద్ధసన్నద్ధమైయున్న యీ తరుణమున, ప్రత్యేకాభ్యర్థన మొనర్చి రెండున్నర పక్షములు రాచకార్యములనుండి సెలవు గైకొనినాడనియు అన్నయామాత్యులు బాచయ్యతో నొకటి రెండు పర్యాయములు తెల్పెను. చూడ జూడ బాచయ్యకు నట్లే తోచినది. ఏమై యుండనోపునని యోచించి యోచించి తుదకత డే ప్రేమవ్యవహారమునందో చిక్కుకొని యుండునని బాచయ్య నిర్ణయించెను. దానికితోడు మాటల సందర్భమున వరదారెడ్డి తా సీమధ్య నొక పెండ్లిసంబంధము చూచి వచ్చినట్లు చూచాయగా డెల్పెను.

ఇట్లు వరదారెడ్డినిగూర్చి వివరించుచుండగ బార్ష్యమున నడుగు నిలిపి యెత్తెను. తలయెత్తి చూడెను.

విజయుడుమందహాస మొనర్చుచులోనికివచ్చుచుండెను. చిరునవ్వులు వేలయించుచున్న యీ విజయుని ముఖ మెంత యమాయకముగ నున్నది! ఇట్టివాని జూచియా వరదారెడ్డి యనుమానించునది? "ఆతిత్తరపాటు, బెదరుచూపులు జూచినచో విజయసింహు నా కేమియనదభిప్రాయము కలుగుట లేదు. ఇత డెవరివాడో, ఏసీమవాడో సీవైనను తెల్పువు. ఇట్టివానిని కుమారగిరి యంగరక్షకదళమందు జేర్చుట వివేకమని నే ననుకొను" నని వరదారెడ్డి తనతో నెన్ని పర్యాయములో యనెను.

తాని విజయుని జూచినచో నట్టిభావమే కలుగదు. ఇత నిలో నెంత యాకర్షణయున్నది! పరిహాసమాడినచో కపోలము లెరుపెక్కి విచ్చిన మందారము లగును. చిరుకోపము వచ్చి

నపు డాకనుల యందమును చూచితీరవలయును. పెదవి కదలని హాసము నిత డొక్కడే చేయగలడు. ఈ రెండు మాసముల లోను తనకును తన తండ్రికి నెంతచేరువై యాత్మీయు డయ్యెనో! “నీకొక తమ్ముడు దొరికినాడు. ఒంటరివాడ వని నే నిక చింతింప నవసరములేదు. హాయిగ కన్ను మూయవచ్చు” నని విజయుడు కన్పించినపుడెల్ల తనతండ్రి అనుచుండును.

ఇట్లు లాలోచనలలో మునిగి తేలుచున్న బాచయ్య విజ యుని జూచియు పలుకరింపక యూరకుండెను. అందువలన విజ యుని మనస్సు చివుక్కుమనెను. బాచయ్య చూచియు బలక రింప డేమి? తాను వీరి యింటికి తరుచు వచ్చుటవలన ననాదర మేర్పడినదా? పోనిమ్ము. ఇట్లు రాకుండ మానివేయద మన్నచో నెల్లపుడు మన స్పితే లాగుచుండును. కుమారగిరి ప్రభువు నంగరక్షకదళమున జేరి, నివాసము రాజాంతఃపురము నకు మార్చినది మొదలు పక్షమున కొక పర్యాయమైనను బాచయ్యను చూడకుండ నుండుట దుర్ఘట మగుచుండెను. తదనుగుణముగా గంగారెడ్డిగారును తనయం దమితవాత్స ల్యము జూపుచు తరచువచ్చి కన్పింపవలెనని యాదేశించిరి.

విజయు డిట్లాలోచించుచు ద్వారముకడనే యుండిపో యెను. విజయుడును బాచయ్యయు నెవరి యాలోచనలయందు వారుండి పరస్పరావలోకనమున చిత్త రువులవలె తోపనాసమ యమననే లోపలి మందిరమునుండి చతుశ్శాలలోనికి వచ్చు చున్న గంగారెడ్డి పకపక నవ్వి “ఏ మది? ఒకరినొకరు చూచు

కొనుచు మానముగ నున్నారా?" అనెను. వెంటనే వా రిరు యు పురు నొక్కమారు తొట్టుపడి "ఏమీయు లే" దని గంగా రెడ్డితో ననిరి.

"మా పెదతండ్రిగారు వారణాసినుండి యెవును వచ్చె దరో తెలిసినదా?" యని విజయుడు గంగారెడ్డి నిక్కు గజూచుచు బాచయ్యను బ్రశ్నించెను. ఆప్రిస్తావన వచ్చినపుడెల్ల మాట మార్పుట గంగారెడ్డివంతు. అందులకే యతడు "విజయా! నీ కీవిషయము తెలియునా? నేడు రాజమహేంద్రావర మహా సైన్యము జైత్రీయాత్రకు బయలుదేరుచున్నది. బాచయ్య ప్రయాణసన్నద్ధుడై యున్నాడని నీకు తెలియదు. ఇప్పుడు విజయుడు బాచయ్య కనులలో భుజింపబడి యున్నాడు."

ఇంతలో హతాశమునందుండి యున్నాడని ప్రారంభమై నట్లు నూదియు ఘంటికానాదము, దాని వెన్వంటనే యొడలంతయు గగర్పొడుచునట్లు దుర్గమునుండి గంభీరముగ కాహళధ్వనియు వినిపించెను. తోడనే బాచయ్య ఉష్ణీషము, స్త్రీపాణము, రణరంగమునకు తగిన యుడుపులునుధరించి పితృ సాదాభివందన మొనర్చెను.

కుమారుని సమరోత్సాహమునకు సంతోషము, అతడు తిరిగి వచ్చువరకు తాను బ్రదికియుందునో ఉండనో యను విచారము, తా నేమైనను బాచయ్యకు విజయుడు బాసటయై యుండునను ధైర్యము- ఈమూడు భావముల సమాహార రూపమైన విలక్షణభావము మనసుననిండ నచేతనుడై కనుల నీరు నింపుకొని గద్గదస్వరముతో గంగారెడ్డి బాచయ్య నాశీర్వాదించెను.

యుద్ధమునకు వెడలునపుడు వివాహితునకు భార్యయు, నవివాహితునకు తల్లియు వీరతిలకము నిడుట యాచారము. అవివాహితుడు మాతృవిహీనుడు నైన బాచయ్య తానే వీరతిలకము నిడుకొనబోయెను. వెంటనే యతని చేతిలోని తిలకమును దీసికొని విజయుడు అతనికి వీరతిలకము పెట్టెను.

ఆ సమయమున బాచయ్య నవ్వుచు పరిహాసోక్తిగ “నీవు నాకు తల్లివా, భార్యవా?” యనెను. ఆమాటలకు విజయుడు సిగ్గుపడెను. అది చూచి బాచయ్య మరింత నవ్వెను. గంగారెడ్డియు నవ్వెను. విజయుడుకూడ నవ్వెను.

అటుల నవ్వుచు బాచయ్య యశ్వము నధిరోపించి, పట్టణపు పొలిమేరలయెద్ద సమీకృత మగుచున్న సైన్యమును గలియుటకు వెడలిపోయెను. కుమారుడు వెడలిన దిక్కుననట్లే చూచుచు స్థాణువువలె నుండిపోయి, ఒక్క మారు గ “బాచయ్యా!” యని హృదయవిదారకముగ నరచి గంగారెడ్డి విజయుని చేతులలోని వ్రాలిపోయెను. విజయుని కనులు బాష్పాకులితము లయ్యెను.

బాచయ్య రాజమహేంద్రవరమానకు తూర్పుదిశనున్న విశాలప్రదేశమును జేరునప్పటి కా ప్రదేశమంతయు నేలయూని నట్లు సైనికులతోడను, అశ్వములతోడను, గజములతోడను నిండిపోయెను.

ఎచట జూచినను సైనికసంరంధ మే! ఎల్లెడలను ఘాయ హేషలే! ఎటువిన్నను మదకరింద్రఘోరకారములే!

...పై న్య ... వేదికను ... యెవరికిని తెలియదు.
 కొందరు-కొండవీటి కనికా మరికొందరు మాకవరమున కనిరి.
 ఇక కొందరు నవ్వుచూడియ కనిరి. వాదనలు, చర్చలు, ఊహా
 గానములు, కాల రేగింపులు వలెయెములనై చిరి. మాడలు, టంక
 ములు, దీక్షాశ్రమములు నొడ్డిరి. కుయను మీరిన కొందరు పూర్వ
 యుద్ధములందలి విశేషము లగురించి తెల్పుచుండిరి. కోలా
 వాహుగనున్న యీ వాతావరణము మంతయు నున్నట్లుండి
 నిశ్చల మయ్యెను. పుష్పములు, వృక్షగులు, బారులు
 తొక్కి మాడుచున్నట్లుగా కనిపించెను. రాజపుహేంద్రవర
 పుష్పములనున్న రాజపుహేంద్రవర ప్రభువు కుమారగిరిని
 జూచి, సైనికులు శిరములను వంచియు, నశ్వములు ముంగా
 శృంగో నేలను రాచియు, గజములు తొండము ల్పాచియు
 గౌరవప్రణామము లాచరించెను.

గౌరవప్రణామముల నిరువదిమంది యాశ్వికులు నిటునటు నంది
 క్షర భృంగీశ్వరులవంటి యుత్తమగజద్వయము కొలిచివచ్చు
 చుండ, పట్టపుటేనుగుపై తన ప్రక్క కుమారగిరి నిడుకొని
 యల్లాడ అచటి కేతెంచెను. వెన్నెలవెలుగులో పట్టపుటేనుగు
 పై యాసీనుడై యున్న రాజపుహేంద్రవరప్రభువు కుమారగిరిని
 జూచి, సైనికులు శిరములను వంచియు, నశ్వములు ముంగా
 శృంగో నేలను రాచియు, గజములు తొండము ల్పాచియు
 గౌరవప్రణామము లాచరించెను.

అనంతర మల్లాడ యిరుకెలంకులనున్న భద్రగజముల
 నుపలక్షించెను. ఆయేనుగులపై చౌడోలులు కట్టించి, చప్పు
 రములు సమకూర్చి, బంగారుఖిముల నిలికి, ఒకదానిపై

నరహరియు వేమారెడ్డియు, మరియొకదానిపై వీరభద్రారెడ్డియు అన్నయామాత్యులు నాసీనులై యుండిరి. అనంతరము పుక్కిటిపదిచొప్పున నూరపాక్షులలో నిలువబడినయే నుగులు, వాని వెనుక వరుస కీరువది వంతున నిన్నూరుగుసలలోనున్న సింధు యవన పారశీకాద్యశ్వములు, వాని పిఱుదున బారున కేబది తీరున వేయిబారులుగ తీర్చియున్న కాల్యలములతో కూడిన రాజమహేంద్రవర మహాసైన్యమును జూచి తల యూచి గంభీరస్వరమున నిట్లు ప్రకటించెను.

“జగనొబ్బగండ, కేళాదిరాయ, జగదగోపాల, సంగ్రామ ధనంజయ, జగరక్షణ భుజబలభీమ, (శ్రీ) (శ్రీ) (శ్రీ) కుమారగిరి మహారాజుగాగు తన ప్రజల యభ్యున్నతిని, ఈదేశ గౌరవాన్నత్యములను కాంక్షించి ప్రారంభించిన యీ జైత్ర యాత్రకు సర్వసైన్యాధ్యక్షులైన నరహరిగారిని నాయకులుగ నియమించినట్లు ప్రకటించుచున్నాడు. మీరందరు క్రమశిక్షణతో మెలగి శౌర్యధైర్యముల బ్రదర్శించి దేశగౌరవమును బ్రతిష్ఠించి విజయలక్ష్మిని వరించి తిరిగి రండు. మీకు శుభ మగుగాక” యనెను.

జయ జయ ధ్వానములతో నా సైన్యమంతయు పూర్వ దశాభిముఖముగ కదలినది. రాత్రి యంతయు నట్లు ప్రయాణ మొనర్చి సూర్యోదయ మగుసరికి దక్షిణరామపురద్వారమును జేరి భేరి మ్రోగించినది.

దక్షిణరామనగరునందు ప్రమత్తుడై యున్న అన్నదేవ చోడ గుండెలలో మ్రోగిన ట్లాభేరి వినిపించెను, కాటాయ

వేముడు గతించి యింకను రెండు మాసములైన కాలేదు. ఇంతలో కాల్సేతులు కూడదీసికొని రాజమహేంద్రవరస్థైర్యమెట్లు రాగలదను ధైర్యముతో నయిదువేలమంది కాల్బలము, మూడువందలమంది యాశ్వికుల సహాయమునదక్షారామము నాక్రమించుకొని కూర్చున్న అన్నదేవచోడ ఈ హఠాత్పరిణామమును జూచి యేమిచేయుటకును దోచక, ఎటుబోవుటకును నిర్ణయించుకొనలేక తాత్కాలికముగ దోచిన యాలోచనప్రకారము స్థైర్యముగ భీమేశ్వరాలయమున బ్రవేశించి నలువైపులనున్న గోపురద్వారములను బంధించెను.

ప్రతిఘటన మేమియు లేని కారణమున రాజమహేంద్రవరస్థైర్యములు అనాయాసముగ దక్షారామము ప్రవేశించినగదా నాక్రమించుకొనిరి. దర్భ పెట్టెడుప్రవేశము మాణిక్యాలయంగరములను దాల్చిన భూసురవరులు వారికి స్వస్తివాచకములను, స్వాగతవచనములను బలికిరి. గంధర్వాప్సరోభామినులవంటి యాయూరి గణికలు మంగళహారతులనిచ్చిరి. అశేషదక్షారామప్రజలును నిండుమనస్సులతో వారికి జేజేలుపెట్టిరి.

పిదప, కెంబట్టు పొంబట్టు గుడారములను వేయించుకొని యందుపవిష్టులై నరహరి వీరభద్రారెడ్డి అన్నయామాత్యాదిముఖ్యులు తదుపరి కార్యక్రమమును, అన్నదేవచోడను నిర్జించు మార్గమును గురించియు చర్చించిరి. ఏమైనను గోపురద్వారములనుగాని, పవిత్రదేవాలయ ప్రాకారములనుగాని భగ్నమొనర్చుట కన్నయామాత్యు లంగీకరింపలేదు. అంతియేకాదు, దేవాలయావరణమందు రక్తపాత మగుటకుకూడ నత డియ్య

కొనలేదు. ఇక నెట్లన్నదేవచోడను జయించుట ? మార్గాం
తర మేమియు దోచక మిన్నకుండిరి. ఇట్లాక పగలు రాత్రియు
గడచినవి.

దేవాలయప్రాకారములోపల అన్నదేవచోడ సైన్యము,
బయట రాజు హేంద్రవర మహాసైన్యము. ఆ సైన్యము బయట
కురాదు. ఈ సైన్యము లోనికిబోవు నుపాయము లేదు.
ఇట్లుండ వేకువజామున నొక జంగమదేవర రాజు హేంద్రవర
సైనికులతో తీవ్రముగ వివాదపడి, తదగు నరహరిసముఖము
నకు తనను పిలిపించుకొని, నరహరిచేతిలో నొక పత్రముంచి,
ఏమియు బలుకక వెడలిపోయెను. నరహరి యేకాంతమున నా
పత్రములోని పంక్తులు చదువుకొని, అన్నయామాత్యులను
రావించి యతని కాపత్రమును జూపించెను.

రేపురాత్రి మూడవయూమము-ఉత్తరగోపురద్వారము-
తెఱచి రాజు-కెంపుపతకములతో నాటకట్టు- అని వ్రాసియున్న
యాపత్రమును జూచి యన్నయ తలయూచి, ఆనందముతో
'సమస్య తీరినది' యనెను.

మరునాడు రాత్రి రెండవయూమము గడచుచుండెను.
దేవాలయమందున్న యైదువేల సైనికులకును కొలదిమాత్ర
ముగ నాహారపదార్థము లున్నవి, కాని దాహము తీర్చుకొను
టకు గ్రుక్కెడు నీరైనను లేదు. అన్నదేవచోడుని సైనికులకు
నీరులేకపోవుట తీరని సమస్యయ్యెను. సైనికులలో నసం
తృప్తి బయలుదేరెను. ఇక లాభములేదని గ్రహించి రాత్రి
రెండవయూమమునందు రహస్యముగ దక్షిణగోపురద్వార
మును దెఱచి, ద్వారమునొరసికొనియున్న సప్తగోదావర

మను సరస్సునుండి నీరు లోనికి గొనిపోవుట కన్న దేవచోడ
యనుజ్ఞ నిచ్చెను.

ఆ విధముగ గడచిన రాత్రియు కొందరు సైనికులు
కడవలలో నీటిని లోవలకు జేర వైచిరి. అట్లే యీరాత్రి రెండవ
యామమున పదిమంది యున్న దేవచోడుని సైనికులు కడవలను
సప్తగోదావరముతో ముంచి నీటిని లోనికి మోయుచుండ,
నాపదిమందిలో నొకడు పూర్తిగ నీటిలో మునిగిపోయెను.
కాని, అతనిస్థానమున జేరొకవ్యక్త వెంటనే కడవతో నీటిలో
నుండి లేచెను. చీకటిలో తక్కిన వారతనిని తమవాడే యను
కొనిరి కాని, నూతనుడు సైనికులను జేర వైచినపిదప
లోనికి బోయెను. సైనికులు బంధించిరి.
ఎల్లెడల నిశ్శబ్దమువలెను. చూడవయామ మారంభ
మాయెను. అన్నదేవచోడుని సైనికులందరు నిశ్చింతగ నిద్రిం
చినపిదప నా నూతనుడు నెమ్మదిగ నుత్తరగోపురద్వారమును
దెరిచెను. ద్వారముకడ వేచియున్న వేయిమంది రాజమహేం
ద్రవర సైనికులు నురమున కెంపుపతకములు మెఱయ ఛెంగు
ఛెంగున గుఱ్ఱముల నాలయములోనికి దూకించి, అన్నదేవుని
సైనికులు నిద్రనుండి లేచి కళవళపడి జరిగినదేదియో యర్థము
చేసికొని సమాయత్త మగుటకుమున్నే యందరను బంధించి
వైచిరి. ఆచీకటిలో కొంచెము కాంతినిచ్చుటకును, తమవారికిని
పెరవారికినిగల భేదమునుగుర్తించుటకు నుపయోగించినవి కెంపు
పతకములు. అరుణోదయమగుసరికి అన్నయామాత్యుల యాశ
యము ప్రకారము రక్త పుబాట్టుపిండకుండ కార్యసాధనయైనది.

అన్నదేవచోడను, అతని ముఖ్యానుచరులను రాజమహేంద్ర
వరమునకు బుదీలుగ బంపి, జితోస్థి యనిన యతని పైనికు
నొక్కొక్కని నరహరి తన పై న్యమున జేర్చుకొనెను అన్న
యామాత్యులు వీరభద్రారెడ్డితో కలిసి భీమేశ్వరాలయమున
సంప్రోక్షుల జరిపించి, యా మహాదేవునకు సహస్రఘటాభిషేక
మొనరించెను. పిమ్మట భీమేశ్వరునకు మొగలవాటిట ధామమును
రచించుటకు సప్తగోదావరమందు మంటపభవన నిర్మాణము
నకు నేర్పాటులు గావించెను.

మరునాడు రాజమహేంద్రవర మహాసైన్యము విరా
మము లేకుండ పది గవ్యూతుల దూరము ప్రయాణముచేసి
సర్పవరమును జేరుకొనెను. అనట తనమామ కాటయవేమ
ప్రభువు నిర్మించిన భావనారాయణస్వామికి తనబావమరదియు
రాజమహేంద్రవర ప్రభువునైన కుమారగిరి గోత్రవామము
లతో సర్పనలను భోగములను వీరభద్రారెడ్డి చేయించెను.

పిదప రెండహారాత్రములునడచి యాసైన్యముమాక
వరము జేరినది. మాకవర ప్రభువైన వానరాజు ముందుజాగ్ర
త్తకై యన్నియును సిద్ధముచేసికొని యుండెను. ఏదియో
యొకరోజున రాజమహేంద్రవర మహాసైన్యము తనపైదండె
త్తునని యూహించెను. అందులకే యప్రమత్తుడై కోట

యంతయు బాగుచేయించి ఆరుమాసములకు సరిపడు నాహార
వపార్థములను లోనికి జేర్చించెను. కోటచుట్టును అగడ్తలను
విస్తృతమొనర్చి వానిని నీటితో నింపెను. అంతియేకాదు, కోట
కొక గోరుతము దూరమున మట్టికోటను, రెండు గోరుతముల
దూరమున కంపకోటను నిర్మించెను. కంపకోటమాటున సైన్య
ములో సగభాగమునుంచి రాజమహేంద్రవర సైన్యము నచ
టనే యెదుర్కొనుటకు నిర్ణయించెను. ఇది యిట్లుండ సాహ
య్యమునకై సప్తమాడియప్రభువై నపీరాజునునకుకబురంబెను.

ఒకపగలు, ఒకరాత్రి కంపకోటయొద్ద యుద్ధము జరి
గెను. కంపకోట మాటుననుండి మాకవర సైనికులు వేయు
బాణములు సూటిగవచ్చి రాజమహేంద్రవర సైనికులకు
తగులుచుండెను. ఘడియలో నూరుమంది రాజమహేంద్రవర
సైనికులు మరణించిరి. ఇక లాభములేదని యారాత్రి జరిగిన
యుద్ధములో వారు బాణములచివర నూనెగుడ్డలు చుట్టి నిప్పు
ముట్టించి శత్రువుపై కిప్రయోగించిరి. అగ్ని బాణప్రయోగము
వలన కంపకోట యంటుకొనెను. మాకవర సైనికులకు రక్షణ
పోయెను.

వెంటనే వానరాజు తన సైన్యమును మట్టికోటలోనికి
తీసికొనిపోయెను. కంపకోట మంటలార్చి రాజమహేంద్రవర
సైన్యము వారిని తరుముచు మట్టికోటను చుట్టముట్టెను.

ఆకోటకు నాలుగు గవనులు, నెనిమిది దిడ్లు, పదునారు
బురుజులు, నరువదినాలుగు కొమ్మలు నున్నవి. గవనుకు వేయి,
దిడ్డికి ఇన్నూరు, బురుజున కెనుబదిమంది చొప్పున సైనికు

లుండిరి. వీరితోబాటు కొమ్మకు నల్వురు చొప్పున సాయధులగు విలుకాండ్రుకోటను రక్షించుచు యుద్ధముజేయుచుండిరి.

తన సైన్యమును సరహరి నాలుగు భాగములుచేసి మట్టికోటకు నలుచైపుల నుంచెను. మూడువైపులనున్న సైన్యము యుద్ధముచేయుటకును, నాల్గవముఖమైనకోట వెనుక భాగమున రణ మొనర్పకుండ వీరభద్రదారెడ్డి యప్రమత్తుడై సైన్యముతో నిలచి యుండుటకు నేర్పాటు గావించెను.

అనంతరము సరహరి, యామట్టికోటకు నాలుగు శరముల దూరముననున్న సరస్సునుండి కాలువలు త్రవ్వించి మట్టికోట చుట్టును నీరు పాటునట్లు చేసెను. కుల్యలలోని నీరు తొండములతో పీల్చి మూడువైపులను మూడువందల యేనుగులు మట్టికోటను తడుపుచుండ, నా తడిసినకోటను తమ నడ్డికి కట్టిన దారుకాస్తంభములతో తాకుటకు రెండువందల యేనుగుల నాసర్వసైన్యాధ్యక్షుడు సమామత్య మొనర్చెను. ఇంకొక యిన్నూరు గజములుకూడ నట్లే తమకుంభస్థలములతోడను దంతములతోడను, తడిసిన మట్టిగోడను వ్రేయ్యలు చేయుట కేర్పాటుచేసెను. ఈ మహాకార్యమును సాధించుచున్న యేనుగుల కన్నింటికి సమర్థమైన రక్షణ కల్పించెను. వందలకొలది యాశ్వికులును, వేలకొలదివిలుకాండ్రును వానిని రక్షించుచుండిరి.

పోరు ఘోరముగ సాగుచుండెను. క్షణక్షణమునకు తడిసిపోవుచున్న మట్టికోట, ఏనుగుల భయంకరమైన లాకిడికి ఊగిపోవుచుండెను. మాకవరసైనికుల నిశితాయుధము లాపాద మస్తకవర్మితమై న యా గజముల నేమియు జేయజాల

కుండెను. ఇంకొక ఘడియ నేపు పోరల్లు సాగినచో ఘోరఘోర వములతో కోటయంతయు కూలిపోయి యుండెడిది.

ఆ ప్రమాదమును గ్రహించియే వానరాజు మట్టి కోట వెనుకభాగమునుండి పారిపోయి రాతికోటను జేరవలెనని ప్రయత్నించెను. అచట పోరు జరుగుటలే దన్నమాటయే కాని వేయిమంది యాశ్చర్యకరతతోడను పదివేలమంది కాల్యలము తోడను వీరభద్రులతోడ కలుపడెను. అపర వీరభద్రులతోడను వలె నతడు కన్పించెను. ఇంతలో కోట బయట జయజయ ధ్వనములు విన్నవల వానరాజు బయటనుండి చూచెను. తనకు వీరభద్రుడు సోహృద్యముగ బంపిన సైన్యమును దొడ్డారెడ్డి బంధించి తనకోట నుండి పారిపోయినట్లు తెలుసుకొని వాన రాజు కోట పైకి పోయెను. అతడు పోయినచో కోట లోనికి

సైన్యమును పంపి "ధర్మదార" పట్టించెను. "జయించినవాని కోరియందో నోడినవాని రూపున నున్న బొమ్మ చెక్కించుట" యను బొమ్మ పెట్టించు కార్యక్రమము ప్రారంభము కానున్న సమయమున రాతికోటనుండి వానరాజు భార్య యగ్నిశిఖవలె నేతెంచి కనుమూసి తెరచునంతటి సమయములో భర్తను బాకుతోపొడిచి తానుకూడ పొడిచికొని చనిపోయెను. మానసను లవమానమును సహింపరుగదా! పిమ్మట నాదంపతులకు రాజలాంఛనములతో నగ్నిసంస్కారములు జరిపించి, పూర్వము మాకవరాధీశవంశజుడును, రాజమహేంద్రవర విధేయుడునైన పురుషోత్తముని మాకవర ప్రభువుగ నియమించి, ససైన్యముగ నరహరి సప్తమాడియ దిశగ బయలు దేరెను.

సప్తమాడియను జయించి, వీరాఱ్ఱను నోడించి తిరిగి రాజమహేంద్రవరమున కాతని సామంతునిగ జేయుట, రాజమహేంద్రవరపై న్యమున కెంతయో కష్టసాధ్య మయ్యెను.

కోటలోపల సురక్షితముగ వీరాఱ్ఱనుని సైన్యము, కోట బయట కవచములు దక్క వేటు రక్షణ యేమియును లేని రాజమహేంద్రవరపై న్యము. మధ్య పదిబాహువుల ఎత్తయిన కోట. అయిదు బాహువుల వెడల్పయిన యగడ్డ. ఎట్లయినను కోటను సట్టుకొనవలెనని యిటు; ఏమైననుతీసిపోరాదని యటు. రోజులు గడచుచున్నవి. కోట చెక్కుచెదరలేదు. కోటలోని వారిధైర్యము మొక్కవోలేదు. ముట్టడించిన వారికి దిక్కుతోచుటలేదు.

పరిఖలనీది కోటద్వారమునుతాకవలెనని రాజమహేంద్రవర దంతావళము లెన్నిమారులో ప్రయత్నించినవి. కాని కోటపై నుండి నిశితనిస్త్రింశాయధములు వైచియు, గంధక ద్రావమును గ్రుమ్మరించియు వీరాఱ్ఱనుని పైనికు లా ప్రయత్నము లన్నింటిని వమ్మొనర్చిరి.

ఒకరోజున వేమారెడ్డియు బాచయ్యయువీరావేశముతో పోరు సలిపి కోటలోని బురుజుల మాటునుండి బాణములను వేయుచున్న శత్రువుల నిన్నూరుమందిని చంపివైచిరి. ఎచ్చట చూచినను తానెయ్యెశత్రువులపాలిటి చిచ్చరపిడుగువలె విహరించుచున్న బాచయ్యనుపరిమార్చవలెనని శత్రువు లానాడు విఫలయత్న మొనర్చిరి.

మరియొకనాడు సరహరి ఆగ్రహవేశపరవశుడై భీకరముగ యుద్ధ మొనరించెను. అరువదేడుల యా పీఠపరుడు

సింహశగంధసింధురముపై చాడోలువేయించి అధివసించి,
సేనాముఖమున నిలిచి, ఒకచేతితో బల్లమును ప్రయోగించుచు
నోటితో కోటిని నొక్కిపట్టిన ధనువునకు రెండవచేతితో బాణ
ములు తోడుగుచు, కురుక్షేత్రమందలి భీష్మాచార్యునివలె
యుద్ధమొనర్చుచుండ నిరుసేనలలోని వీరవరులును అమితా
శ్చర్యమునొంది చూచిరి.

వారము దినము లైనది.

కోటలోనివారు లొంగివచ్చు నుపాయము కన్పించుట
లేదు. తుదకు నరహరియు అస్సయోమాత్యులును సుదీర్ఘమగు
మంతనము లొనర్చిరి. తుదకు రాజానుసారము మరునా
డుదయమున రాజమహేంద్రవరము శిబిరముల నూడ
బెటికి వచ్చినచోని విజయనగరమున వున్న వీరాద్వైతముని
యానందమున కవధులుగలవలెను అంతటి మహాసైన్య
మును వారమురోజు లేదింది నిలుచుటయే ఘనమైన విష
యము. ఇక సైన్యము హతాశతో పారిపోవుచుండిన చెప్ప
వలెనా? ఆనందాతి రేకముతో వీరాద్వైతముడు "రాజమహేంద్రవర
సైన్యమును తరిమి చీకాకుచేయు"డని తనసైనికులకాదేశించెను.

వెంటనే కోటతలుపులు తెరచుకొనెను. బిలబిలమనికోట
లోని పదునైదువేలమంది సైనికులును బయటకువచ్చి రాజ
మహేంద్రవరసైన్యమును తరుమసాగెను. అట్లు వారినిమూడు
గవ్యూతులదూరము తరుమనిచ్చి ఒక్కమారుగ రాజమహేం
ద్రవర మహాసైన్యము వెనుదిరిగి వీరాద్వైతముని సైన్యమును
చక్రబంధ మొనర్చి చుట్టుముట్టినది.

అదేసమయమున తొలచిన కోటద్వారములోనికి వేయి మంది యాశ్వికులతో శరవేగమున బాచయ్యయు వేమారెడ్డియు బ్రవేశించి కోటను స్వాధీనమొనర్చుకొనిరి. ఈహాత్యరికామమునుజూచి వీరాద్వైతమును నిర్విణ్ణుడై జితోస్మయ నెను.

సప్తమాడియ విజయానంతరము నరహరి తన సైన్యమునకు ఊణమైన విశ్రాంతినొసంగక హుటాహుటి శృంగవరపుకోటకు బయలుదేరెను. శృంగవరపుకోట స్థలదుర్గము కాదు; జలదుర్గము కాదు; గిరిదుర్గము.

ఏబదిబాహువుల యెత్తున నిట్టనిలువుగ నున్న యొక పర్వతముపై శృంగవరపుకోట యున్నది. అంతరిక్షములోనికి నిట్టనిలువుగ నధిరోహించుట యెట్లు? ఏమాత్రము వాలులేని కొండ నెక్కుట దుస్సాధ్యము. అయినను కొండపై మొలిచిన తుప్పలను మొక్కలనుపట్టుకొని రాజమహేంద్రవర సైనికులు కొందరు కొండనెక్కి దుర్గకుడ్యమును జేగ బ్రయత్నించిరి. కాని కోటలోని బుంగరాజుసైనికులు వారినినిశితశస్త్రములతో వధించిరి. వా రొకరి వెనుక నొకరుగ దొర్లిదొర్లిపచ్చి సేనాముఖముననున్న నరహరి పాదములయొద్ద పడిరి. హృదయ విదారకమైన వారిమరణము నరహరి, అన్నయామాత్యాది నాయకులను బాష్పాకులితనేత్రులుగను సామాన్యసైనికులను భయకంపితులుగను జేసినది.

భేరిపటహమృదంగములు మ్రోగించి కాహళులూది రాజమహేంద్రవర సైన్యము ముట్టడిని ప్రకటించిన దేకాని ఎవరిని ముట్టడించుట, ఎవరితో యుద్ధముచేయుట? అంతరిక్షమున ధుర్గరక్షణలో వారు; క్రింద కొండచరియ పాతాళములోవీరు.

రెండురోజులు గడచినవి. ఎన్నినా శ్శిట్లు కొండదిగువున కాచుకొని యుండుట? యుద్ధములేదుగాని కొండకు కాపుదల మాత్రము మిగిలినది! రాజమహేంద్రవర సైనికులలో నోడ్పు తగ్గుచుండెను. ఎందులకీ వృధానిరీక్షణ యని వారిలో వారు విసుగుకొనుచుండిరి.

మూడవరోజున అన్నయామాత్యులు బాచయ్యతో కలిసి కొండచరియ వెంబడి గవ్యూతిదూరము వెడలి, కొండకు ప్రదక్షిణము చేయుచున్నట్లు మలుపుతిగెను. అచటను కొండ నిట్టనిలువుగ నంతియే యెత్తున నుండిన. ఇరువురును మరల నట్లే మలుపు తిరిగి కొండ మూడవదిశకు వెడలిరి.

అశ్చర్యము! అచట కొండ నిట్టనిలువుగ లేదు. ఏట వాలుగ నున్నట్లుటకు ఏలాగ నే యున్నది. ఈ కొండచరియ ప్రాంతమంతయు సరణ్యమయ్యవై యుండెను. ఆ అరణ్యమున సైన్యమును నిలిపి, ఏటపాలుగనున్న యాదిశనుండికొండపైకి వెడలి దుర్గము సాక్షిమింపవలెను. ఈయూలోచనతో వారిరువురిని దుర్గ మాక్షిమించినంత సంతోషము కలిగెను.

వాస వముగ వారాశించినంత సుకరము కాదనియు, ఆ దిశనుండి కొండపైకి వెడలుట కూడ నత్యంత దుర్ఘటమనియు మునునా దుదయమున జరిగిన యుద్ధమతోకాని వారికి దెలిసి రాలేదు.

కొండపైకి వెడలుటకు బ్రయత్నించిన ప్రతిసైనికుని పైనును దుర్గమునుండి శిలావర్షము నగ్నివర్షము కురియ జొచ్చెను. వాని నెదిరించి నెడలుటకే యవకాశములేదు. ఒక వేళ నవరైన సాహసించినను వెంటనే యగ్నిశిలాపాతముల

కాహుతియగు చుండిరి. ఘడియలోనిన్నూరుపై నివలుమరణించిరి. నరహారికి దిక్కుతోచదయ్యెను. ఎవరైనను మొదట సాహసముతో కొండనెక్కి యా యగ్నిశిలాపాతముల నాపవలెను. అట్టి సాహసికు డెవరు ?

“ఎవరు? ఎవ” రని నరహారి యెలుగెత్తి యరచెను. సమాధానము లేదు. తమ కనులముందు జరిగిన యావీభత్సమును జూచియుండుటచే నెవ్వరును సాహసింపజాలకపోయిరి.

“సరియే, నేనే బయలుదేరుదు”ని కనులలో విక్రాంతి మెఱచు నావృద్ధుల డనుటయు, “నేను పోవుదును” “నేను పోవుదు” ననుచు బాచయ్యయు దొడ్డారెడ్డియు నేకకంఠమున ననుటయు నొక్కమారే జరిగెను.

అనుటయే తడవుగ బాచయ్యయు దొడ్డారెడ్డియు తమ యశ్వముల నెక్కి, ఆయేట వాలుకొండపై వాని చిత్రవిచిత్ర గతుల నడిపించుచు, అగ్నిశిలాపాతములనుండి తప్పించుకొనుచు మనోవేగమున విఘటిక కాలములో నేబది బాహువులదూరము గడచి దుర్గకుడ్యమును సమీపించిరి. కుడ్యమున కిటునటు తిరుగుచున్న రెండుపశ్చుచక్రములను దొడ్డారెడ్డికి చూపించి “అవియే యగ్నిశిలాయంత్రములు. వాని నిరోధించినచో అగ్నిశిలావర్ష ముగిపోవు” నని బాచయ్య యనెను. వెంటనే దొడ్డారెడ్డి తన చేతిలోనిబల్లెము నొక పశ్చుచక్రముపైకి విసరబోయెను. కాని యింతలో నొక పెద్ద బండరాయివచ్చి అతని తలకు తగిలినది. వెంటనే దొడ్డారెడ్డి గుట్టుముపై నొరిగిపోయెను. బాచయ్య అతని చేతిలోని బల్లెమును తన చేతిలోనికి తీసికొను

చుండ మరియొక శిలవచ్చి బాచయ్య యురమును చాకెను. విశ్వాసపాత్రమైన దొడ్డారెడ్డి యశ్వము తన యజమానిని భద్రముగ నురక్షింపదేశమైన కొండదిగువభాగమునకు తీసి కొనిపోవుచుండ, పక్షిస్థలమునుండి కారుచున్న రక్తమును లక్ష్యపెట్టక బల్లెము నాపళ్ళచక్రముపైకి విసిరి ఇంకను ముందుకు పోసాగినాడు బాచయ్య.

బల్లెము పళ్ళచక్రములో గుచ్చుకొనుటతో దాని భ్రమఃమాగినది. అభ్రమణముతో శిలాపాతము నాగినది. కాని యింకను అగ్నిఖండములు వచ్చి పడుచునేయున్నవి. రెండవచక్ర మాగినగాని అగ్నిపాత మాగిపోదు. ధృష్టికొని కృపాణమును బాచయ్య తీయబోయెను. కాని యింతలో నతని కుడి భుజముపై నొక యగ్నిఖండము వచ్చిపడినది. వెంటనేకంఠ సమీపమున మరియొకటి. ఆశ్వముయొక్క నుదుటనొకటి. అతనియుడుపులపై నింకొకటి. ఆయగ్నిఖండముల నుండి వెలువడిన మంటలతనిని దహించివేయుచుండెను. భరింపరానివేదన. దుమ్ములు మండి శరీరమంతయు కాలి బొబ్బలెక్కుచుండెను. మరల మరియొక యగ్నిశిఖవచ్చి యతనిని చాకినది.

బాచయ్య భరింపరాని యాబాధ నణచుకొనుచు, కాలిన కుడిచేయి స్వాధీనము తప్పుటచే నెడమచేతితో కరవాలమును ధట్టినుండి తీసి తనశక్తికొలది యారెండవ పళ్ళచక్రముపైకి విసరెను. పళ్ళమధ్య కృపాణము గుచ్చుకొని చక్రభ్రమణ మాగినది. అగ్నివర్షము నాగినది. అగ్నిశిలావర్షములు రెండును స్తంభించుటచేరాజమహేంద్రవర మహాస్థైర్యము శృంగవరపు కోటనధిరోహించి దుర్గమునాక్రమించిబుంగరాజునోడించినది.

విజయమును సాధించిన సంతోషము నరహారికి కాని, అన్న
యామాత్యులకుకాని లేదు.

దొడ్డారెడ్డియు, బాచయ్యయు తీవ్రముగ గాయపడిరి.
అందును బాచయ్య పరిస్థితి మరింత ప్రమాదకరముగ నుండెను.

రాజమహేంద్రవరము చేరువరకైన నతడు సజీవుడై
యుండునా ?

S

శరీరమంతయు గాయములతో, గాయములకు కట్టిన కట్టనుండి
చిప్పిలుచున్న రక్తముతో, పూచిన మోదుగువృక్షమువలె
నున్న బాచయ్యను నలుగురు కృపాణధారులు పల్లకినుండి
దింపిరి. కుమారుని యాస్థితిలో జూచుటతోడనే గంగారెడ్డి
స్పృహగోల్పోయెను. అనారోగ్యముతో ముచానబడినగంగా
రెడ్డికి సేవచేయుటకై యప్పటికి వారముదినములక్రిందటనే
యంతఃపురోద్యోగమున కొక పక్షము సెలవుపెట్టి గంగారెడ్డి
యింటికి వచ్చిన విజయుడు బాచయ్య పరిస్థితినిజూచి దుఃఖించి
శుద్ధ నోటమాటరాక చేష్టలు దక్కినిస్తేజుడై యుండిపోయెను.

ముందు బాచయ్యను దొడ్డారెడ్డిని అంచెబోయిలపై
రాజమహేంద్రవరము బంపి అల్లాడకు తమ విజయవరంపర
లను వార్తాహరులచే దెలియబరచి నరహారి, అన్నయ, వీర
భద్రారెడ్డి ప్రభృతులు సైన్యముతో నెమ్మదిగ వెనుక బయలు

దేరి సామంతుల నందరిని జయించి రాజమహేంద్రవర సార్వభౌమస్వమును తిరిగి చిలుకనముద్రమువరకును స్థాపించి, కాటయవేమప్రభుని తుడికొక్కెను దీర్చగలిగినందుల కానందించినను, వీరవరులైన దొడ్డారెడ్డి బాచయ్యల ప్రమాదస్థితికి అల్లాడమిక్కిలి యాందోళన జెందెను. రాజవైద్యులైన పరహితాచార్యులను వారికి చికిత్సచేయుటకై నియమించెను.

పరహితాచార్యులు బాచయ్య గాయములపై రకరకములైన పనరులుపిండి, నాలుకపై నాలుగుచుక్క తాషధముపోసి పక్షమువరకును రాత్రింబవళ్ళేమరక చూచుచు చికిత్స చేసినగాని బాచయ్య దక్కుట కష్టమని నిజయునకు హెచ్చరికచేసెను.

విజయుడును రాజవైద్యుల సూచనప్రకారము జామునకు రెండుచుక్కల చొప్పున బాచయ్యనాలుకపై తాషధము వేయుచు, మధ్యమధ్య గంగారెడ్డి పర్యంకము కడకేగి యతనికి సవ్యలొవర్చుచు రాత్రింబవళ్ళు గడపుచుండెను.

ఒకవాడు గంగారెడ్డి విజయుని చేతులుపట్టుకొని “నీ సేవలో కన్నీటిబిడ్డలైనను ఋణము తీర్చుకొనజాలము నీటర్చు శేర్చు ఊచినచో నెప్పటికైన బాచయ్యనొక యింటివాడను జేయగలవనియు, వివాహమునకు వాని నొప్పించగలవనియు దోడుమన్నది. నా బాల్యమిత్రుడగు బేతిరెడ్డికొమారెను గాకున్న మరి యే యవతినైనను సరియే. వాడు పెండ్లిచేసి కొని యీ వంశము నిలిపిన జాలును. నీవు నాకా సాహాయ్య మొనర్తువా?” యనెను.

విజయుడు కట్టే యని గంగారెడ్డికి మాట యిచ్చెను.

వెంటనే గంగారెడ్డి భారము తీరినట్లు దీర్ఘముగ శ్వాస వదలి "ఇక నే నేమైనను చింతలేదు. భగవంతుడా! ఇకనన్న దీసికొని పొమ్ము. నా కుమారుని బ్రతికింపు"మని పరమేశ్వరుని బ్రార్థించెను. అతనిమొఱి యా సర్వేశ్వరు డాలకించెనో యను నట్లు మరువాటినుండి గంగారెడ్డి పరిస్థితి విషమించి బాచయ్యకు స్వాస్థ్యము చిక్కినది. పక్షము తిరుగకుండగనే బాచయ్య లేచి నట్టింట నడయాడెను. గంగారెడ్డి స్వర్గస్థుడయ్యెను.

పితృవియోగముచే దుఃఖితుడైన బాచయ్యను విజయు డోదార్చి అతనిని అన్నివిధముల నాదుకొనెను. వీరభద్రారెడ్డి స్వయముగ వచ్చి బాచయ్యను పరామర్శించెను. మిత్రులైన యన్నయామాత్యులును వరదారెడ్డియు సరేసరి. ఉదయ సాయంసంధ్యలందు తప్పక వచ్చి బాచయ్యను పలుకరించి వెడలుచుండిరి. ఎవరేవిధమున నూరార్చినను బాచయ్యకు విజయుని యాదరణయే హృదయమున కుపశాంతిని గల్గించు చుండెను. అందులకే మరియొక మాస మాతనిని నెలపుపెట్టి తనయొద్ద నుండవలసినదని కోరెను.

ఆ నెలయంతయు విజయుడు బాచయ్య యింటనున్నను అతని శయ్యాగారము వేఱు. అతని స్నానాలంకరణాది కృత్యములు ప్రత్యేకము. సంభాషణాది సమయములందు తప్ప తక్కిన సమయములందు విజయుడు దాదాపు ఏకాంతముగనే కాలము గడపును. బాచయ్య యింకను నిద్రలేపకముండే తన స్నానమును ముగించుకొనును. ఏ వేళందును శరీరమును పూర్తిగ నాచ్ఛాదనమొనర్చు నుడువులను, తలపాగను ధరించుట మరువడు. విజయుని ప్రవర్తనకు బాచయ్యమధ్యమధ్యనాశ్చర్యము

జెంగుచున్నను, అది యతని యలవాటు, అతని స్వభావము తెచ్చుని సరిపెట్టుకొనుచుండును.

ఒకరోజున విజయుడు బాచయ్య వివాహప్రస్తావన దెచ్చెను. తన మనస్తత్వము వివాహమునకు విముఖమనియు, మీదుమిక్కిలి తన నాకరించెడి స్త్రీ తన కింతవరకును తటస్థ పడలేదనియు బాచయ్య చెప్పెను.

బేరెడ్డిగారి కుమార్తెమాటేమిటని విజయుడు ప్రశ్నింప తన తండ్రికిని బేరెడ్డిగారికిని చిన్ననాటి చెలిమియే కాని తన కూహవచ్చిన తర్వాత తా మచటకుగాని వారిచటకుగానిరాలేదనియు, తండ్రి తనతో తరచు బేరెడ్డికుమార్తెను కోడలిగ తేసికొనవలెనని యనుటయేగాని వాని వేముగ నామె రూపము గాని యద కామ మేరుగాని తనకు తెలియదని బాచయ్య చెప్పెను. అందు విజయుని ప్రథమస్పృహ తలపినపుడు కామ కాంక్షగల్గి తన బేరెడ్డిగారి యంటినుండియే వచ్చుచుంటినియు, కాని యాయనకోమార్తెను చూడలేదనియు కామ వివాహము చేసికొననని ఖండితమాగ జెప్పుటవలన బేరెడ్డిగారికికూడ కోపము వచ్చియుండుననియు బాచయ్య చెప్పెను.

యెదకు విజయుడు "ఎటువంటి యువతియైనచో నీవు వివాహమున కంగీకరింతు" వని ప్రశ్నించెను.

"నీవంటి..." యని బాచయ్య అడ్డొక్తిలోనే యాగి ఎక్కువ విజయుని కపోలములు చూచి పశ్చాత్తాపపామున.

ఈ విధముగ బాచయ్యకు విజయునితో బాగుగ కాలక్షేపమయ్యెడిది. కాని సెలవు పూర్తయై యతడుదొడ్డిగమున

దిగి ప్రవేశించి యంతిపురమున కేగిన విదస బాచయ్య కేమియు తోచదయ్యెను.

తాను మాకవర, సప్తమాడియ మొదలగుదండయాత్ర లలో నుండ వరదారెడ్డికి వివాహమైనదట. “వివాహమున కెట్లును రాలేదు. మా యింటికి నను వచ్చి నాతో విందార గించి నాభార్య చేతివంట రుచిచూడు” మని వరదారెడ్డి పదే పదే యనుచుండెను. అతనికోరిక తీర్చినట్లును తనకు కాలక్షేప మైనట్లు నగునని బాచయ్య వరదారెడ్డి యింటికి బయలుదేర బోయెను. కాని, యింతలో వరదారెడ్డియే బాచయ్య యింటికి వచ్చి “రాజమహేంద్రవర విజయపరంపరలను బ్రకటింపజయ స్తంభమును చిలుకసముద్రముకడను శాసనమును పలివెల యొద్దను అల్లాడ వేయించి పౌర్ణమి వర్వదినముగాన ఆరోజు ననే రాజమహేంద్రవరమున ముత్యాలశాలలో సంగీత సాహిత్యసభల నేర్పాటుచేసె” నని తెలిపెను.

సభల కింక కొన్ని నిముసములుమాత్రమే వ్యవధియుం డుటవలన మిత్రులిరువురును ముత్యాలశాలవైపు బయలుదేరిరి.

మార్గమధ్యమున వరదారెడ్డి కొండవీటిలోని విశేషము లను బాచయ్యకు చెప్ప నారంభించెను. “అన్నయ్యామాత్యు లిచ్చిన లేఖను కొండవీటికి గొనిపోయితినిగదా! అచటి ప్రజ లకు తమ ప్రభువైన పెదకోమటి వేమ యన్నచో నెంతయోషర మని! మనకు శత్రువైనను ఏమాట కామాటయే చెప్పకొన వలెను. పెదకోమటివేమ రాజకీయములందేగాక సాహిత్యము సుండును సమర్థుడు. శ్రీనాథునివంటి ఆంధ్రకవులను, వామన భట్టువంటి సంస్కృతకవులనేగాక ప్రాకృతకవులను కూడగౌర

విధిమనుచును. అట్లును నీవు శతకి వ్యాభ్యాస మొనర్చిన పేద
 కోమటివేమ కేవలముపండితుడుమాత్రమేకాదు. సంగీతశాస్త్ర
 జ్ఞానములంతాకాక తాత్త్వవేత్తనుగా రుసికుడు. “సాహిత్య చింతా
 ముడికి, శృంగారదీప్తికి, ముఖద్రవ్యముల నాతడు రచించెను.

చూడండి. ఇట్లు నీవు నాకు దుర్మదపరిపాధి శిఖరిదం
 భావోద్వేగచక్రవర్తి. వేదకోమటివేమ భూపతి రజయతి” అని
 యేతని తొక్కెను. అది విని కోమటి సరియే - పెరవారు నతని
 ముఖము నొకరిమీదును. ఇంతటి సర్వజ్ఞుడు గనుకనే
 తన తన యాస్థాన

అను ప్రస్తుతించుట
 మనతో
 ప్రజా
 యెట్లును, ఒకే తెలుగుగడ్డలోని
 రెండుభాగములై నకొండవీటి రాజమహేంద్రవరములను సన్ని
 హిత మొనర్పరాదా? ఈ యకారణ వైరములవలన నొకే
 వేషభాషలు నొకే జీవితసరణియు గల తెలుగుబిడ్డలై న యన్న
 దమ్ముల మధ్య అగాధము లేర్పడుచున్నవిగదా? కొండవీటి
 కోడలు పుట్టిల్లయిన రాజమహేంద్రవరములోను, రాజమహేం
 ద్రవరములోని రాజోద్యోగి కొండవీటియందలి భార్యబిడ్డల
 కొఱ కలమటించుట యేమి? ఈయసంగతమున కర్థములేదా?”
 బాచయ్య యిట్లు తలపోయుచుండునంతలో వారిరువురును
 ముత్యాలశాల చేరిరి.

చందనాగునుకస్తూర్యాది సుగంధములతో, వజ్రనైడూర్యాది నవరత్న కాంతులతో వీరభద్రాదెడ్డి, అన్నయామాత్య, శివలెంక కొమ్మనాది రసజ్ఞులతో నిండి, శారదానికేతనమై, రసరాజధానియై, హృద్యంబై సకలజనమనోవేద్యంబై ముత్యాలశాల యలరారు చుండెను.

శాలనడుమ సముచితాలంకృతమైన వేదిక యొప్పురు చుండెను. ఆ వేదికపై సంగీతసాహిత్య చర్చలు జరుగనున్నవి. వేదిక సమీపమున నవరత్నఖచిత సువర్ణసింహాసనముపై కుమారగిరిప్రభు వాసీనుడై యుండెను. ఆబాలున కిరుకెలంకుల నల్లాడయు వీరభద్రాదెడ్డియు నుచితాసనములపై నుపవిష్టులై యుండిరి. దక్షిణపార్శ్వమున సచివసమితిసభ్యులు, రాజబంధువులు మరల సామంతిలుగ మారిన వీరాంజ్ఞువాదులును కూరు చుండిరి. వామపార్శ్వమున కవి గాయక నాట్యాచార్యులును పట్టాప్రముఖులును, విద్వాంసులును, ద్వారపాలక లేఖక నూత మాగధ స్తుతిపాఠక వైతాళికులును గూర్చుండిరి. మేల్కట్టుపై ప్రతిసీరకు వెనుక ఆనితల్లి, హరిహరాంబ, తదితాంతపురస్త్రీలును రాజోద్యోగుల భార్యలును గూర్చుండిరి.

అన్నయామాత్యుల యధ్యక్షతను సాహిత్యచర్చకై శరసింహభట్టు, పెద్దిభట్టు, శివలెంక కొమ్మన, త్రిపురాంతకులు వేదికమీది కాహూతులైరి. ప్రజాసామాన్యమునకు సులభగ్రాహ్యముగ నుండునని సంస్కృత గ్రంథములను ఆంధ్రములోని కనువదించుట యెంతవరకు సమంజసమను విషయముపై చర్చ ప్రారంభమయ్యెను.

“సంస్కృతము దేవభాష. అందలి భావములు మహాదాత్తములు. గ్రంథములు పవిత్రములు. వాని ననువదించి యవధింశ మొనర్చుట తగ” దని పెద్దిభట్ట నెను.

“భాషాంతరీకరణమున భావములు మలినములగునా?” యని యవహేళనగ వ్యధికరణ మొనర్చెను కొమ్మన.

“భావములు కాకున్న గ్రంథస్వరూపము తాదామూరై పోవును. ఏమైన నేమి?” యని నరసింహభట్ట నెను.

“అవును, వ్యాసప్రోక్షముగ మహాభారతమున కట్టి గతియే నన్నయ పట్టించెను. తన క్షవగతము కాని వర్ణనలను పుహించెను. తక్కిన యిరువురు నామూర్ధముననే వెడలి, సంస్కృతభారతమును తమ యిచ్చనచ్చినట్లునువదించిరి.” పెద్దిభట్ట చేసిన యీ యధిష్టచర్యమునకు కలకలము బయలుదేరినది. కరనంజితో కలకలము వారించి అన్నయా మాత్యులు కవిత్రయమువారి యనువాద విధానమును నమర్చించెను. పురాణధోరణిలో సాగిన సంస్కృతభారతారణ్యమును అంధములోనికి చక్కని యుద్యానవనమువలె మార్చి యుండించి కవిత్రయమువారని యన్నయామాత్యులు పలుక నున్నారని రసజ్ఞులు కరతాశ్చర్యము లొనర్చిరి.

“సరియే కవిత్రయము సంగతి యటుండనిండు. శబ్దము మనుసరించుచు, భావము నుపలక్షించుచు, నసిధారావ్రతముగ మనువాదము చేయుదునని ప్రగల్భములు పలుకుచున్న వారట్లును వదించుచున్నారో చూచినారా?” యని పెద్దిభట్ట ధిష్టిపించెను.

“శ్రీనాథ మహాకవిని గురించియేనా మీరనునది?”
యనెను త్రిపురాంతకుడు.

“మహాకవియో మారణకవియో! నైషధములోని
బంగారమువంటి శ్లోక మిది. వినుడు.

“సువర్ణ శైలా దవ తీర్థ తూర్ణం
స్వర్వాహిని వారికణావకీర్ణైః
తం వీజయామః స్మరకేళి కాలే
పక్షై ర్నృపం చామర బద్ధ సత్వైః.”

దీనిని తన యిష్టమువచ్చినట్లు మార్చి యనువదించుట
పాడియా?” యని పెద్దిభట్టు వ్రచ్చించెను.

వెంటనే వీరభద్రుడై, “ఏమి చేసినాడు?”

“కనకశైలమ్ము డిగ్గి యాకాశసింధు
సలిలముల దోగి మిగులంగ చల్లనైన
చారు హాటక మయ గరుచ్చామరముల
వీతు నతనికి వైశాఖ వేళలందు.”

అని కదా ఆయన యనువదించినది? ఇందు దోష మేమి?”
యనెను.

“మూలములోని స్వర్వాహినిని వదలివైచినాడు. అను
వాదమున ‘చారు’, ‘హాటక’ యను వ్యర్థపదముల నువయో
గించెను. వైశాఖవేళ ప్రస్తావన యప్రస్తుతము. అది కేవలము
సాదృశ్యారణ్యై తెచ్చిపెట్టుకొనది.” పెద్దిభట్టు చెప్పిన యీ

యభ్యంతరములును, చేసిన యీ యధిక్షేపణను విని యన్న
యామాత్యు లించుక కినిసి శ్రీరాఘుని యనునాదవిధానము
నిట్లు సమర్థించెను.

“స్వర్వాహినిని వదలిన నేమి? రససింధువు నందించిరి
కదా? ఇక ‘చారు’ ‘హటక’ముల సంగతి. అవి వ్యర్థపదము
లెట్లగును? నలుని వైభవమును దెలుపు సందర్భమున నవి
యుచితపదములే! మూలమందలి ‘స్మరకేళికాల’ ప్రస్తావనకంటె
వై శాఖవేళ ప్రస్తావనయే యుచితము. ఏమన, దమయంతిని
నలునివల్ల బద్ధానురాగను జేయవలసిన సందర్భమున నలు డితః
పూర్వమే స్మరకేళియం దుండెనని తెల్పుట యెంత యసమం
జసము! అందువలన శ్రీరాఘుడు మూలమునకు వెలుగులనే
దిద్దెను గాని యందములను క్రిందుచేయలేదు.”

సభలో కరతాళములు మ్రోగినవి.

సాహిత్యచర్చ ముగియుటకుముందు శివలెంక కొన్నున,
శృంగవరపుకోట యుద్ధమున యసమాన సాహసమును బ్రక
టించిన దొడ్డారెడ్డికి తాను రచింపబూనిన శివలీలావిలాస
మంకిత మీయదలచితి నని ప్రకటించి,

‘అతుల మరంద బృంద సముదంచిత నాభినవాజ్ఞ పట్పత
శ్రుతుల దదంతరస్థిత సరోజభవానన సామ కోమల
శ్రుతులునిజాకృతుల్ముదము సొంపును బెంపు వహింపమెచ్చున
చ్యుత డళితేశ్వరుడు మనుచున్దయ నల్లయదొడ్డభూవరున్.’

అనుచు నాశీర్వాదపద్యమును మనోజ్ఞముగ జదివెను. అనంతరము వీరభద్రదారెడ్డి “శ్రీనాథకవీంద్రులను రాజమహేంద్రవరమునకు తీసికొనివచ్చుటకు మార్గముల నన్వేషించుచుంటి”మని ప్రకటించెను. సభ్యులు మిన్ను ముట్టునట్లు హర్షధ్వానము లొనర్చిరి. పండితులు ముఖము త్రిప్పకొనిరి.

పిమ్మట శతావధాన మొనర్చిన సరస్వతిభట్టునకు ముత్యాలహారమును, అష్టావధాన మొనర్చిన వైకుంఠభట్టునకు నాలుగు వందల దీనారములను, నిరోఽవ్యపద్యముల నాశువుగ జెప్పిన శ్రీవల్లభున కిన్నూరు టంకములను దుశ్శాలువలను అల్లాడ కుమారగిరిప్రభువుచే నిప్పించి, దక్షిణ తాంబూలాదులు చర్చలో పాల్గొనిన కవిపండితులకును, చందనాక్షత పుష్పఫలములను సదస్యులకును సమర్పించెను.

అనంతరము జరిగిన సంగీతసభకు గౌతమజోషి యధ్యక్షత వహింప, కోరుకొండ ప్రభువైన సింగయనాయకుడు, సంగీత శాస్త్రవేత్తలైన సోమనాథభట్టు, శివదేశికులు, వల్లయులు సంగీతకళానిధిగ బేరుగాంచిన వేమారెడ్డియు సంగీత చర్చయందు బాల్గొనిరి.

చర్చయం దెన్నియో సంగతులు ప్రస్తావనకు వచ్చినవి. కళలయందు సంగీత ముత్తమ కళయని కొంద రనిరి. తపస్సునకును సంగీతమునకును పరా, పశ్యంతీ, మధ్యమా, వైఖరీ యీ నాలుగే యవస్థలనియు, నందువలన సంగీతము తపస్సువలె మోక్షసాధన మార్గమనియు, ‘అ’ కార ‘ఉ’ కార ‘మ’ కార

ముల సమన్వయమే ఓంకార మనియు, ఓంకారమే సంగీతము నకు బీజమనియు, ఈ ఓంకారమందు విష్ణురూపమైన 'అ' కారము, బ్రహ్మరూపమైన 'ఉ' కారము, భర్గరూపమైన 'మ' కారము నిమిడియుండుటచే సంగీతము ఓంకార నాదాత్మకమై సర్వోత్కృష్టమైన కళగా శ్లాఘిత మనియు వేమారెడ్డి యను టతో సభ్యులందరు 'నోహో' యనుచు తలలూచిరి. ప్రతిసీర వెనుకనున్న హరిహారాంబ యా మాటలకు పులకించెను. ప్రక్కనేయున్న యనితల్లి యది గమనించెను. అనంతరము వేమారెడ్డిని వీణవాయింపుడని యభ్యక్షుడైన గౌతమజోషి యభ్యర్థించెను. తనవీణె నిరుపయోగముగ నున్నదనియు, దానికి క్రొత్త తీగలు వేయవలెననియు వేమారెడ్డి చెప్పెను.

రాజమహేంద్రవరమున సర్వోత్కృష్టమైనవీణలురెండే యున్నవి. ఒకటి అతనిది. రెండవది హరిహారాంబది. తన వీణె నిరుపయోగమైనది కాన విక హరిహారాంబ వీణె యొక్క టియే శరణ్యము. కాని హరిహారాంబ రాణివాసపుత్రీ. ఆమె సంగతి నిండుసభలో నెట్లు ప్రస్తావింపగలడు? అందులకే తన వీణె యుపయోగరహితముగ నున్నదని మాత్రము జెప్పి వేమారెడ్డి మిన్నకుండెను.

కాని, యింతలో సంతకపురపరిచారిక, హరిహారాంబ యాదేశానుసారము వీణెను సభలోనికి తీసికొనివచ్చి వేమారెడ్డి ముందుంచి వెడలిపోయెను.

ఈ వీణె ఎవరిది? ఎవరు పంపిరా రని సభ్యులు నివ్వెఱ పడిరి. కాని యావీణె హరిహారాంబది యనియు, నామెయే తన

పరిచారిక చే నది పంపియుండు ననియు వేమారెడ్డికి తెలియును. అతని మది పులకించినది. అతని యంగుళి యావీడెను శ్రుతి పర్వముగ పలికించినది. అతనిపాట హరిహరాంబ మదిలో ప్రేమామృతము నొలికించినది. వేమారెడ్డి హరిహరాంబ హృదయములలో వెలిగిన ప్రేమజ్యోతి వారికనులలో కన్పింప అనితల్లి యా నూత్న తేజము నొక కంట తిలకించినది.

వేమారెడ్డి కల్యాణిరాగ మాలపించినపుడు హరి హరాంబ దృక్కులు ప్రతిసీరను చాటివచ్చి యతని కనులతో కలసి కళ్యాణవతు లయ్యెను.

అతని మోహనరాగ మామెను విమోహితనొనరెను.

హంసధ్వని యామె మదిలో కలహంసారావమును సృష్టించెను.

అమృతము వర్షించినట్లు, చంద్రికలు శబ్దించినట్లు, నెల యేళ్ళు హసించినట్లు సర్వజనానందకరముగ వీణావాదనమొన ర్చిన వేమారెడ్డిని సభ్యులందరు వేనోళ్ళ ప్రస్తుతించిరి. సంగీత సాహితీమూర్తులుగ వెలుగొందుచున్న వీరభద్రారెడ్డి వేమారెడ్డి సోదరులను సభాసదు లెల్లరు నభినందింప వారిరువురు తన కుమారు లీ కనుక అల్లాడ కనులు రెండును ఆనందాశ్రువులతో నిండెను.

౮

“ఉవ్వోగి, అందును రాజోద్యోగి బ్రదుకు పరాధీనముగదా! నేను గత బుధవారమునాడు మీ యింటికి రాలేదని యలిగిన న్నట్లు? అయినను నీకు కాలక్షేపము కానిచో వివాహముజేసి కొని యామెతో ముచ్చటలాడుకొనవలెను గాని నావంటి మిత్రులను వేధించుకొని తినుట తగదునుమా!” యని విజయకు ముసిముసి నవ్వులు నవ్వుచు ననెను.

“బాచయ్య చిరుకోపముతో” “మాటిమాటికిని వివాహము వివాహ మందువు. ఇట్లు వేధించి బాధింపుమని మా నాయన నీకు హితోపదేశమొనర్చి చనిపోయినాడా యేమి?” యనెను.

అయినను బేతరెడ్డిగారి కొమార్తెను పెండ్లిచేసికొనుటకు నీ కభ్యంతరమేమి? “అభ్యంతరమా? ఆమె సంగతికేమి గాని నీ వాడుదానిగ మారిపోయి అప్పుడు నిన్ను పెండ్లి చేసికొందు” నని బాచయ్య కోపముతో హేళననుకూడ కలిపి యనెను. విజయకు సిగ్గువడి, వెంటనే గాంభీర్యము వహించి “మిత్రమా! అయినచో నాయటి యందగతై కావలె నన్న మాట!” యనెను.

“నీవంటిదియైనచో సరిపోదు... ముమ్మూర్తులా నీ వలెనే యుండవలెను.”

“బేతరెడ్డిగారి కొమార్తె యట్లయిండును. మే మిరువురము కలలవలె కన్పించెదము. ఆమె మగవేషము వేసికొని

నను, నేనాడు వేషము ధరించినను మాలో నెవరెవరో గుర్తింపలేదు. తెలియునా?" యని విజయుడు దీర్ఘముగ నాలోచింపసాగెను.

“అట్లనా? ఈసంగతి నా కింతవరకును చెప్పితివి కావేమి? అయినను ఆమె నీకెట్లు తెలియును? ఓహో... నీది కూడ కాఙ్కరపర్తికి సమీపమున గల కొండగుమరు గ్రామమే కదూ?” బాచయ్య ప్రశ్నకు విజయుడు వెంటనే సమాధానమియ్యలేదు; నిశితముగ నాలోచించుచుండెను.

“ఆమె నీకు తెలియునా? ఆమెయు నీవు నొకేరూపమున నుండు టెట్లు సాధ్యము? ఆమె నీకు దగ్గరచుట్టమా?” యని బాచయ్య యొకటితరువాత నొకటిగ బ్రశ్నలు వేసెను.

పరధ్యానముగనున్న విజయు డులికిపడి “అవును. ఆమెయు నేను నన్నదమ్ముల పిల్లలము. రెండుమూడు రోజులలో నామె యిచటికి వచ్చును. అపు డామెను మీ యింటికి దీసికొని వచ్చెదను. ఆమెకును నాకును రూపమందే కాదు. నామమందు కూడ సామ్యమున్నది. నాపేరు విజయుడు. ఆమె పేరు విజయాంబిక” యని చెప్పి బాచయ్య ముఖకవళికలను బరిశీలించెను.

అత డాలోచనా మగ్ను డయ్యెను.

బేతరెడ్డి కొమార్తె యంతటి సౌందర్యవతియూ?

విజయుడు నామెయు నింత సమీప బంధువులా?

ఈసంగతి విజయు డింతవరకు జెప్పలే దేమి?

విజయు డంతఃపురమునకు వెడలిపోయిన విదప బాచయ్య యట్లే యాలోచించుచు గూర్చుండెను.

అంతలో వరదారెడ్డివచ్చి “ఏమిటి బాచయ్యా? ఏకాంతముగ నేమి యాలోచించుచున్నావు? మాయంటికి పోవుదము, రమ్ము. వివాహమైన తర్వాత నీవు మాయంటికి రాలేదుకదా! మన మిగువురము కలిసి భుజించియు చాలరోజులైనది.” యనుచు బలవంతముగ నొప్పించి బాచయ్యను తన యింటికి విందునకు తీసికొనిపోయెను.

మార్గమధ్యమున వరదారెడ్డి యెన్నియో సంగతులు ముచ్చటించెను. విజయని బెదురుచూపులు చూచినపుడెల్ల నతనిపై తన కనుమానము కలుగుచుండు ననియు, అట్టి యనుమానాస్పదుడగు వ్యక్తిని కుమారగిరి యంగరక్షకదళమందు జేర్చుట ప్రమాదకర మనియు జెప్పెను.

అతని ననుమానింప నవసరము లేదనియు నతడు ప్రణీధి నాయకులు నూరన్నరెడ్డిగారి మఱదలికుమారు డనియు బాచయ్య వరదారెడ్డికి జెప్పబోయెను.

కాని యింతలో వారిరువురును వరదారెడ్డి గృహమును సమీపించిరి. మొదలే వరదారెడ్డి భోగపరాయణుడు. దానికి తోడు క్రొత్తగ పెళ్ళైనది. ఇక జెప్పనలయునా? గృహమంతయు నవీనాలంకరణలతో శోభాయమానముగ నుండెను. ద్వారము చిత్తరువులతో, గోడలు చిత్రపటములతో నేల యంతయు మానికపు రంగుతో అగారములన్నియు సుగంధ పరిమళములతో నిండియుండెను.

భోగపరాయణత్వమును సూచించు నా యలంకరణము గాంచి బాచయ్య యిట్లు తలపోసెను.

“కర్మభూమియని పేరుగాంచి నిరాడంబర జీవనమునకు నెలవై ప్రసిద్ధిజెందిన యీ దేశము తరుష్కదండయాత్రా ఫలితముగ నెంతటి విలాసజీవనము నలవరచుకొనెనది ! ఎవరిని జూచినను సంప్రదాయజీవనమును విడచినవారే. నియమ జీవితము నీసడించువారే. అభిషేకమొనర్చి, శివార్చనజేసి, ప్రాసాదపంచాక్షరి నయతసంఖ్యముగ జపించి, స్నానసంధ్యాగ్నిహోత్రములను నియమము తప్పక యాచరించుచు, భస్మ త్రిపుండ్రములను రుద్రాక్షలను ధరించి యాధ్యాత్మికదృష్టితో జీవించువారిని ఛాందసులని యవహేళన మొనర్చు కాలమాసన్నమైనది. రాజమహేంద్రవరమునగూడ నీ భోగలాలసత యధికమైనది. దీనివలన బాధ్యతలు మరచి, జాతి నిర్వీర్యమగును కదా !”

ఇట్లాలోచించుచున్న బాచయ్యకు ప్రతిసీర వెనుక నడుగుల నవ్వడి విననయ్యెను. అంత వరదారెడ్డి “శ్యామలాంబా! ఇతడే నా మిత్రుడు బాచయ్య. ఇతనిని గురించియే నీకుతరచు చెప్పుచుందు” ననెను.

ప్రతిసీర వెనుకనుండియే యామె నమస్కరించెను. బాచయ్యయు నామెకు ప్రత్యభివాద మొనరించెను. సుఖాసీనులై మిత్రులిరువురు నెన్నియో సంగతులను ముచ్చటించిరి. “వేమారెడ్డి హరిహరాంబల నడుమ ప్రేమ యంకురించినట్లున్నది. మొన్న సంగీతసభయం దామెయే యతనికి వీణ బంపినదట” యని వరదారెడ్డి యనెను. బాచయ్య యతని పలుకులువినియు విననట్లూరకుంజెను.

“అంపదొర యవిధేయుడై రాజమహేంద్రవరమునకు కప్పము కట్టుట మానినాడట. అతని నణచుటకై యల్లాడ ప్రభువే స్వయముగ సైన్యాధిపత్యమును వహించి అంపపై దాడి వెడలనున్నారట!” యని వరదారెడ్డి యాశ్చర్యముగ దెలుపుటతో బాచయ్య మరింత యచ్చెరువు నంది “అట్లనా! అల్లాడయే స్వయముగ వెడలునా? నిజమా?” యనెను.

అన్నియు వడ్డించి యింకొక యగారములోనికి తప్ప కొనుటవలన, విందారగించిన బాచయ్య శ్యామలాంబను చూచుటయే తటస్థింపలేదు. బాచయ్య వెడలిన పిదప వరదారెడ్డి శయనాగారమును జేరెను.

అచట శ్యామలాంబసోరణగండ్లనుండి హేమంతశోభను జూచుచు వరదారెడ్డి రాకకై సాలంకృత్యైవేచియుండెను. చేమంతలు పూయుటకు ఉసిరికలు కాయలు పగలంతయు నెండ యెంత తీక్షణముగ కాసినదో, సెనగచేలు పెరుగుటకు గోవులకు క్షీరసంపద వృద్ధిచెందుటకు రాత్రిసమయమున మంచు అంత దట్టముగ కురియుచుండెను. మసకవెన్నెలలో పచ్చిక మెరయుచుండెను. ఆ పచ్చికపై నప్పటికే పడుచున్న మంచుబిందువులు వెన్నెలలో మెరయుచు, భూదేవికి శీతఋతు ప్రభువు కానుకగ నర్పించిన వజ్రములవలె తోచెను.

ప్రకృతిని తిలకించుచు నటు తిరిగి నిలుచుండిన శ్యామలాంబను వరదారెడ్డి యొడ లంతయు గన్నులు జేసికొని చూచెను. హంబట్టుచీరయు యమునరవికయు ధరించి, పాశబాట్టు, నంద్రవంక, తాగిడితో శిరోజముల నలంకరించుకొని

ముత్యాలజల్లియు బంగారు జడకుచ్చులు వీసీలకుంతలములకు
 వినుత్న సౌందర్యమునీయ, కంఠమున నేకావళియు రత్నహార
 మును ధరించి, చెవులకు చౌకట్లు, ముక్కునకు ముక్కట,
 బాహువులకు వలయ కేయూరములు, నడుమునకు రత్న మేఖ
 లయు, పాదములకు పారాణియు పిల్లందియులు నలంకరించుకొని
 యామె మన్మథు నారవసాయక మట్లు కన్పించెను.

తమకము నాపుకొనలేక తటాలున వచ్చి వరదారెడ్డి
 యామెను తన సందిట పొదుపుకొనెను. ఆమె యులికిపడి
 యంతలోనే మధురముగ నవ్వెను. ఆలింగనము దిరువురు
 నానందావధి నతిక్రమించి తా మిరువురు నొక్కరే యను
 మధురభావన పొందిరి.

మరునాడుదయమున శ్యామలాంబముంగురులుసవరించి
 యామె కపోలములు స్పృశించుచు “వైవాహికజీవిత మెంత
 మధురమైనది. ఈ యానందము తెలియకయే వేమారెడ్డి
 బాచయ్య వంటి యమాయకులు వైరాగ్యభావనలు పెంచుకొని
 యకాల వార్ధక్యమును తెచ్చుకొనుచుండి” రని వరదారెడ్డి
 యనెను.

“వేమారెడ్డియన నల్లాడప్రభువు పెద్దకుమారులేనా?”

“అవును. బాచయ్యయన నిన్న సాయంత్రము వచ్చి
 నాతో మనయింట విందారగించి వెళ్ళినవ్యక్తి. సాప మతని
 తండ్రి గంగారెడ్డి...”

“ఏ గంగారెడ్డిగారు? కాజ్జరపర్తి యుద్ధమున కొండ
 వీటి పై వ్యమును చెదరగొట్టి ‘అహవమ్ల’ యను బిరుధమును

కాటయ వేమప్రభువు నొద్దనుండి పొందినవారేనా?" యని శ్యామలాంబ యాత్రముగ నడిగెను.

“అవును... ఆయన నీకెట్లు తెలియు” ననెను వరదారెడ్డి. వెంటనే శ్యామలాంబ సంబోధించుకొని “మా నాన్నగారొకటి రెండు సార్లు వారినిగురించి చెప్పినారు లె”డనుచు పర్యంకము దిగి, తన ముఖకవళికలను వరదారెడ్డి గమనించునను భయముతో నింకొక యగారములోనికి వెడలిపోయెను. గంగారెడ్డి బాచయ్యలతో నీమెను పూర్వపరిచయముండునని వరదారెడ్డి నిర్ధారించెను.

తనచు తనతండ్రి ప్రస్తావించెడి బాచయ్య యితడన్నమాట! వార్ధకమువలన తన తండ్రియు గతంగారెడ్డిగారును పది పదునైదు సంవత్సరములనుండి యొకరినొకరు కలిసికొనజాలక పోయిరి; కానిచో తా నీ బాచయ్యకు భార్యయై యుండెడిది. బాచయ్య భార్యరహిత వచ్చినరోజున తాను మేనమామల యొకరికి వెడలివడి, కానియెడ నతడు తనను చూచియుండెడివాడు. ఏమో! అప్పుడేమి జరిగియుండెడిదో. వివాహము చేసికొననని యానాడు బాచయ్య తన తండ్రితో ననుటవలననే కదా తన తండ్రి యమిత విరక్తి చెంది యిక బాచయ్యసంగతి ప్రస్తావించకుండ తన నీతనికిచ్చి వివాహ మొనర్చెను. ఇన్ని జరిగియుండకపోయినచో...?” ఇట్లు శ్యామలాంబ యారోజంతయు నాలోచించుచుండెను. భార్య దేనినిగూర్చి యంత తీవ్రముగ నాలోచించుచున్నదా యని వరదారెడ్డి యాశ్చర్యము జెందెను.

కుమారగిరిప్రభుని దై నందిన కార్యక్రమము మాతృపాదాభి
వందనముతో నారంభమగును. ఆరోజుకూడ నంగరక్షకుడైన
విజయుడు కుమారగిరిప్రభువును దొడ్డాంబిక యంతఃపురమునకు
తీసికొని వెడలెను. ప్రతిసీర వెనుక ధవళాంశుకము ధరించి శోక
మూర్తియై కూర్చుండిన దొడ్డాంబిక తనయుని జూచి కనులు
దుడుచుకొని లేచి యెదురువచ్చినది. వినీతుడై పాదాభివందన
మాచరించిన కుమారు నాశీర్వదించుట మరచి విచారో
ద్విగ్నయై బుజములు పట్టుకొని లేవనెత్తి గుండెలకు హత్తు
కొనినది. కన్నులను కపోలములను ముద్దాడినది కాని మూర్ఛా
ఘ్రూణ మొనర్చుట మరచినది. ఒకచేత చిబుకమును పుణికి
మరియొకచేతచుంచువు దువ్వి, అంతరంగమునుండి పొంగివచ్చు
చున్న యాత్మీయభావములకు తగిన పదములును, భాషయు
దొరకక దొడ్డాంబిక మానముగ కనులనీరు నింపినది.

భర్త కాటయవేమప్రభుని మరణమువలన జనించిన
విషాదమునుండి యిన్ని నెలలు గతించినను ఆమె యింకను
తేరుకొనలేదు.

కుమారగిరిని మాతృమందిరమునుండి తిరిగి తీసికొని
వెడలుచుండ, “అంపదొరను శిక్షించుట కల్లాడప్రభువు తానే
దండయాత్ర కాధ్యక్షము వహించి యింక కొద్ది గడియలలో
అంపకోటకు వెడల నున్నా”రని పరిచారకు లనుకొనుమాటలు

విజయుని చెవినిబడెను. సైన్యము అంపకోటకు బయలుదేరు నన బాచయ్యకూడ బయలుదేరు నన్నమాట !

యుద్ధమునకు నన్నద్దడుగు బాచయ్యకు వీరతిలకము నెవరు దిద్దుదురు ? వ్యవధి యెంతయో లేదు. తాను వెంటనే వెడలి యతని నుడుట తిలకము నుంపవలయును. కాని తానిపు డెట్లు వెడలుట ? అంతఃపురాధికారి లేడు. ఆయన యనుజ్ఞాపత్రము లేనిచో ద్వారపాలకులు సంతఃపురరక్షకులును తనను బయటకు పోనీయరు. అధికారి మరిచెండు ఘడియలకు కానిరాడు.

ఇపు డేమి చేయుట ?

వ్యగ్రుడై యున్న విజయునిజూచి కుమారగిరిప్రభువు “విజయూ ! విచారముగ నున్నావేమి ?” యని తనచిన్నారి మాటల బలుకరించెను.

విజయుడు తక్కినదంతయు దెలుపక, “ముఖ్యకార్యము మీద వెంటనే యూరిలోనికి బోవలసియున్నదని మాత్రము తెలిపెను. అంతఃపురాధికారి లేనిచో తన యంగుళీయమును దీసికొనివెడలి ద్వారపాలకులకు జూపింపుమని కుమారగిరి తన యంగరమును విజయున కిచ్చెను. సందేహించి, సందేహించి తుదకు విజయు డాయంగుళీయమును గ్రహించి కనుల కద్దు కొనెను.

గత సాయంత్రమే యా చిన్నారిప్రభువు తనతో “మామయ్యగారెచటికో వెడలుచున్నారట. తిరిగి వచ్చుట తోడనే యాచాద్యులయొద్ద నాకు బాణములు పేయుట, కోశములు జనుపుట, గంటముతో వ్రాయుట నేర్పించెదరట. అవి యన్నియు నేర్చినచో నేను గొప్పవాడ నగుదునట ! పెడ

కోమటివేమకంటె, కర్ణాటప్రభువైన రాయలకంటెగొప్పవాడనగుదునట. అవును నా యంగుళీయమును గాంచినచో నెంతటి వార్తై నను తలవంతురట!” యని పసితనము జాలువాఱ, నేవేవియో ముచ్చటగొలుపునట్లు ముద్దుగ బలికెను.

ముందెన్నడో యేల? కుమారగిప్రభుని యంగుళీయమున కిప్పుడే ప్రాధాన్యము వచ్చినది. ఇట్లనుకొనుచు విజయుడు ద్వారపాలకులకు ప్రభువు నుంగరమును జూపి అంతిపురము వదలి నగరములోనికి బ్రవేశించెను.

రాజవీధులను గడచి బాచయ్య గృహభిముఖుడై పోవుచున్న విజయునకు బాచయ్యమాటలు జ్ఞప్తికి రాసాగెను.

గోదావరిని దాటుచుండ తాను బాచయ్యను మొదట చూచినపుడు, “రెప్పవాల్చక చూచుచున్న నీవు యువకుడవు కనుక సరిపోయినది. ఇదియే యువతివైనచో...” యని యగ్గోక్తిలో నాగి నవ్వెను.

ఇంకొకమా రొయారముగ నిలుచుండినపుడు “అడదానివలె నెంత యందముగ నున్నావు!” అనెను.

వీరతిలకము నిడినపుడు “నీవు నాకెట్టి బంధువు? చెల్లివా, భార్యవా?” యని ప్రశ్నించెను.

మరియొకమారు “బేతిరెడ్డి కొమార్తె ముమ్మూర్తులా నీవలె నున్నచో బెండ్లిజేసికొందు” నన్నాడు.

ఇవి యన్నియు దలపోయ విజయునకు తా నిప్పుడేల బేతిరెడ్డికొమార్తె రూపమున బాచయ్య యొద్దకు పోరాను అని తనను తాను ప్రశ్నించుకొనెను.

అవును. కొండపీటిలో గృహనిర్భంధమునుండితప్పించు కొనినది మొదలు నేనీ పురుషవేషమును ధరించి చాల వెత నొందుచున్నాను. అడుగడుగున గండము. అసహజమైనవేషము. విజయాంబికను విజయుడ నైతిని. పెదనాన్న సూరపరెడ్డిగారి యిల్లుజేరిన పిదప నీవేషము తీసివేసి స్వస్వరూపమైనసుఖముగ నుండవచ్చునని యాశించితిని. కాని నా దురదృష్టము! వారు వారణాసి వెడలి యింతవరకును రాలేదు. ఇంతలో నీరాజో ద్యోగము ఒకటి! మగవేషమున నుండుట రానురాను చీకాకు కల్గించుచున్నది... నేను తిరిగి విజయాంబికనై యట్లే యుండి పోయినచో బ్రాణమునకు సుఖముగ నుండును. అందుల కిప్పుడు మంచి యవకాశము లభించినది. దుకూలవ్యాపార ప్రదేశమున కేగి స్త్రీల యుడుపులను కొని, రహస్యప్రదేశమున అమ్మవారి గుడిలోనో, చంపుడు గుడిలోనో యీ యుడుపులను మార్చి వానిని ధరించి, వీరతిలకము నిడుటకై బాచయ్య యొద్దకు బోయినచో నేనే బేతిరెడ్డికొమార్తెనని యతడు విశ్వసించును. ఆమె నతడు చూడలేదు కదా? తుదకామె పేరైనను బాచయ్యకు తెలియదు. మీదుమిక్కిలి ఆమెపేరు విజయాంబిక యనియు నాకు చెల్లెలువరుస యగుననియు నతనితో నింతకు పూర్వమే చెప్పితిని. అంతేకాదు. ఆమె రాజమహేంద్రవరము వచ్చినది. ఒకటి రెండురోజులలో తీసికొనివచ్చెద ననికూడ చెప్పియుంటిని. ఇప్పుడు నేను కనిపించినచో నామెయే యను కొనును. పురుషవేషమున నుండినపుడే నన్నుజూచి మెచ్చు కొనుచుండెడివాడు. స్త్రీనై యతని కనులకు కనిపించినచో

నాయందమునకు విమోహితుడు కాకుండునా? నన్ను చేపట్టి నా యాశలను జీవితమును వెలిగింపడా?"

ఇట్లాలోచించి, ఆలోచనప్రకారము విజయుడు విజ యాంబికయై తన పేషమును మార్చి నవయావన సుందరాం గియై బాచయ్యముందు నిలిచెను.

శిరస్త్రాణమును ధరించి, పట్టుధట్టిని బిగించుకొని యుద్ధ మునకు సన్నద్ధమగుచున్న బాచయ్య, ద్వారమును దాటి యెంతయోపశించుమున్న వ్యక్తివలె చతుశ్శాలలోని కడుగిడి యభివాదమొనర్చిన విజయాంబికను జూచి చక్రుడై యల్ల యుండిపోయెను.

తాను జైతిరెడ్డికొమార్తెననియు, తన పేరు విజయాంబిక యనియు, విజయుడు తన పెదతండ్రి కుమారుడనియు, నతడు రాజకార్యముల యొత్తిడివలన రాజాలకపోవుటచేత తాను మాత్రమే గంగారెడ్డిగారిని చూచుటకు వచ్చిననియు విజయాంబిక తెల్పెను.

విజయాంబిక యూహించిన ప్రకారము బాచయ్యకెట్టి యనుమానము కలుగలేదు. రూపములో, కంతములో, నిలు చున్నతీరులో, మాటాడు విధానములో నీమెకు విజయునకు నెన్నిపోలికలు గలవని యతడాశ్చర్యము చెందెను. తనతండ్రి గంగారెడ్డి మరణించినారని తెలిపి బేతిరెడ్డిగారు క్షేమమా యని బాచయ్య యామెను ప్రశ్నించెను.

పంట ధ్వంసమై తన తండ్రి సుంకమును కట్టలేకపోగా రెడ్డికము తన తండ్రిపై ఉపమండలాధిపతియొద్ద నభియోగము వైచెననియు, మొదట రాయసాధికారికి విదపమండలేశ్వరునకు

తదుపరి మహామండలేశ్వరునకు పంపించుకొనిన విజ్ఞాపనలు వ్యర్థమైనవనియు, నగరరక్షకసభయందు శిక్షపడినదనియు, మహాశలవరి తన తండ్రిపాదములకు నిగళయుగమును తగిలించి ముంజేతులకు వెదురుగడియవేసి, కంఠమునకు పాదములకు నొక గొలుసులదండ బొగడదండ గల్పించి జామున్నర కాల మెదురెండలో నిలువబెట్టి పిదప కారాగారమున వైచెననియు విజయాంబిక కథ కల్పించిచెప్పెను.

అది యంతయు నిజమని బాచయ్య నమ్మెను. తన తండ్రిగారి మిత్రుని కొమార్తె దుస్థితికి బాచయ్య వగచెను. తండ్రి యట్లుగుటవలన నిక కాజ్ఞరపర్తిలో నుండలేక విజయుని వెదకుకొనుచు తాను రాజుపేంద్రవరము వచ్చితి ననియు, నీ మూడు నాలుగు రోజులనుండియు విజయునిమిత్రుని యింట తాను తలదాచుకొంటి ననియు విజయాంబిక చెప్పెను. అంతఃపురమున తనకు తుదకు పరిచారిక యుద్యోగమైనను లభింపదా యని ప్రశ్నించెను. తుదకామె కాశ్రయమైనను లేదని విని బాచయ్య మరింత వ్యధజెందెను.

“నే నిపుడు యుద్ధమునకు వెడలుచున్నాను. మూడు నాలుగుదినములలో తిరిగివచ్చెదను. పిమ్మట మీనాయనగారిని చెఱసాలనుండి విడిపించుటయో, నీకు అంతఃపురమున నేదైన యుద్యోగము కల్పించుటయో, అన్నయామాత్యులతో సంప్రదించి నిర్ణయింతును. అంతవరకును నీవిచటనే యుండుము సందేహింపకుము.” ఇట్లనుచు బాచయ్య బయలుదేరెను.

విజయాంబిక “ఒకింత యాగు”డని వీరతిలకముమీసి కొనివచ్చి యతని నుమట నుంచినది. అతడు మొదట వారిచి తుద కంఠీకరించి ఆమె యిడిన తిలకమును ధరించుచు “విజయుడు నిన్నే యొకపరి నాకు వీరతిలకము నికెను. అతని నడి నన్నే నిన్ను నడుగుదురా? వీరతిలకము నెవరు పెట్టుమనో తెలియునా?” యని నవ్వుచు యద్ధమునకు వెడలిపోయెను.

తిలకాంకితమైన తన వ్రేళ్ళను చెక్కిలికి అనించుకొని ఎన్నియో మధురమైనయాహలను మనస్సులో నింపుకొనుచు, బాచయ్య వెడలినదిక్కునే చూచుచు పరధ్యానముగ విజయాంబిక యల్ల యుండిపోయెను.

వరదారెడ్డి యింటనున్న పరిచారిక యేతెంచి “గంగా రెడ్డిగారియింట నెవ రుండిరో తెలిసికొని రమ్మని వరదారెడ్డి భార్య శ్యామలాంబ పంపినది” అని చెప్పెను.

ఈ యింట నాడువారు లేలే! అయినచో నిచట నుండు వారితో నామె కేమిపని? ఆశ్యామలాంబకు ఈబాచయ్య కును పూర్వపరిచయ మున్నదా? ఉన్నచో నెట్టి పరిచయము? విజయాంబిక హృదయమున సంతృప్తి రేగినది. కలహపు తెలిసికొనవలె నను నుత్సుకతయు గలిగినది. అంతటి విలాస పురుషుడైన వరదారెడ్డిభార్య యెట్లుండునో చూడవలయునను కోర్కెకూడ జనించినది.

ఆ పరిచారిక వెనుక విజయాంబిక శ్యామలాంబకడకు బయలుదేరినది.

హేమంతఋతుపత్నివలె ధవళాంశుకమును మాత్రము
 ధరించి, నిరలంకృతయై నిరాడంబరముగ మందాక్రాంతవృత్త
 మువలె నడచివచ్చిన విజయాంబికనుజూచి శ్యామలాంబయు,
 ధరించిన యాభరణముల సౌవర్ణకాంతులు సహజ సౌజన్య
 రూపమునకు మెరుగులు దిద్దుచుండ శాంతగంభీరముగ నిటు
 నటు నడయాడుచున్న శ్యామలాంబనుగాంచి విజయాంబికయు
 పరస్పర సౌందర్యాకర్షితులైరి.

బాచయ్యతండ్రి గంగారెడ్డి, తనతండ్రి బేతిరెడ్డి యాప
 మ్మిల్లనియు, తనకు వరదారెడ్డితో వివాహమై రాజమహేంద్ర
 వరమునకువచ్చిననాటినుండియు తాను గంగారెడ్డిగారినిచూడ
 వలయు ననుకొనుచుంటిననియు, నొకటి రెండుతోజులక్రితమే
 తనభర్తకును బాచయ్యకునున్న హామీ తనకు తెలిసినదనియు,
 గంగారెడ్డిగారు గృహమునందేయున్న తన భర్త తో కలసి తా
 నా సాయంకాలము వారినిదర్శింపదలచితిననియు శ్యామలాంబ
 చెప్పెను.

ఈమెయా బేతిరెడ్డికొమార్తె! బాచయ్యకు భార్య కావల
 సిన యీమె, వరదారెడ్డి యిల్లాలెనదా! ఇప్పుడుతాను బేతిరెడ్డి
 కుమార్తెవలె నటించుచున్నదే! ఇంత సమీపమున బేతిరెడ్డి
 కుమార్తె యున్నదని తెలిసినచో కొన్ని క్షణములకిందట
 బాచయ్యయొద్ద తా నట్లు నటించి యుండెడిది కాదు. వరదా
 రెడ్డి భార్యయే బేతిరెడ్డికుమార్తెయని, యుద్ధమునుండివచ్చిన
 తర్వాతయైనను బాచయ్యకు తెలియకపోవునా? అప్పుడుతనపరి
 శ్చిదియేమగును? అందువలన నిక యేమాత్రమును బాగుసేయుక

తాను కుమారగిరి యంగుళీయమును తిరిగి ద్వారపాలకులకు చూపించి యంతఃపురములోనికిపోవలెను. అనంతరము తాను తిరిగి విజయని యవతారమును ధరించుటయో, విజయాంబిక రూపమున నుండిపోయి బాచయ్య కనుల బడకుండ తప్పించు కొని తిరుగుటయో చేయవలెను.

ఈవిధముగ నిర్ణయించుకొని విజయాంబిక సిరుక్కున తిరిగి పోనుంకించెను. అనంతరము శ్యామలాంబప్రశ్నపైప్రశ్న వేయుచు విజయాంబిక కూపిరి సలుపనీయలేదు. సమాధానము లీయకుండ నెంతప్రయత్నించినను, గంగారెడ్డిగారు మరణించినారనిన వార్తయు, తాను బాచయ్యను ప్రేమించుచున్న వ్యక్తి ననియు చెప్పక తప్పలేదు విజయాంబికకు.

“బాచయ్య బ్రహ్మచారి. అతడు వివాహమునకు విముఖుడని మావారు తెలుపుదురే!” యని యాశ్చర్యముగబ్రబ్బించుటకు ముందు, శ్యామలాంబ గంగారెడ్డిగారు కాలముచేసివారని విని విచారించినది.

“బాచయ్య యిప్పటికిని వివాహమునకు విముఖుడే యనియు, తనప్రయత్నము ఫలించి బాచయ్యను వివాహము చేసికొనువరకు తన సంగతి గుప్తముగ నుంచవలసిన దనియు, వరదారెడ్డియొద్దగాని బాచయ్యసమక్షమునగాని తనప్రస్తావన తేవలద”నియు విజయాంబిక శ్యామలాంబను వేడుకొనెను.

శ్యామలాంబయిట్లేయని యంగీకరించినది. శ్యామలాంబ కోరికప్రకారము తరచువచ్చియుచ్చటించుట కంగీకరించి, ఆమె

యిచ్చిన కుంకుమ ఫలపుష్పములను స్వీకరించి విజయాంబిక తడబడుచు సంతోషరమునకు బయలుదేరినది.

ఆప్పుటికి వర్షమారంభమయ్యెను. చీకటి పడుచుండెను. జల్లులతో వచ్చినవాన కుంభవృష్టిగ కురిసినది. రాత్రి రెండు జాములవరకును బాదయ్యగారి మొగసాలలో తలదాచుకొని, వాన తగ్గినతర్వాత విజయాంబిక యంతోపురమునకు తిరిగి బయలుదేరినది. అంతోపురద్వారమును సమీపించుచుండ పెద్ద పిడుగు పడినట్లు చప్పుడై మరల సంతటను నిశ్శబ్ద మావరించెను. ఇంతలో నాపాదమస్తకము నాచ్ఛాదనమొనర్చుకొనిన యొక వ్యక్తి తొట్టుపడుచు సంతోపురమునుండి ఈవల కరుటెంచెను. ఆవ్యక్తినిజూచి యనుమానించి విజయాంబిక యతని ననుసరించి గోదావరిపైపు బయలుదేరినది. చుట్టును చిమ్మ చీకటి. ముందు మునుగుమనిషి, వెనుక విజయాంబిక.

౧౦

మేకువజామున స్నానార్థమై గోదావరికి వెడలిన రాణి వానపుస్త్రీలకు నీటియంచున స్పృహతప్పిపడియున్న విజయాంబిక కనిపించెను. హరిహరాంబ యామె సంతోపురమునకు తీసికొనివచ్చు వేర్పాట్లుగావించి, తలపై కనిపించినగాయమునకు చికిత్స కేయుచెను. మరునాడు హరిహరాంబయడిగినప్రశ్నలకు సమాధానముగ తనయూరు కొండగుదురనియు, తనపేరు విజ

యాంబిక యనియు, ఆత్మీయు లెవ్వరును తేరనియు, కొందరు ప్రీతి తనను మోసముజేసి తనయొద్దనున్న యాధరణములు తీసికొనితలపైబలముగకొట్టి యచట బడవైచినారనియు నొకకథ యల్లి విజయాంబిక చెప్పెను. చెప్పి, తన బ్రదుకంతయు నిట్టి యసత్యపు కథలతోనే సరిపోవుచున్నదని మనస్సులో కుమిలి పోయినది. ఆమె గాధవిని జాలిపడి హరిహరాంబ యామెను తన యంతఃపురమున నుంచుకొనుటకు నిశ్చయించినది.

జామున్నర ప్రొద్దెక్కినది.

ఒక్కమారుగ నగరము నగరమంతయు నొక ఘోర దుర్వార్తతో ఘూర్ణిల్లినది.

గతరాత్రి విషప్రయోగ మొనర్చి యెవరో కుమారగిరి ప్రభువును హత్యగావించిరి. ప్రభువుగారి యంగరక్షకులతో నొకడగు విజయుడు కన్పించుట లేదు. ప్రభువుచేతి యంగుళీ యము నదృశ్యమైనది.

పిడుగువంటి యావార్తను ప్రధానియైన యరియేటిలింగ నకు మొదట తెలియబరచి, యంతఃపురాధికారి తగు చర్యలను తీసికొనెను. అంతఃపురములోనివా రెచ్చటికినికదలకుండశాసించెను. బయటివారు లోనికిగాని లోనివారు బయటకుగాని పోకుండ కట్టుదిట్టముచేసెను. కుమారగిరి యంగరక్షకసభ్యులను, ద్వారపాలకులను బందీల నొనర్చెను.

కుమారగిరి మరణవార్తను విని ప్రధానిక్రంగిపోయెను. వెంటనే అంపకొటకు వెడలిన యల్లాషకు అంచెలమీదకబురు జేసెను. సైన్యాధ్యక్షుడైన సరహానిరావించెను. ప్రధానియు

నరహరియు నాలోచించి పై న్యమునంతటిని నగదుచుట్టును కాపుంచి, ఎవరైనను నగదునుండి పారిపోవ బ్రయత్నించినచో వధించియైనను, ప్రాణములతో బంధించియైనను, తీసికొనిరావలెనని యుత్తరువు లిచ్చిరి. అనంతరము వారిరువురు సంతోపురమునకు వెడలి యంతఃపురాధికారి తీసికొనిన చర్యలను బరిశీలించిరి.

కుమారగిరి మరణవార్త దొడ్డాంబికకు, సంతల్లికి, హరి హరాంబకు సశనిపాతమువలె తగిలినది. రాకుమార్తె లిరువురును తమ సోదరుని యకాలమృతికి బిట్టు విలపింపసాగిరి. మొదలు నటకీన యరటి చెట్టువలె కూలిపోయిన దొడ్డాంబికకు స్పృహయే లేదు.

బేగిరావుల కబురందుకొని యల్లాడ రాజమహేంద్ర వరమునకు హుటాహుటి బయలుదేరెను. నగదుజేరిన యల్లాడ ప్రళయరుద్రునివలె కన్పించెను. అతడెవరితోడను మాటాడుటలేదు. ప్రధానియు, నరహరియు, సంతఃపురాధికారియు జేసిన యేర్పాట్లను బరిశీలించి సూటిగా కుమారగిరి శవమును జూచుటకు వెడలెను. పసివాని మృతదేహమును చూచుట తోడనే యతనికి దుఃఖ మాగలేదు. అంతవరకు నణచిపెట్టుకొనిన విచారము కట్టలు త్రెంచుకొనెను. బిట్టుగ విలపించి యాతడచేతనుడై యుండిపోయెను.

అనంతరము కళ దరుగని కుమారగిరి ముఖముచూచి, యాశతో పరహితాచార్యులనురప్పించి “ప్రాణమింకను ఉన్నట్లున్నది. చూడు”డని యల్లాడయనెను. ఆరాజవైద్యుడు పెదవి “ఐ, మీయనురాగమట్లనిపించుచున్నది. అంతియే”యనెను.

అల్లాడ శూన్యముగ జూచెను. మేరునగధీరుడైన యల్లాడట్లు బేలతనము వహించుటను జూడలేక పరహితాచార్యులు కనుల నీదుప్పెట్టుకొనెను.

పిదప నల్లాడ దొడ్డాంబికను పరామర్శింప నేగెను. కాని యామె శోకమునుజూచి, యేమి చెప్పటకు దోచక మానముగ కనుల నీరునింపుచు నుడిపోయెను. దొడ్డాంబికయు “మీరేమిచేయగలరు? నాయదృష్ట మిట్లున్న”దని విలపించి విలపించి స్పృహ గోల్పోయెను.

అన్ని యేర్పాట్లను తానే జూచుకొనెను. కాని రాజసౌధరక్షణ, అంగరక్షకనియామకము నను నీరెండు బాధ్యతలను కుమారుడైన వీరభద్రాద్రికర్ణాకర్ణునిచేను. అతడు వేయి కనులతో జూచిగొనియుండడా? మరి యిట్లయినదేమి? తాను రాజధానిని వదలి ఆంపకోటకు వెడలక యుండిన నీ ఘోర విపత్తు జరిగెడికాదేమో !

ఏ రాజు నిమిత్తము తన యసాధారణప్రజ్ఞానైపుణ్యము ప్రదర్శించి నరహానిని బంపి సామంతుల నోడించి రాజమహేంద్రవర పూర్వవైభవమును పునఃస్థాపించెనో, ఏబాలునికొరకు కాటయవేమునికి మాటయిచ్చి యీ రాజ్యభారము నీ వయస్సున తలపై నిడుకొనెనో, ఏప్రభువు భవిష్యత్తుకై యీ సామ్రాజ్యమును బలమైన పునాదులపై పునర్నిర్మించుచుండెనో, ఆరాజు, ఆబాలుడు, ఆప్రభు విక లేడు !

అల్లాడకు లోకమంతయు సంధికారమయ మయ్యెను. రాత్రి యొక్కనూరు కన్నుమూయలేదు. దావానికుని బంపి

నరహరికి కబురుజేసెను. వేత్రహస్తుని బిలిచి తన యాంతరం గుఱికుడైన వృద్ధప్రణిధిని తీసికొని రమ్మని పంపెను. ఆప్రణిధి తన యనుమానమును ధ్రువపరచినచో నింకేమి? పెదకోమటివేమ చావు మూడినట్లే! అల్లాడ పండ్లు పటపట కొరికెను. "కుమార గిరి పసివాడు. వానిని మీచేత నుంచుచున్నా" నను కాటయ వేముని పలుకులు వినిపించినట్లయి, యత డులికిపడి యిటునటు జూచెను. అల్లాడ మన స్పంతయు తీవ్రమైన వేదనతో వికల మైపోయెను.

రాజులేని రాజ్య మరాజక మగునని దెలిపి, దొడ్డాంబిక నుండి సమాధానము సత్ప్రయాసతో జడసి, 'భావిరాజ మహేంద్రవరసామ్రాజ్యగ ననితల్లిని అల్లాడ ప్రకటించెను. కుమారగిరి మరణముతో ఘూర్ణిల్లిన యా సామ్రాజ్య మంతయు నెమ్మది నెమ్మదిగ స్తిమితము కాసాగెను.

ఒకరోజున బాచయ్యయు వరదారెడ్డియు విజయుని గురించి వాదించుకొనిరి. "విజయుడు నిర్దోషి. పరిస్థితులనుబట్టి యతడు దోషిగ తోసవచ్చును. దోషిదొరికినపిదప విజయుని నిర్దోషిత్వము తెలియగలదు." ఇది బాచయ్య వాదము. "కుమారగిరికి విషప్రయోగము జరుగుట, విజయు డంతర్నిత్యం డగుట, ఇప్పటికేని వచ్చి తన నిర్దోషిత్వము నిరూపించుకొన కుండుట. ఈకారణములవలన తప్పక విజయుడే దోషి." ఇది వరదారెడ్డి వాదము. మొదటి నుండియు వరదారెడ్డి విజయు ననుమానించుచునేయుండెను. అనంతరము వరదారెడ్డివప్సచు, "నేవు వివాహము చేసికొనుటకు నిశ్చయించితివట! వధువు కూడ సిద్ధమగు నున్నదట!" యనెను.

బాచయ్య “ఈ యసత్యము నెవరు చెప్పిరి?” యని యడిగెను.

“అసత్యమా?... మరి యిట్లని వధువే చెప్పినదే నా భార్యకు.”

“వధువా! ... ఎవ రామె?” బాచయ్య కోపముతో గడ్డించెను.

“విజయాంబిక”

“వి...జ...యాం...వి...క...” వెంటనే బాచయ్యకు జ్ఞప్తికి వచ్చినది. “ఆమెయూ?... తండ్రిగారి స్నేహితుని కొమ్మారైగదా యని యాశ్రయమిచ్చి, తాను అంపకొట యుద్ధమునుండి తిరిగి వచ్చువరకు నింట నుండుమన, నుండుట మానినై చి మీదుమిక్కిలి ఇట్టి ప్రచారము చేయుచున్నదా?” ఇట్లాలోచించుకొని బాచయ్య లోలోపలనే విజయాంబికపై నసహ్యమును, కోపమును బెంచుకొనెను. అతని ముఖకవళి కలు గమనించి బాచయ్యకు విజయాంబిక యన్నచో నిష్ఠము లేదని వరదారెడ్డి గ్రహించెను.

ఆ సమయమున వారికి వేమారెడ్డి గృహమునుండి బయటకు వచ్చుచున్న విజయాంబిక కనిపించెను. “విజయాంబికా! ఆగు!” మని గర్జించి బాచయ్య యామెను సమీపింపజేయెను. వరదారెడ్డి యతనిని వారించి “యిపు డామె హరిహరాంబకు ముఖ్యమైనచెలికత్తె. ఆమెపై నేదైన నత్యాచారముచేసినచో నది యంతఃపుర నేరముగ బరిగణింపబడు” ననెను. అందువలన బాచయ్య యాగిపోయెను. కానిచో నామె వెంటబడి సిగపట్టు

కొని యీడ్చుకొనివచ్చి యామె జేయుచున్న ప్రచారమును గురించి గద్దించి యడిగి యుండెడివాడే!

అనంతరము వారిరువురు “వేమారెడ్డి గృహమునకు హరిహరాంబ చెలికత్తె యేల రావలసివచ్చినది?” యని వితర్కించుకొనిరి. తదకు వేమారెడ్డి హరిహరాంబల ప్రేమగాఢ రసవద్ఘట్టము చేరుకొని యుండునని నిర్ణయించి తమలోతాము సంతృప్తిగ నవ్వుకొని తల లూచిరి.

మరునా డంతయు వరదారెడ్డికి విజయాంబికను గురించియే యాలోచనలు. ఈవిజయాంబిక మనస్తత్వ మతి చిత్రముగ నున్నది. తనను ద్వేషించువ్యక్తి తనకు కాబోవు భర్తయని ప్రచారము చేయుటెమి? కావలసినచో తనకు బాచయ్య వంటి భర్త లభింపడా? అంత యందమైన స్త్రీ యంగీకరింప వలెనేగాని యామెను వివాహ మాడుట కెవ రంగీకరింపగు?

ఈ యాలోచనతో వరదారెడ్డికి తా నిపు డవివాహితుడుగా నున్నచో నెంత బాగుండెడిది అనిపించినది. శ్యామలాంబయు, గుణవతియు, సాందర్యవతియే కాని విజయాంబికలో నున్న యాకర్షణ ఆమెలో లేదు. శ్యామలాంబ వర్షాశుభ్ర స్నాత పారిజాత కుసుమము. విజయాంబిక కోరికలు రెచ్చగొట్టి మనస్సునకు మత్తెక్కించు అడవిమల్లె.

ఆమెతో నెట్లయిన పరిచయము సంపాదించి యామె యనురాగమును బొందవలెనని వరదారెడ్డి కాంక్షించెను. హరిహరాంబకడ ననుమతిగొని యామె యెప్పుడైననంతఃపురమువీడి నగరులోనికి వచ్చినచో వరదారెడ్డి ఆ యవకాశమును వధలుట

లేదు. రోజురోజునకు నామెతో పరిచయమును వృద్ధిచేసికొనుచుండెను. ఆమెకూడ నతని స్నేహమును కాంక్షించెను. అందులకామెకుగల కారణములేదు. బాచయ్య యోగక్షేమములు, సమాచారములు తరచు తనకు తెలియవలెను. కాని ఆరోజు తాను వేమారెడ్డి గృహమునుండి వచ్చుచుండ నతడు వేసిన కేక తన హృదయమును పర్జన్యగర్జనవలె తాకి భయము కలిగించెను. అందువలన నతనిని సమీపించుటకు వెరవు. ఇప్పుట్టున నతని మిత్రుడైన వరదారెడ్డితో పరిచయము వృద్ధియైనచో బాచయ్య కబురులు తనకు తరచు తెలియుట కవకాశముకలుగును. ఇది విజయాంబిక యోచన. ఇట్టిదువురు వేరువేరు ప్రయోజనములకై ఒకరి స్నేహమును మరియొకడు కాంక్షించిరి.

ఆసక్తియున్నచో నవకాశమున కేమికోదవ ? వనిగీర్షి భులు, ఉద్యానవనములు, గౌతమీసైకతములు వారికి పరిచయ ప్రదేశము లయ్యెను. విజయాంబికతో స్నేహము చేసినకొలది వరదారెడ్డి శ్యామలాంబతో మనసిచ్చిమాటాడుట లేదు. ఆతని యుదాసినతకు శ్యామలాంబ యాందోళన చెందుచుండెను. ఈ మధ్య మీ రెండులకిట్లు విపరీతముగ బ్రవర్తించుచుండినారని భర్తను నిలదీసి యడుగుటకామెకు ధైర్యములేదు. ఇంతవరకే తన యదృష్ట మని సరిపెట్టుకొని లోలోన నామె బాధపడుచుండెను.

వరదారెడ్డి విజయాంబికల స్నేహము! వృద్ధికాజోచ్చెను. విజయాంబిక పై తమక మధికమైనకొలది వరదారెడ్డికి బాచయ్య ప్రత్యర్థివలె కనిపింపసాగెను. ఆతనిని, యతని వైరాగ్యచింత

నను, వార్ధకభావములను విజయాంబికతో మాటాడినపుడెల్ల అవహేళనమొనర్చుచుండెను. ఆ విధమైన సంభాషణ తనకు రుచింపకపోయినను, విజయాంబిక వరదారెడ్డి యభిప్రాయములతో నేకీభవించుచున్నట్లు నటించెను.

భావయ్య నవహేళన మొనర్చుటతో నాగలేదు. తన ప్రజ్ఞాప్రాభవములను తెలిపి యామెను మరింత యాకర్షింపవలెనని వరదారెడ్డి తలచెను. అందువలననే యొకరోజున తన ప్రణిధి నైపుణ్యమును గురించి ముచ్చటించుచు విజయాంబికతో “నా ప్రణిధి నైపుణ్య మెట్టిదన, అన్నయామాత్యులు శ్రీనాథులకు వ్రాసియిచ్చిన జాబును గూఢచారి నై కొండవీటికి తిసికొనివెడలినపుడు, పెడకోమటివేమ గౌరవసన్మానములను గూడ పొందితి” నని తెలిపెను.

విజయాంబిక యదరిపడెను.

“అంతియేకాదు. ఎవరో యిరువురు కొండవీటిరాజు వ్యోగులు పాపము రాజమహేంద్రవరమందున్న తమ బంధువులను రహస్యముగ జూడవలెనట. అందుల కేర్పాట్లొనర్చి, వారికి కావలసిన సౌకర్యముల నతి గుప్తముగ నొనర్పడని పెడకోమటి వేమప్రభువు నాకు రెండువేలదీనారముల నిచ్చి నా చేతులు పట్టుకొని బ్రతిమాలెను.”

“మీ రంగీకరించినారా?”

“అంతటి ప్రభువు వేడినపుడు కాదని యెట్లందును? ఆ యిరువురు రాజువ్యోగులలో నొకడు గౌతమికి యవ్వలనే యుండిపోయెను. రెండవవ్యక్తి నాతో రాజమహేంద్రవరమునకు

రహస్యముగ వచ్చెను అతనికి నే నన్నచో నెంత గౌరవము! కనిపించినపుడెల్ల కనకఖండములు కలకండలు నందించును. ఆ మధ్య నెలదినము లతడు కనిపింపలేదు. కొండవీటికి వెడలిపోయె ననుకొంటిని. కాని తర్వాత కనిపించి పిక్కపై గాయము తగులుటవలన కనిపింపజాలకపోయితి ననెను. మరల నీమధ్య కనిపించుటలేదు.”

ఆ మాటలు విన్నతోడనే విజయాంబికకు ఛట్టునస్ఫురణకు వచ్చెను. కుమారగిరి హఙ్మజగిన రాత్రి తా నంతఃపురమును జేరుచుండ నంతఃపుర ద్వారమునుండి మునుగుమానిసి బయటకు వెడలుచుండెను. అనుమానముతో తా నతనిని వెంబడించెను. తళుక్కుమనిన మెంపుకాంతిలో నతని పిక్కపై నల్లని గాయము మచ్చ స్పష్టముగ కానబడినది వాడును, తిరముకడ వానికై వేచియున్న మరియోడును, తాను వెంబడించుచున్న సంగతి గ్రహించి తీవ్రప్రహరణములతో తనకు స్పృహతప్పు నట్లుచేసి పారిపోయిరి. దీనినిబట్టి చూడ వా రిరువురును కొండ, వీటి గూఢచారులనియు, వారే కుమారగిరి మరణమునకు కారణమనియు, వారిని రాజోద్యోగులని వరదారెడ్డిని నమ్మించి పంపించుటలోనే పెద్దకోమటి వేచుని ప్రజ్ఞ ద్యోతక మగుచున్నదనియు, బంధువులను చూచుటకు వచ్చిన రాజోద్యోగులుగ వారిని నమ్ముటలో వరదారెడ్డి యవివేకము ప్రస్ఫుట మగుచున్నదనియు విజయాంబిక కర్థమైనది.

“మీతో నిట్లెరువురు రాజోద్యోగులను కొండువీటినుండి తీసికొని వచ్చిన ఔవరితోనై నను మీరు చెప్పినారా? యని విజయాంబిక వరదారెడ్డిని ప్రశ్నించెను.

వరదారెడ్డి, “లేదు. ఇందితకులకు జెప్పవలసినంత ప్రాముఖ్య మేమున్నది?” యనెను. విజయాంబిక యతనిమంద బుద్ధి కాశ్చర్యము చెందెను.

పిదప విజయాంబిక రాజసౌధమునకు వెడలిపోయెను. ఆరాత్రి నిద్దురలో వరదారెడ్డి “విజయాంబికా!” యని కలవ రించెను. సమీపమున నిద్రించిన శ్యామలాంబ యా కలవరింత విని కలతజెంది, ఈమధ్య భర్త ప్రవర్తనలో వచ్చినమార్పున కిదియూ కారణమని యనుకొనెను. విజయాంబిక బాచయ్య ప్రేమికురాలే! మిశ్రుని ప్రేయసిని ప్రేమించెడి వ్యక్తియీ తన భర్త? ఛీ యనుకొనెను.

౧౧

మిత ప్రయత్నించినను, భర్తవిపరీత ప్రవర్తనను శ్యామలాంబ సరిపెట్టుకొన లేకపోయెను. జీవితాంత మనోన్యాయానురాగ ముతో కలిసిమెలిసి యుండవలసిన భార్యాభర్త లిట్లు తాత్కాలిక వ్యామోహములకు లోనై దాంపత్యజీవితమును కళంక మొనర్పదగునా? పురుషుడు కాపున తనభర్త చపలస్వభావుడు మరి యా విజయాంబిక కిట్టిప్రవర్తన తగునా? తాను బాచయ్య ప్రేయసి నన్నట్లును, త్వరలో తమకు వివాహము కానున్నట్లును జెప్పినదే! అట్టి యువతి కిట్టి చర్యలేమి? ఆమెనే ప్రశ్నింతును. సమాధాన మేమి యిచ్చునో! ఆమధ్య పరిచారికను బంపినపుడు బాచయ్య యింటియొద్దనే కదా యామెయున్నది!

ఇప్పుడు నచటనే యుండి యుండునని తలచి పరిచారికను విరిచి బాచయ్య యింటి గుర్తులను తెలిసికొనెను.

స్నానాదికములు పూర్తి చేసికొని శ్యామలాంబభక్త్యాని పెట్టె తెరచి ధౌతవస్త్రము ధరించెను. సకీనాలమంచముపై గూర్చుండి, యాభరణములేమియు ధరింపక, నుదుట, కుంకుమ మాత్ర ములంకరించుకొనెను. గృహకృత్యములు పూర్తి చేసి కొని పరిచారికకు తత్తదుచితాదేశముల నిచ్చినది. పురోహితులు వచ్చి గడపపై తులసి నుంచి వారము, వర్జ్యము తెలుప, ఫలములు బియ్యము నాయనకు సమృద్ధిగ నిచ్చి పంపినది. అసంతర మవగుంతనము సరిచేసికొని బాచయ్య యింటివైపు పాదచారిణిగా బయలుదేరినది.

ఆమె యిల్లుపదలుటకు మున్నే పరదారెడ్డి యింటినుండి బయలుదేరెను. అతని కేమియు దోచుట లేదు. చేతి నిండుగ పనియు లేదు. ఎందువలననో యల్లాడ యీ నడుమ తనకు బిలువనంపుటలేదు. ప్రణిధి లందరికి నన్నివనులు నున్నవి తనకుమాత్ర మేపనియు లేదు.

అల్లాడ తన నేలదూరముగ నుంచుచున్నాడు! కాదు పెదకోమటివేమయొద్ద కానుకలు స్వీకరించిన సంగతి తెలిసినదా యేమి? పెదకోమటివేమ పంపిన వ్యక్తుల కొకటి రెండు చిన్న చిన్న సాయములు తక్కు తానేమియు తప్పుచేయలేదే! చేతిలో పుష్కలముగ ధనముండినగాని మహాకూర్మకము, అత్త రుపు, సంపంగినూనె, దంతపుసావలతోకూడిన తన విలాసమును జీవితము సాగదు. కావున నయాచితముగ లభించిన ధనమును తాను స్వీకరించెను, ఇందు తప్పేమి? అయిన నీ

సంగతి యెవరికిని తెలియదు విజయాలంకకు మాత్రము తా నా నాడు తమకము నావుకొనలేక చెప్పెను. ఆమెయీసంగతి యల్లాడ కందించెనా ?

ఏమో ! ఏమైనను అల్లాడ చారచక్షువు. అతని కీ సంగతి తెలియును. ఆ సంగతి తెలియదు అనిలేదు. ఆయనకు లోకమంతయు కళ్ళే ! ఎంతటి శక్తిసామర్థ్యములు, మేధాసంపద, మంత్రాంగ చాతుర్యము, రాజనీతిజ్ఞత లేనిచో, కాటయ వేమ ప్రభువు మరణించినను, అనంతరము కుమారగిరి మరణించినను, స్త్రీయైన యనితల్లిని సింహాసనమున నుంచి పరిపాలన సమర్థతతో నిర్వహించుచున్నారు !

సైన్యసమీకరణము, ఆదాయవ్యయపరిశీలనము, కోశ-ఆయుధాగార పరిరక్షణ, శత్రుమిత్ర పరీక్షలయందే కాదు వ్యూహారచన, మిత్రభేద మిత్రలాభాది రాజనీతిజ్ఞత యందును ఆయన కాయనయే సాటి. దేశప్రజల కాయన యన్న నెంత భక్తియో యంత భయము.

శత్రువులకు సరేసరి- సింహస్వప్న మే !

ప్రతివ్యక్తియు తన నీడను తానుజూచుకొని యల్లాడ యని భయపడును. ఆయనపేరు చెప్పినచో గుఱ్ఱములు నీరు త్రాగవు.

అంతటి ప్రజ్ఞాధురీణునికి తాను జేసిన యీ చిన్నతప్పిదము తెలియకుండ నెట్లుండును ? విలాసజీవితము ధనలోభమునకు, ధనలోభ మీ చిన్న తప్పిదమునకు దాగితిసినది. ఇంత

మాత్రమున తనకు దేశభక్తి లేదా? ప్రభుభక్తి యుండదా? ఏమైనను తాను కూడ ప్రభుభక్తి గల యుత్తమ ప్రణీనిని నిరూపించుకొనవలెను. అందులకు కుమారగిరిహత్యారహస్యమును భేదించుట యొక్కటియే మార్గము. విజయుని బంధించి యతనియొద్దనుండి యీ రహస్యమును కనుగొనవచ్చును. కాని చిత్రముగ విజయు డంతర్ధానమయ్యెను. కాని యతడు బాచయ్య కాప్తమిత్తుడుగదా! అత డేమయ్యెనో బాచయ్యకు తెలియదా? అసలు బాచయ్యయే విజయుని తన యింటదాచి రక్షించుచుండెనేమో! ఏమో! స్నేహమెట్టి సాహసమునైన జేయించును.

ఇట్లు నిశ్చయించుకొని, బాచయ్య యింటవైపే వరదారెడ్డియు బయలుదేరెను. చెరియొక దిశనుండి వచ్చిన శ్యామలాంబయు వరదారెడ్డియు బాచయ్య ద్వారముకడ తారసిల్లి యొకరిని జూచి యొకరు నివ్వెఱబోయిరి.

ఇరువురి కనులలోను జీవములేదు.

ఇరువురినోటను మాటలేదు.

ఇరువురి మనసులలోను ఆలోచన లేదు.

ఇరువురి శరీరములందును చైతన్యములేదు.

చేష్టలుడిగిన ప్రాణులవలె, ప్రాణములేని జీవులవలె, జీవములేని స్థాణువులవలె, హృదయచలన మాగి, ఊపిరి స్తంభించి ఒకరినొకరు చూచుకొనుచు నయోమయస్థితిలో నొక్క క్షణముండిరి.

ఇత డేల యిచటికి వచ్చెను? విజయాంబికనిమిత్తమా?

ఈమె యేల వచ్చినది? బాచయ్య గంగారెడ్డిగార

ప్రస్తావన వచ్చినపుడు రెండుమూడు పర్యాయములు శ్యామలాంబ నిస్తీజయై తత్తరపడినది. ఎన్నిమాల్లు కారణమడిగినను చెప్పలేదు. బాచయ్య యీమెకు తెలియునన్నమాట, పరిచయమున్నట్లు మరి యెప్పుడును చెప్పలేదేమి? చెప్పుటకు వీలులేని పరిచయమా?

ఆమెలో నుత్తాల తాలమైన జగుప్ప.

ఆతనిలో నుద్యేగపూరితమైన యాగ్రహము.

అన్యస్త్రీ నాశించి పరులయిండ్లకు పరుగులుతీయు భర్త కొఱకా తన బ్రతుకు! చీదరించుకొనినది శ్యామలాంబ.

భర్త కన్నుగప్పి పరపురుషుని గృహమున కేతెంచు నదియా తన భార్య! వెట్టి యావేశముతో నూగిబోయెను వరదారెడ్డి. ఆమెను తెగనటకవలెనని యొరలోని ఖడ్గము తీసెను.

కాని శ్యామలాంబ యప్పటికే వికలమైన మనస్సుతో మహాప్రభంజనమువలె చంపుడుగుడ్డివైపు దూసికొని పోయినది.

మొదట వరదారెడ్డి యామె సనుసరించెను.

కాని మార్గమధ్యమున విజయాంబిక కనిపించుటతో నా ప్రయత్నము విరమించి ఖడ్గము నొరలో పెట్టి యామెతో ముచ్చటించబోయెను.

“కత్తిదూసి రాజవీధులందు పరుగిడుచున్నారేమి?” యని విజయాంబిక యతనిని పరిహాసపూర్వకముగ పలుకరించెను. “సంగతి యిది” యని చెప్పుట కతని కభిమానము పువచ్చెను.

“నేనొక ముఖ్యవార్తను వేమారెడ్డి కందించవలె” ననుచు విజయాంబిక వడివడిగ వెడలిపోయెను. ఆమె నడక లోని యందమునట్లే చూచిచూచి కొంత సేపటికి శ్యామలాంబ జ్ఞప్తికి వచ్చుటచే నామె వెడలిన దిక్కు వరదారెడ్డి పరుగు దీసెను. కాని యతడు చంపుడుగుడిని చేరుసరికి చాలయాలస్య మైనది. అచట వరదారెడ్డికి శ్యామలాంబ కనిపించలేదు.

౧౨

అల్లాడ శాసన మతిభయంకరము. అవక్రమ, కఠినాతికఠినము నైన యాశాసనము సర్వులకు సహనమే. అధికులు, ఆల్పులు, ఆత్మీయులు, అపరిచితులు; పైన్యాధ్యక్షుడు, సామాన్యపౌరుడు నను తరతమభేదము లాశాసనముముందు పనికిరావు. ఇపు డా శాసనము ఆయన రెండవ కుమారుడును, సామ్రాజ్యయైన అనితల్లి భర్తయు, శాస్త్రపారంగతుడును, రసానందైకలోలు డును, సరససాహితీవేత్తయు, విసితమూర్తియునైన వీరభద్రారెడ్డిపై ప్రవర్తిల్లు నున్నది.

కుమారగిరి రక్షణ, అంగరక్షకదళ నియామకము నను రెండుబాధ్యతల నతడు ప్రమత్తతతో నిర్వహించెననియు, కుమారగిరి హత్యతో సంబంధము కలదిని యనుమానితుడైన విజయుని యంగరక్షకునిగ నియమించుటలో నతని బాధ్యతారహితమైన ప్రవర్తన కనిపించుచున్నదనియు, అందుల కతడు

శిక్షార్హుడనియు, పక్షముదినములలో వీరభద్రదారెడ్డి తన సమాధానమును సచివసమితికి సమర్పింపజాలనిచో నతడు శిక్షకు సిద్ధము కావలయుననియు నాదేశము.

ఆయాదేశము నిర్దాక్షిణ్యమైనదని నరహరివాదించెను. ఇది ఘోరమని సచివసమితి ఘోషించెను.

రాజ జామాత నవమానించుట తగదని దొడ్డాంబిక కబురుచేసెను.

ఆ యాదేశమునకు సామ్రాజ్ఞిగ తన యంగీకార మొసగనని అనితల్లి చెప్పెను.

ఎవరేమియభ్యంతరము చెప్పినను, ఆ యాదేశ మమలు జరుగక తప్పదనియు, రాజనీతి బహుక్రూరమైనదనియు, దానికి తనవాడు పైవాడు ననుభేదముండదనియు, సచివసమితి యధ్యక్షుడుగ తనకది యనుల్లంఘనీయమనియు అల్లాడ విష్కర్షిముగా జెప్పెను.

ఆ యాదేశ మందరికంటె బెండపూడి యన్నయా మాత్యుల కెక్కువ క్లేశముకలిగించెను. వీరభద్రదారెడ్డి యలని యనుంగు మిత్రము. మీదుమిక్కిలి విజయు సరిగరక్షకునిగ నియమించుటలో తన బాధ్యతయు కొంత యున్నది. ఈశాసనము వీరభద్రదారెడ్డిపై ప్రవర్తిల్లకుండ నెట్లు చేయుటయా యని యతడు దీర్ఘముగ నాలోచించెను.

ఎంతటి క్లిష్టమనమస్యనైనను అన్నయామాత్యు లిట్లే పరిష్కరించును. సచివసమితి సభ్యులందరు నతని బుద్ధిసూక్ష్మతను మిక్కిలి శ్లాఘింతుడు. మంత్రాంగమం దల్లాడకు, పరిపా

లనయం దరిదోటిలింగనకు, పూహరచనలందు సరహారికి నతడు కుడిభుజము. సచివసమితిసభ్యులలో నందరికంటె వయస్సులో చిన్నయైనను బెండపూడి అన్నయ యందరికంటె మిన్న. రాజకీయములందేకాక సాహితీప్రపంచమున గూడనతడు సర్వులకు శిరోధారుడు. సరసింహాభట్టవాసిన కాదంబరిలోని దోషములను జూపించినదిట్ట. క్రిపురాంతకుని చంద్రతారావళిని తలతన్ను సూర్యతారావళిని వ్రాసిన కవిశేఖరుడు. కవులలో కవి. పండితులలో పండితుడు. రసికలలో రసికుడు. వేదాంతులలో వేదాంతి. వివేకమునకు సూక్ష్మగ్రహణాచారీణతకు బెండపూడి అన్నయామాత్యులు పెట్టినదికేదు. అట్టి బుద్ధిశాలియే హజారమున తొలియామమును నూచించు గంటలు కొట్టినపు డాలోచన ప్రారంభించి మూడవయామమునకు కూడ పరిష్కార మార్గమును కనుగొనజాలకపోయెను.

అన్నయామాత్యు లిట్లు తనయింట వీరభద్రదారెడ్డి పె నల్లాడ శాసనము ప్రవర్తిల్లకుండ జేయుట యెట్లాయని యాలోచించుచుండ నల్లాడ యింటిముందొక ముష్టివాడు కోతి నాడించుచు సరచుచుండెను. ఆ యల్లరి కల్లాడ విసిగి మొగసాలలోనికి రాగ నా ముష్టివాడు నెమ్మదిగ “అంగదరాయబార మరఘడియలో” నని గొణుగుచు వెడలిపోయెను.

అసంతరము శివభక్తుడొకడు సంకేతములను బలికియలాడతోమంతనములాడుట కాతని యభ్యంతరమందెరమున కేగెను.

“విశేషములేమి?” యని యల్లాడ ప్రశ్నించెను.

“కుమారగిరికి నాయసమందు విషముగలిపి హత్య జేసిన వాడును, మీపై నానాడు బాకు విసిరినవాడు నొకడే! అని

జాడ యరసి బంధింపవలెనని బ్రయత్నించుచుంటిని. పడుగు పేకలవలె మన గూఢపురుషులచే దట్టముగ నల్లుకొనిన యీ రాజును హేంద్రవరమున వా డిన్నినాళ్ళు పట్టుబడక యుండుటయే యాశ్చర్యము.

ఆ కొండపీటి ప్రణిధికిట మన ప్రణిధి యెవరో బాసటగ నుండవలెను. అందువలననే వాని యాట యింతవరకును సాగినది. ఇక సచటికి పోగలడు లెండు. ఒకవేళ మన పొలిమేరలు దాటినను వాని నచట బంధించు నేర్పాటులన్నియు గావించితిని. మన ప్రణిధులండరు నప్రచుత్తులై యున్నారని యావృద్ధ గూఢచారి చెప్పెను.

“మరి విజయుని సంగతి?”

“అతడు నిర్దోషి. కాని పిరికివాడు కాజోలు. అందువలన కనబడకుండ పారిపోయెను.”

“అయినచో నాయూహ సరియైనదే! కాని నిజమైన హంతకుడు బంధితడగువరకు మనము విజయుడే నిందితుడని ప్రకటించుచుండవలెను. అందువలన నిందితుడు స్వేచ్ఛగా సంచరించి మనచేత జిక్కును.”

“చిత్తము. మీ యాలోచన బాగున్నది!”

“ఇంకను విశేషము లేమి?”

“ముఖ్యమైన సంగతి. పెదకోమటివేమ తనపై న్యమును పట్టిష్ఠమొనర్చుచున్నాడు. మనపై దాడివెడలనుండెనని వేగు వచ్చినది. తనకు సాహాయ్యముగ నై జాముల్ ముల్కును రావలసినదిగ రాయబారమంపినట్లును తెలిసినది. రాజును హేంద్రవర

రాజ్యమును పూర్తిగ తుడిచిపెట్టి చిలుకసముద్రమువరకు కొండవీటి ప్రభుత్వనే స్థాపించునట!"

"అటులనా? కానిమ్ము. కాజ్ఞరపరి యుద్ధమును మర చెను కాబోలు! మీరు రేపు కర్ణాటప్రభువైన రాయలయొద్దకు బయలుదేరుడు. వారికి నేను జాబువ్రాసి మీకిచ్చెదను. ఇప్పుడు రాయలును, గజపతులును మన మిత్రులైనారను సంగతిని మర చెను కాబోలు పెదకోమటివేమ! మనలను తుడిచిపెట్టునా? వీని కాలరాచినగాని కావరము తగ్గదని యలోడ భయంకరముగ హుంకరించును. అట్టి హుంకరింపునకు ప్రతిధ్వనిగ గజ శాలలోని మదకండ్లము దిశలలాడునట్లు భయంకరముగ హుంకరించెను.

౧౩

అల్లాడ ముందుగ నూహించిన ప్రకారము పెదకోమటివేమ సైన్యము, నైజాముల్ముల్కు సైన్యము కలిసి రాజమహేంద్రవరముపై దండయాత్రకు బయలుదేరెను. గోదావరికి నవ్వల పదిగవ్యూతుల దూరమున తురుష్కు, రెడ్డిసేనలు శిబిరములు వైచికొని వేచియున్నవని యల్లాడకు వేగు వచ్చెను.

అతడు మరియొక వేగుకై వేచియుండెను. రెండవవేగు వచ్చునంతలో నల్లాడ సచివసమితిని సమావేశమొనర్చి, రాజమహేంద్రవరమున కేర్పడిన విపత్కరపరిస్థితిని వివరించి, సేనను సిద్ధముచేయునని నగహరికిని, గోదావరినివాటి సైన్యము

శత్రువులను మార్గమధ్యమునందే యెదుర్కొనుట కనువుగ రౌడువేల పడవలను సిద్ధముచేయుమని యన్నయామాత్యుల నాదేశించెను. అనంతర మల్లాడ వీరభద్రారెడ్డిపై తీసికొనబోవు చర్యగురించి యోచింపుడని సచివసమితిని హెచ్చరించెను.

“ఈ మహాయుద్ధముపై ప్రస్తుతము మనదృష్టిని కేంద్రీకరింపవలెను గదా!... శత్రుసైన్యము లక్షాబదివేలున్నది... ఈ యుద్ధము మన సామ్రాజ్యమునకే పెద్దపరీక్ష. ఇది పూర్తియైన పిదప మనము వీరభద్రారెడ్డి సంగతి యోచింత”మనెను సరహరి. అందరును “సరహరి చెప్పినది సమంజసముగ నున్న”దని. “సరే” యని యల్లాడ యూరకుండెను.

ఆ రాత్రియంతయు నల్లాడకు విశ్రాంతిలేదు. ఇరువురు లేఖకుల కొకేమారు లేఖలను చెప్పసాగెను. రాజోద్యోగులను బిలిపించి వారి కాదేశముల విచ్చుచుండెను. నగరసాలకుని రావించి యతనితో నేమియో ముచ్చటించెను. కొందరితో సంభాషించెను. కొందరితో మంతనమొనర్చెను. మరికొందరితో మంత్రాంగము నెఱపెను. ఇట్లెన్ని కార్యములందు నిమగ్నుడై యున్నను, రెండవవేగుకై నీరీక్షించుచునే యుండెను.

వేకువజామున వేచియున్న వేగు వచ్చెను. అల్లాడ యభ్యర్థనను మన్నించి విజయనగరప్రభువైన దేవరాయలు తన సైన్యములో కొంతభాగమును కొండవీటిపైకి పంపినాడనియు, ఆ సైన్యము కొండవీటి రాజ్యములోని బావట్ల మండలముపై బడి కొల్లగొట్టచున్నదనియు నా వేగు సారాంశము.

అల్లాడ ముఖ మానందముతో వెల్లివిరిసెను. మరునాడు మరియొక వేగువచ్చెను. బాపట్ల మండలమునకు వచ్చిన యువ ద్రవమును విని, గౌతమి కవ్వల విడిసిన పెదకోమటివేమ, తన సైన్యమును దీసికొని బాపట్లకు హుటాహుటి బయలుదేరెనట.

తా నూహించినట్లయెనదని యల్లాడ సంతోషించెను.

రెండురోజులూగి మూడవనాటి రాత్రి వేయిపడవలలో రాజమహేంద్రవరము సైన్యము గౌతమిదాటి, ఏమరియున్న నైజాముల్ ముల్క్కు సైన్యముపై బడెను. పెదకోమటివేమ బాపట్ల నుండి తిరిగివచ్చి సైన్యమున దా రాజమహేంద్రవరముపై దాడి యని నైజాముల్ ముల్క్కు శిబిరములో సుఖముగ విశ్రాంతి దీసి కొనుచుండెను. ఉన్నట్టుండివచ్చి మీదపడిన రాజమహేంద్ర వరము సైన్యమును జూచి తరుక్కు సైన్యము కళవళపడెను. ఆ కళవళపాటునుండి తేరుకొనులోపుననే రాజమహేంద్రవర మహాసైన్యము ముసల్మాన్ సైన్యమును చీల్చి చెండాడసాగెను. ఇంకొకజాము యుద్ధముల్లసాగినచో తన సైనికులలో సగభాగ మైన మిగులరని భయపడి నైజాముల్ ముల్క్కు శిబిరములు వదలి సైన్యముతో పారిపోయెను. దక్షిణాపథమున ముసల్మానులను ప్రప్రథమమున నోడించిన గౌరవము రాజమహేంద్ర వరమున కావిధముగ లభించెను.

దాదాపు మాసము గడచినది.

బాపట్లలోని పరిస్థితిని చక్కదిద్దుకొని పెదకోమటివేమ రాజమహేంద్రవరముపై పు మిక్కిలివేగముతో వచ్చుచున్నా

డని తెలిసికొని యతనిని మార్గమధ్యముననే యెదిరించుట కల్లాడ నిశ్చయించుకొనెను. రెండువేల పడవలలో రాజమ హేంద్రవర మహాసైన్యము గొతమినిదాటి హుటాహుటేని ప్రయాణమొనర్చి గోదావరి మండలమందలి (నత్తా) రామేశ్వరముకడ కొండవీటి సైన్యమును దాకెను.

అప్పుడు పోటెత్తిన రెండు మహాసముద్రము లొకదాని నొకటి తాకినట్లును, మేరుమందరపర్వతములు పరస్పరము డీకొన్నట్లును కన్పించెను. కొన్ని క్షణములు సంకులసమరము సాగెను. అందు వందలకొలది యోధు లిరుపక్షముల మడిసిరి. ఇవి కాదని, మామిడిసింగన రాయపనాయకతిప్పనాయకులను సంప్రదించి పెడకోమటవేమ తన సైన్యము నంతను గారుడ వ్యూహముగ మోహరించెను. అల్లాడయు తన సైన్యమును సమీకరించి బృహదర్థచంద్రాకృతిగ వ్యూహరచన చేసెను.

భేరీ పటహా సింహనాదాది భయంకర ధ్వనులతో, కొట్టుడు చంపుడు నటకు డను కేకలతో, నేనుగుల ఘోరకారములతో, హయహేమలతో, సైనికుల సింహనాదములతో నర్థచంద్రము వచ్చి గారుడమును దాకెను. శిరములు తెగిన మొండెములతో, వ్రయ్యలై నశిరములతో, బాహువులు తెగిన శరీరములతో నాయుద్ధభూమియంతయు భయంకరముగ మారి పోయెను. కొనయూపిరితో పడియున్న సైనికుల నేనుగులు త్రొక్కివేయ నాలుకలుబయటకు వ్రేలాడి భయంకరరూపములతో వారు మరణించుచుండిరి. ఇవి కను, లివి చెవు, లిది ముక్కును విపక్షతలేకండ మొత్తమంతయు నెట్లని మాంసపు

ముద్దయై నెత్తుట దోగుచున్న వీరుల ముఖములు భీభత్సముగ నుండెను. ఒక్కొక్క దంతావళము కూలిపోవుచు చేసిన భయంకర ఘోరము లురుములవలెను కరవాలముల రావిడి వలన జనించిన నిప్పురవ్వలు తట్లెత్తలవలెను, వేలసంఖ్యలో వచ్చిపడుచున్న శరపరంపరలు వర్షధారలవలెను తోచి, ఆ సంగ్రామము పెనుసెలవలె దలపించెను. ఇట్లంతకాలము యుద్ధమొనర్చినను భాగములేదు తలచి, గరుడవ్యూహమండలి నాసికను ముట్టిన నాకవ మొనర్చినగాని పెదకోమటివేమనై న్యము లొనగితిమని గ్రహించి యల్లాడ, నాసిక నెదిరించు వీరునికై దివికి నుండి యనుచు తా నెదిరింతునని ముందునకు రాలేదు.

కారణము, నాసికను రక్షించుచున్నది సామాన్యుడు కాదు, సింగనామాత్యుడు. చూమిడిసింగన యన నాకలిగొనిన సింహము. బహుమనీనుల్తానైన ఫిరోజ్ షాయంతటివాని మెప్పు పొంది యతని నుండి రవ్వలుపొదిగిన పిడితో మహానిస్త్రింశమును బహుమతిగ బడసిన పరాక్రమశాలి యతడు. అతని తాకుట యన్నచో కోరి మరణమును తెచ్చికొనుటయే! కావలయునని మృత్యువునోటిలోని కెవడు పోవును ?

తాను పోవుదునని బాచయ్య ముందునకు వచ్చెను.

బాచయ్య సింగనల యుద్ధము చూచి తీరవలయును. ఉష్ణీష ఖడ్గకవచాదులతో సారసీక హయముపై బాచయ్య, ఆసాదమస్తకము నుక్కుకవచము ధరించి ఖడ్గ పరశు ధనురాద్యాయుధములతో బంగరువశాదా నలంకరించి భద్రగజముపై సింగనామాత్యుడు. జామున్నరకాల మొకరికొకరు తీసిపోక

భయంకరముగ యుద్ధమొనర్చిరి. ఇంతలో బాచయ్యపైకి గురి చూచి సింగనామాత్యుడు బాకు విసిరెను. అది తగిలినచో బాచయ్య ప్రాణమును తీసి యుండెడిది. కాని యుద్ధారంభము నుండి బాచయ్య ననుసరించి రక్షించుచు, పురుషవేషములో యుద్ధభూమియందు సంచరించుచున్న విజయాంబిక తన డాలు అడ్డుపెట్టెను. బాకు డాలునకుతగిలి క్రింద పడిపోయెను. తనను రక్షించిన దెవరా యని బాచయ్యచూచి “విజయుడా!” యని యాశ్చర్యపడెను. కాని ఇంతలో సింగనామాత్యుని తాకిడి యెక్కువై యటు తిరిగెను.

అంతటి మహాయుద్ధమందును, బాచయ్యను విజయుడు రక్షించిన సంగతిని ఒక వృద్ధవీరుడు జూచెను.

బాచయ్య విజృంభించి బాణవర్షమును లెక్కింపక తన గుట్టమును సింగనామాత్యుని యేనుగుదరికి షడ్గుణెత్తించి తన నిశితఖడ్గముతో దానితోండము నొక్కవేటున దెగగొట్టెను. అది హాహాకారములు చేయుచు సింగనామాత్యుని క్రిందపడ వైచెను. అతడు స్పృహ గోల్పోయెను. అదేసమయమున నర హరి రాయప నాయకుని శిరము ఖండింప, సల్లాడ ప్రళయ రుద్రునివలె శ్రువులపై బడి వీరవిహారమొనర్చి తిప్పనాయకుని పాణములతో బంధించెను.

తమ నాయకులు మువ్వరిట్లగుటతో భృతిని గోల్పోయి కొండవీటిపై న్యమా పలాయనము చిత్తగించెను. పెదకోమటి వేమ యెంత బ్రయత్నించినను వారిలో ధైర్యము నుద్దీపింప జేయలేకపోయెను. ఇంక చేయునదేమియు లేక, తానును వారి ననుసరించెను. శిభిరములు, వాహనములు, భోజనాదికములకె

తెచ్చుకొనిన యనంత వస్తుసామగ్రి, వీనినన్నిటని వదలి పారి పోవుచున్న కొండవీటిపై న్యమును జూచి రాజమహేంద్రవర పై నికు లానందముతో జయఘోషలు పెట్టిరి. పెదకోమటివేమ పై న్యమును తరుముచు దొడ్డారెడ్డితో నైదువందలమంది యాశ్వికులు వెడలిరి.

మిగిలిన రాజమహేంద్రవర పై న్యమునకు విశ్రాంతి నొసగి యల్లాడ నరహరి యరియేటిలింగనాదులతో కలిసి శత్రువుల శిబిరములను బరిశీలించుటకై వెడలెను. పై నికు లందరును గుంపులు గుంపులుగ స్తిమితముగ గూర్చుండి యద్ధ విశేషములను తెచ్చుకొని యానందించుచుండిరి.

సూర్యుడస్తాదిని గ్రుంకెను. లోకమంతయు నింద్రసీల ములు కెంపులు కలబోసనట్లు రవణీయముగ నుండెను. ఆరామ ణీయకమును కనులతో ద్రాగుచు, రణరంగమున కించుక దూరమున గల సరస్సుకడకు పోయి నిశ్చలముగ గూర్చుండ దలచిన విజయాంబికకు శరీరము గగుర్పొడుచునట్లొక దివ్య స్వరము వినిపించెను.

“భారద్వాజసగోత్రః... శ్రీనాథశర్మా... ఆహంభో అభివాదయే” అని సంధ్యావందనమందలి సంకల్పభాగముగ వినిపించిన ఆ గంభీరస్వరము విజయాంబికను హర్షపులకిత నొనర్చినది.

“ఎవరు! శ్రీనాథ మహామహులారా?”

సరస్సులో నొక మహాతేజస్సు. ఆజాను బాహుడు. జ్ఞాన నిమిలితలోచనుడు. కాంతిచ్ఛటల నీను గంభీరవదనుడు. మానవరూపమున నున్న మహేశ్వరుడు.

బ్రహ్మజ్ఞాన కళానిధానమగు నా లోకోత్తరమూర్తికి పురుషవేషముననున్న విజయాంబిక యంజలి ఘటించెను.

సంధ్యావందనము చేసికొని ధ్యాననిమిలితములైన కనులుదెరచి, గట్టుపైకి వచ్చుచున్న శ్రీనాథ కవీంద్రులు దోయిలించి నిలవబడిన విజయాంబికను గాంచి 'సమస్త సన్మంగళాని భవన్తు' అని యాశీర్వాదించెను. "ఎవరు శివు? యుద్ధరంభ మేమియు వినిపించుటలేదేమి? అంతయు ప్రళాంతనిశ్శబ్దముగ నున్నది; యుద్ధ మాగినదా?" యని పరిసరములను బరిశీలించుచు శ్రీనాథు డామెను ప్రశ్నించెను.

విజయాంబిక యాశ్చర్యమున కవధులు లేవు! "ఏమి యాశ్చర్యము! వీరికి యుద్ధపర్యవసానమే తెలియలేదా? పెదకోమటివేమ పరాజితుడై పారిపోవుచున్నపుడు సంధ్యానుష్ఠాన తత్పరుడైన తపస్సమాధిమగ్నుడైన యీ వైదికధ్యాయుతునకు వారి పలాయన సంరంభము వినిపించనే లేదన్నమాట! ఆహా! ఏమి మనోనిశ్చలత! ఏమి ఏకాగ్రత!" అని మరల మరల నచ్చెరువు నొందుచు, జరిగినదంతయు శ్రీనాథులకు విజయాంబిక విన్నవించెను.

ఆమె మాటలు వినుచున్నపు డాకవీంద్రుల ముఖములో నాశ్చర్యము, నిర్వేదము, సంతోషము, నిర్లిప్తత నొకదానివెంట నొకటి కనిపించెను. "ఆశ్చర్యము! పగ యణగించుట భావ్యమని చెప్పిన నా హితవాక్కును పెడచెవిని బెట్టి, తాను దండ

యాత్రకు బయలుదేరి యిచటికి వచ్చుటయేగాక, సాహితీసమ
రాంగణ సార్వభౌములనుచు నన్నుకూడ తనతో పెదకోమటి
వేమ తీసికొనివచ్చెను. తరలించుకొని వచ్చిన వ్యక్తిని మరలిం
చుకొని పోవలదా?... మరచినాడుమంచిది... ఈ విధ
మున కొండపిటిని వదలి అన్నయామాత్యు లెన్నడో పంపిన
యాహ్వానమును మన్నించు సజ్జాతము లభించినది. ఇదియు
నొకందులకు మంచిదే. గౌతమీస్నానము, భీమేశ్వరధ్యానము
బాగున్నది” అనుకొనుచున్నట్లు ప్రకాశముగ నని, పురుష వేష
మున నున్న యొకమనిషిని గని “ఏమయ్యా! రణస్థలిని
దొరికిన శత్రువులను జూచి బాధించి మీ ప్రభువులకు సమ
ర్పించుకొనుట ధర్మముకదా!” యని నవ్వుచు శ్రీనాథుడ నెను.

“బాధించుట” యను పదమునకు నొచ్చుకొని “అప
రాధ మపరాధ” మని తన నోటిని మాటి మాటికి మూసి
కొనుచు విజయూచిక యా మహాకవికి అల్లాడ, వీరభద్రారెడ్డి
అన్నయాదులున్న శిబిరమునకు దారిచూపించెను. విజయూచిక
వెనుక మహారాజువలె నడచి వచ్చుచున్న యా మహాజేజస్విని
జోడుదిప్పిటీల వెలుగుతో జూచి యల్లాడాదు లప్రయత్నముగ
తమతమ యాసనములనుండి లేచిరి.

ఆ మహాపురుషుని జూచి విస్మయములై పైనికులు పరుగు
పరుగున శిబిరమునకు జేరుకొనిరి.

శ్రీనాథునిరూపమును జూచి విద్యుద్భుతము తగిలినట్లు
వరదారెడ్డి బాచయ్య లప్రతిభులైరి. వేషమునుజూడ భోగ
పరాయణులుగను ముఖమునందలి జేజచ్చునూడ సిద్ధపుగవుని

వలెను దోచెను. వారిరువురికి శ్రీనాథులు సమాధియందున్న మన్మథునివలె గనిపించెను.

ముఖమున బ్రహ్మవర్చస్సు.
మూర్తియందు విజ్ఞానరోచిస్సు.
చేవులకు కుండలములు.
చేతులకు సింహతలాటములు.
కాలికి గండపెండేరము.

ఈ రూపమునుజూచి యన్నయామాత్యులు శ్రీనాథుని గుర్తించి “శృంగారనైషధకర్తలు కవిసార్వభౌములు నైన శ్రీనాథులవాడుకదా మీ” రనుచు చేతులుజాపి రెండడుగులు ముందరికి వేసెను.

అదేసమయమున, “బహుభాషార్థ సూక్తినిధులైన యన్నయామాత్యులు కదా మీ?” రనుచు చేతులుజాపి శ్రీనాథుడును ముందరికి వచ్చెను.

రసజతయు కవితయువలె వారిరువురు నాలింగన మొనర్చుకొన, నా మధురసన్ని వేశమును గాంచి శరీరములు రోమాంచితములుకాగా వీరభద్రద్రాగ్ధివంటి సాహితీసంపన్నుల కన్ను లానందాశ్రుపూరితము లైనవి.

అనంతర మల్లాడ, అరియేటిలింగన, నరహరి, వేమారెడ్డి, వీరభద్రద్రాగ్ధి మొదలగుముఖ్యులను శ్రీనాథులకు అన్నయామాత్యులు పరిచయము చేసెను.

“వీరా శ్రీవీరభద్రద్రాగ్ధి!” యనుచు వీరభద్రద్రాగ్ధిని ప్రవేశముగ శ్రీనాథుడు సంభావన జేసెను.

“మా కాటయవేమప్రభుని కోరిక యిట్లు నెరవేరినది. అంతయు దైవేచ్ఛః మీరు మా యాహ్వానమును మన్నించి రాజమహేంద్రవరమునకు విచ్చేసి మమ్ములను మా ప్రజలను పునీతులను జేయుడని ప్రార్థన” యని అల్లాడ అంజలి దోయి లించెను.

అల్లాడ దోసిలిని తన రెండు చేతులతో పట్టుకొని “అల్లాడ ప్రభూ! దీనికింత ప్రార్థనయేల? అట్లే వచ్చెదను. ఈమారు కొండవీటిని వదలి రాజమహేంద్రవరము వచ్చుట కభ్యంతర మేమున్నది? పెదకోమటివేమప్రభువే నన్ను వదలివేసినారు కదా?” యనెను శ్రీనాథుడు.

ఆమాటలలో నెంతయో వేదన! ఎంతయో వ్యంగ్యము! మరెంతయో యానందము! ఇంకెంతయో నిర్లిప్తత!

ఇన్ని భావముల నొకేమాటలో నెట్లుకూర్చినాడా యీ మహాకవి యని బాచయ్య ఆశ్చర్యము చెందెను. ఈయన రూపమువలెనేమాటకూడ రెండు విభిన్నమార్గములకు కూడలి యనుకొనెను పరదారెడ్డి.

అనంతరము శ్రీనాథులతో నల్లాడాదులు దేశపరిస్థితులు, మానవజీవితముగురించి యిష్టాగోష్ఠి యొనరించిరి. యుద్ధములు సర్వదా పరిహారణీయములనియు సమస్యల సంప్రదింపులమూల మున బరిష్కరించుకొనుట యుక్తమనియు తా నెన్నియో మారులు పెదకోమటివేమకేకాక, “నందికంతకటారి”ని తెచ్చు

టకు వెడలినపుడు దేవరకొండప్రభువునకు, కర్ణాటప్రభువైన
రాయలకును హితము చెప్పితినియు, మండస్మితమొనర్చిన
వారే కాని యొక్కరును తన సలహాను పాటింపలేదనియు
శ్రీనాథుడు దుద్వేగముతో ననెను.

“అందును సోదరులనడుమ యుద్ధము మరింత యన
ర్గము. కొండవీటి రెడ్డిరాజ్యమేమి? రాజమహేంద్రవర రెడ్డి
రాజ్యమేమి? అంతయు నాంధ్రమహాసామ్రాజ్యమేకదా! ప్రభు
వులు వేరుకావచ్చు. అవసీనాథులవధు లేర్పరువవచ్చు. కాని
యశేషాంధ్రమహాజనులును, వారి సాహితీసంస్కృతులును,
వారి యాచారవ్యవహారములు నవిభాజ్యములు, అవిచ్ఛిన్న
ములు. ఈ సత్యమును ప్రభువులైన మీరు ప్రజల కాచరణ
రూపమున దెలియజేయవలసి యున్నది. ఈ యుద్ధప్రమాదము
లకు తోడు కొండవీటిరాజ్యమందు శైవవైష్ణవభేదములుకూడ
నున్నవి. తిక్కయజ్ఞ బోధించిన హరిహరాభేదమును, నిత్యము
సంధ్యావందనమందు ‘శివాయ విష్ణురూపాయ’ యని చేయు
నీశ్వరధ్యానమును మరచి, ప్రజలు శివవైష్ణవవైషమ్యము
లతో నిత్యము తగవులాడుకొందురు. మీరాజ్యమందును విప
రీతవైరాగ్యదృష్టియు నపరిమితశృంగారజీవనము నను రెండు
విభిన్నజీవితమార్గములుండెనని వింటిని. నిజమేనా?” యని
శ్రీనాథుడు డల్లాడతో నని యన్నయామాత్యులవైపు తిరిగెను.

అన్నయ సాధిప్రాయముగ వేమారెడ్డిని బాచయ్యను
జూచి, పిదప వరదారెడ్డిని తిలకించెను. మువ్వురు నవనత వద
నులై యాలోచనా నిమగ్నులైరి.

శ్రీనాథులు తిరిగి తమ గంభీరస్వరమున “ఇవియన్నియు ప్రజల జీవితమందు తల యెత్త కూడని యనర్థములు. వీనిని సమూలముగ తీసివై చి వీని స్థానమున సమన్వయభావమును ప్రతిష్ఠించి ప్రజలకు నిర్దుష్టజీవితవిధానము నందింపవలెను. అందులకు మీవంటివ్రథువుల శాసనములు, మంత్రాంగవైదుష్యము నెంతయవసరమో మావంటికవుల సందేశమునంతయే యవసరము. పాలకుల ప్రత్యక్షప్రభావము భావుకుల పరోక్ష ప్రభావముతో వియ్య మందినచో నిక నా దేశమునకును, ఆ దేశప్రజల పురోభివృద్ధికిని కావలసిన దేమియుండును?” అని బ్రాహ్మీదత్త వరప్రసాదుడైన యా మహాకవి మేఘము గర్జించినట్లు, సెలయేరు హసించినట్లు, ప్రభంజనము శాసించినట్లు లలితగంభీరవాక్కులతో నుపనిషద్వాణివలె సుదీర్ఘముగ భాషించి, కొంతతడవు దీర్ఘాలోచనాతర్పరుడై కనులు మూసికొనెను.

అప్పట్టున నతడు మూడవకన్ను లేని శివునివలె గన్పించెను. అతనిజూచి “ఈ ఆగమజ్ఞాననిధికి హృదయమండ పరమశివుడు నిత్యప్రత్యక్షముకాబో”లని యన్నయామాత్యులనుకొనెను.

“ఈ మహాపురుషుని మాటలలో వింతయైన యాకర్షణయే కాదు. విశిష్టమైన యర్థము నున్నది” యని వేమారెడ్డి, శాచయ్య, వరదారెడ్డివంటి యువకు లనుకొనిరి.

“ఉగ్రుపాలతో నుపనిషత్తులను వల్లవేసి, దంతములేర్పడిననాటికే వేదాంతమును వంటబట్టించుకొను నకాలవార్ధకము భోగలాలసశృంగారవిలాసములే జీవితధ్యేయములుగాభావించు బాధ్యతారహిత ప్రవర్తనము— ఈరెండును పరిహరణీయము

లని శ్రీనాథుల పలుకులేకాదు- వారి రూపముకూడ ఘోషించుచున్నది. వీరిశరీరము గండపెండేరము, మహాకూర్పాసము, అవచి తిప్పయ్య శెట్టిగాన సమర్పించిన సుగంధద్రవ్యములతో నలంకృతమై యున్నను హృదయముమాత్రము సదాశివునకు వైరాగ్యచింతనకుమాత్రమే పీఠమైయున్నది. ప్రతివ్యక్తియు నిట్లుహికాముష్మిక భావనల సమన్వయరూపమైనచో నెంత బాగుండు" నని వీరభద్రారెడ్డి తలపోసెను.

రాజమహేంద్రవరమునకు తమతో విచ్చేయవలసినదని ప్రార్థించిన అల్లాడదులతో "అట్లేవచ్చెదను. కాని ముందుగ వారణాసి వెడలి విశ్వేశ్వరుని సేవించి రావలయునని హృదయ మారాటపడుచున్నది. అందువలన నిచటనుండి. కాశికాపట్టణము వెడలి ఆచటనుండి తిరిగి వచ్చునపుడు రాజమహేంద్రవరమునకు తప్పక రాగల"నని శ్రీనాథుడు తెల్పెను.

మరునాడు శ్రీనాథుని సగౌరవముగ వారణాసికి బంపి, తిరిగి సైన్యముతో రాజమహేంద్రవరమున కల్లాడదులు బయలుదేరుటకు సన్నాహములొనర్చుచుండ, విజయుని.రూపముననున్న విజయాంబికను బంధించి "కుమారగిరిని హత్య చేసినవ్యక్తిదొరికె"నని యరచుచు వరదారెడ్డి అల్లాడనుసమీపించెను. ఇంతలో "పరోక్షముగ నా హత్యకు దోహదము చేసిన నీవును దొరికినా"నని యొక వృద్ధమూర్తి చటాలున వచ్చి వరదారెడ్డిచేయి పట్టుకొనెను. అల్లాడ తక్కు తక్కునవారందరు నేమియు సర్థముకాక విస్మితులైరి.

కొటయ వేమప్రభుని రాజ్యమంతయు పునఃప్రతిష్ఠితమై రాజమహేంద్రవరపతాకము తిరిగి చిలుకసముద్రమువర కెగయట వలనను, ఓడిపోయిన వీరార్జున బుంగరాజాదులే గాక భయపడి శరణుజొచ్చిన అంపదొరవంటి చిన్నసామంతులుకూడ లొంగి వచ్చుటవలనను, (నత్తా) రామేశ్వర యద్ధమందురాజమహేంద్రవరమున కపురూపమైన విజయము లభించుటవలనను, వసంతోత్సవము లాసంవత్సరము వైభవోపేతముగ జరుగునని పౌరుషాత్మక నైదురు చూచుచుండిరి.

వసంతోత్సవములకు ముందల్లాడ కొన్ని రాజకీయ కార్యములందు నిమగ్నుడయ్యెను. పెడకోమటివేమపై రామేశ్వరమునందు తాను సాధించిన ఘనవిజయమును బోర్చుచు

“జిత్వానల్ప వికల్పకల్పితబలం తం చాల్పఖానుం రణే
మిత్రే కృత్య సమాగతం గజవతిం కర్ణాట భూపంచకమ్
హత్యాకోమటివేమపై న్యనికరం భూయోపిరామేశ్వరాత్
రాజ్యం రాజమహేంద్రరాజ్యమకరోదల్లాడభూమిశ్వరః”

అని కోరుమిల్లియందొక శాసనము వేయించెను. రాణియైన అనితల్లి పేర కలువచేరులో మరియొక శాసనమువ్రాయించెను. కుమారుడైన కుమారగిరి జన్మదినోత్సవసందర్భమున నేనాటో కొటయ వేమప్రభువు తొట్టేడును చివుకుల మాధవశర్మగారికి

దానముచేయగా నివుడా తొట్టేడు గ్రామము మాది, మాది
యని వారసులు తగవులాడుకొనుచుండ నన్నయామాత్యులను
బంపి తగిన వారసుల కాగ్రామము నిప్పించెను.

అట్లే ఏనాడో కాటయ వేమప్రభువు తన బావమరదియు
నప్పటి కొండవీటి ప్రభువునైన కుమారగిరిపేర కుమారదేవము,
కుమారప్రియము, కుమారరాజుపాలెము, కుమారరాజులంక,
కుమారగిరిపట్టణములను కల్పించి వానిని బ్రాహ్మణాగ్రహణ
ములుగ పరిగణించి దానముజేయ మరల వాని నన్నిటిని రాణి
యనితల్లి పేర ప్రసవీకరించి, ఆ యా దానపట్టముల నా యా
బ్రాహ్మణ కుటుంబముల కల్లాడ యిప్పించెను.

ఒకదినమున ననితల్లి సచివసమితి సభ్యులతోడను,
రాజోద్యోగులతోడను, పురప్రముఖులతోడను కొలువుతీర్చెను.
అనితల్లి ప్రతిసీర వెనుక కూర్చుండెను. ఆమె రాజమహేంద్రవర
సామ్రాజ్యయైనను సింహాసనముపై గూర్చుండుటకు మొదటి
నుండియు నంగీకరించుట లేదు. అందువలన సింహాసనముపై
రత్నస్థగితకిరీటముమాత్ర ముంచిరి.

ఆనాడు కుమారగిరి హత్యాపరాధము విచారింపవలసి
యుండెను. అల్లాడ, వేమారెడ్డిని విచారణాధికారిగ నియమిం
చెను. తలారులు వరదారెడ్డిని, పురుష వేషముననున్న విజయాం
బికను ప్రవేశపెట్టిరి. మహాతలవరి యతనిచే బ్రమాణము
చేయించెను. తదుపరి రాయసకాడైన రాయనిబాచ డభియో
గమును జదివెను. ఆ యభియోగమునకు సమాధాన మీయ
వలయునని వేమారెడ్డి వరదారెడ్డి నాడేశించెను.

వరదారెడ్డి న్యాయనిర్ణేతయైన వేమారెడ్డికి సభాగుడు
 లకు నమస్కరించి, “మొదటినుండియు నేను, మాకుటుంబమును
 ప్రభుభక్తితో రాజమహేంద్రవర ప్రభువులను కొలుచుచుం
 టిమి. నేను నాటుగైదు సంవత్సరములుగ ప్రణిధిని సామ్రా
 జ్యమునకు నాశక్తికొలది సేవచేయుచుంటిని. కాటయజేమ
 ప్రభువు మరణానంతరము కుమారగిరిప్రభువున కంగరక్షకదళ
 నియామక సందర్భమున, నపరిచితుడగు నీ విజయుని నియ
 మింపవలదని వారించితిని. కాని బాచయ్యమాటకు ప్రాధాన్య
 మిచ్చి అల్లాడెడివారితో కలిసి వరదారెడ్డిగారును విజయుని
 కుమారగిరి ప్రభువున కంగరక్షకునిగ నియమించిరి. ఇప్పటి
 కిని విజయుని జేయవలసిన యెవరికిని తెలియదు. బాచయ్య
 కును తెలియదని నా నమ్మకము. విజయుని జెమదుచూపులు
 మాటలోని తడబాటును జూచి యితడు కొండవీటి గూఢచారి
 యని యిప్పటికిని నే ననుకొనుచున్నాను. తన విధిని సక్రమ
 ముగ నిర్వర్తింపక విజయుడు తరచు అంతఃపురోద్వోగి ప్రత్యే
 కానుమతిని సంపాదించి నగరములోనికి బోవుట నేనెన్నియో
 పర్యాయములు జూచితిని. కుమారగిరి హత్యజరిగిననా డంతః
 పురాధికారి యనుమతియైన లేకుండ ద్వారపాలకుల కన్ను
 గప్పి వెడలిపోయెను. నాటికి తిరిగి రామేశ్వరయుద్ధమునందు
 నాకు కనిపించెను. యుద్ధసమయమున కనబడితటాలునమాయ
 మయ్యెడివాడు. కాని యనంతరము శ్రీనాథులవారిని జూచుచు
 నందరివలె నితడును సమ్మోహితుడై యుండిపోయెను. అందు
 వలన నా చేతజక్కును. ఇతడే కుమారగిరిప్రభువును హత్యగా

వించెనని నా యభిప్రాయము. హత్య జరిగిననాటినుండియు రామేశ్వరయద్ధము జరుగువరకు నీ విజయు జెచ్చటనుండెనో ఎట్టిజీవితము గడిపెనో తెలిసికొనినచో నీ హత్యారహస్యము బయటపడగలదని తెల్పి యూరకుండెను.

అనంతరము విజయుని నిరూపకమందు బాచయ్య మాటకు ప్రాముఖ్యమునిచ్చిన సంగతి నిజమే యనియు నేటికిని విజయుని కులగోత్రములు తమకు తెలియవనియు వీరభద్రా రెడ్డియు, నన్నయామాత్యులును సాక్ష్యములు చెప్పిరి.

తనకును విజయుడు కొండగుదురువాడని మాత్రము తెలి యునవియు, తక్కిన వివరములు తెలియవనియు, అయినను విజయునితో తనకు గాఢపరిచయము గలదనియు నందువలన విజయు డీహత్యచేసినట్లు గాని, అతని కీహత్యతో సంబంధ మున్నదనిగాని తాను విశ్వసింపజాలననియు బాచయ్య సాక్ష్యము జెప్పెను.

అనంతరము విచారణాధికారియైన వేమారెడ్డి పురుష వేషముననున్న విజయూంబికను బ్రశ్నించెను. ఆమె యేమియు పత్యుత్తరమియక తాను అనపరాధిననిమాత్రము జెప్పి యూరకుండెను.

అంతట నొకమునుసలిని యల్లాడ సభలోనికి రావించెను.

ఆ వృద్ధుడు సభకు నమస్కరించి, అవసతవదనుడు నమా రుకుడునైన విజయుడు రామేశ్వరయద్ధమున బాచయ్యను ఓం చెను. శ్రీనాథులను మనకు సమర్పించెను. కొండపీటి ప్రజాధ్యక్షుగారు, కొండపల్లి ప్రభువునైన మాచారెడ్డిగారి

పాలుడే పెదకోమటివేమ యాదేశానుసారము రాజమహేంద్ర
వరము వచ్చి స్వయముగ నీ హత్య కావించెను. అంతకుముం
దత డల్లాడ ప్రభువునే చంపుటకు ప్రయత్నించి విఫలుడై,
యల్లాడ విసరిన బాకు పిక్కలో గుచ్చుకొనగా గాయముతో
కొన్నిదినములు బాధపడెనని తెల్పెను.

అతని మాటల శ్రవణశక్తిని సభ్యులందఱు విస్మి
తులై "యసంఖ్యాకమైన గూఢచారిబృందములచేరక్షితమైన
రాజమహేంద్రవరమునకు రంధ్రపాలు డెట్లు రాగలిగెను?
వచ్చినను నునుపింపజేయుటకు డెట్లుండగలిగె"నని కొందఱు
రాజోద్యోగిలు అతనిని అడగిరి.

వృద్ధుడతనిని కొరకొర జూచి "రంధ్రపాలుని విజయమునకు
మన వరదారెడ్డి కొంతకారణ" మనెను.

సభలో కలకలము బయలుదేరెను. ఈ ఆరోపణ
యన్యాయమనియు, తాను సహింపజాలననియు తాను ప్రభు
భక్తిపరాయణుడననియు వరదారెడ్డి యరచెను.

వృద్ధుడతనిని కొరకొర జూచి "ప్రభుభక్తి యున్నదని
యహంకార మేకాని యందులకు తగిన నూత్యబుద్ధి నీకులేదు.
అదియే యీ యనర్థములకు దారితీసినది. నూత్యబుద్ధియే
యున్నచో శ్రీనాథులకు జాబునందించుటకు కొండవీటికి
నెడలినవాడవు, వారి ప్రణిధుల కెట్లు చిక్కియుందువు? పెద
కోమటివేమ ఆప్యాయముగ పలుకరించి రెండువేలదీనారము
లీయనెందులకు స్వీకరింతువు? తన రాజోద్యోగులకు రాజ
మహేంద్రవరమున బంధువులుండిరని తన ప్రణిధ్యులగుటచే న

తంత్రపాలుని నతని యనుచును బంప, వారిని రాజమహేంద్ర
వరము నీతో తీసికొనివచ్చి వారికి కావలసిన సాయములు
చేయుచు నేల బాసటగ నిలిచి యుందువు ? నీ మందబుద్ధివల
ననే తంత్రపాలు డిచ్చుటికివచ్చి, ప్రణిధులకు చిక్కకుండ నీ
ఘోరకృత్యమును జేసిపోయె” ననెను.

వృద్ధునిమాటలు వినుచున్న వరదారెడ్డికి కాలిక్రింద
భూమికదలినట్లయ్యెను. తానుతప్పిదమొనర్చినట్లు గ్రహించెను.
కాని యందులకతని మనస్సంగీకరింపలేదు. ఇంతకు నీ వృద్ధు
డెవడు ? ఇతడు చెప్పినట్లు తంత్రపాలుడు నిజముగ వచ్చెనా ?
తన సాహాయ్యమును పొందిన కొండవీటిరాజోద్యోగి యత
డేనా ? ఏమో విజయునిరక్షించుట కీ వృద్ధు డల్లి నకథయేమో!

ఆ సంగతినే వృద్ధుని వరదారెడ్డి వృచ్చించెను.

కుమారగిరిని హత్యజేసి మనరాజ్యమునుండి పారిపోవు
చున్నతంత్రపాలుని మూడురోజులపిదప సరిహద్దులయొద్ద మన
ప్రణిధులు బంధించిరి. అతనిచే నిజము చెప్పించుటకై మేము
పెట్టిన హింసలను భరింపలేక రవ్వలయుంగరము నూరి మింగి
అతడు చనిపోయెను. మరణమునకు ముందాతడే నాకీ వివరము
లన్నియు జెప్పెను. అతడే బ్రతికియున్నచో నిది యంతయు
నతనిచేతనే చెప్పించి యుండెడివాడ”నని ముదుసలి యనెను.

“ఇంతకు నీ ముదుసలి యెవరు? ఇతనిమాటలు సత్యము
లని యెట్లు స్వీకరించుట ?”

ఈ యనుమానము సభాసదులకే కాదు. న్యాయనిర్ణేత
యైన వేమారెడ్డికిని కలిగెను. సభలోకలకలముబయలుదేరెను.

ఈవృద్ధుడెవరో నిర్ణయమైనగాని యితని సాక్ష్యమును బ్రమాణముగ స్వీకరించుటకు వీలులేదని వేమారెడ్డి ప్రకటించెను.

“అవును... ఈ వృద్ధు డెవరు?... ఇతని కీ విషయములన్నియు నెట్లు తెలిసినవి? అని సభాసదులు ప్రశ్నింపసాగిరి. ఆ వృద్ధమూర్తి యల్లాడముఖము జూచెను.

“ఇతడే కొండవీటి తంత్రపాలుడేమో!” యని సభలోని రాజోద్యోగి యొక డరచెను. సభలో కలకలము బయలుదేరెను. ఇక బాధములేదని యల్లాడ లేచెను. సభయంతయు నిశ్శబ్ద మావహించెను.

“ఏతేవరకు కీ బాధా యనుమానము? వీరు మనరాజ్యమునకు వెన్నెముక బంటువారు. వీరి సాహాయ్యము లేకపోయినచో రాజమహేంద్రవర పునఃప్రతిష్ఠాపన జరిగియుండెడిదికాదు. వీరి యాలోచన వలననే నరహరి, అన్నయామాత్యులు భీమేశ్వరాలయమున దాగుకొనిన యన్నదేవచోడను బంధింపగలిగిరి. వీరి రాయబారముల ఫలితముగనే మనకు కర్ణాటదేవరాయల తోడను, గజపతుల తోడను విడదీయరాని స్నేహమేర్పడి రాజ్యసుస్థిరత యేర్పడినది. ఈ మహానుభావుని ప్రణిధి నైపుణ్యము వలననే రాయలు బాష్టుపై దండెత్తుటయు, మనరాజ్యమునకు మహాప్రమాదము లేవ్వటయు, బాష్టువెడలినచ్చి డాస్సిన పెదకోమటివేమ సైన్యమును జయించి రామేశ్వరయుద్ధముతో రాజమహేంద్రవర సామ్రాజ్యమునకు సంపూర్ణమైన సుస్థిరతకలుగుటయు సంభవించినది. ఈయన పరిశోధన ఫలితముగనే నిగూఢముగ నిలిచిపోయిన కుమారగిరివ్రభుని

హత్యారహస్యము వెల్లడియై నేరస్థుడు పట్టుబడి మరణించుట జరిగినది. వీరిని మీరు జంగమదేవరవేషమున జూచి యుండ వచ్చును. ముష్టివానిగ, విప్రవినోదిగ, విదూషకునిగ, విచిత్ర వేషధారిగ నెన్నియో రూపములను మీకు ప్రత్యక్షమగుచు, మీ నడుమ శత్రువులనడుమ గూడ సమానముగ సంచరింప గల ప్రజ్ఞాధురంధరులు వీరు. వీ రెవరో కాదు. మన ప్రణధి నాయకులగు సూరన్నరెడ్డిగారు. దురదృష్టవశమున నొకరాత్రి వీరి గృహము దగ్గరై ఆమంటలలో వీరి సతీషణి మరణింప దేశహితమునకోరి శత్రువులయకాద్ధత్యమును గమనించి, నా కోరికను మన్నించి తాను నా మంటల కాహుతియైనట్లు లోకమును నమ్మించి నేటివరకు నజ్ఞాతముననుండి రాజమహేంద్ర వరసామ్రాజ్య సుస్థిరత్వమునకు, వున్నప్రతిష్ఠాపనకు నెఱవేరి దోహదమొనర్చిరని తెల్పి యల్లాడ కూరుచుండెను.

సభలోనివారెవ్వరికిని నోటమాటలేదు. అందరి కనులలోను ఆశ్చర్యమే ! అందరి ముఖములలోను ఆనందమే !

అల్లాడ మాటలువిని సంతోష సంభ్రమాశ్చర్యములతో “పెదనాన్నగారూ !” అని సభాస్థలియంతయు మారుమోగునట్లరచినది విజయాంబిక.

సూరన్నరెడ్డితోపాటు సభ్యులందఱును పురుష వేషమున నున్న విజయాంబికవైపు విశ్రయముతో జూచిరి. తనచుట్టును గల వ్యక్తులనుగాని, వారి మనోభావములనుగాని, సభామర్యాదలను గాని సరకుగొనక హర్షపులకితస్వాంతయై కనులు తెందును చెరువులు కాగా చేతులుజాపి సూరన్నరెడ్డి దగ్గరకు పరుగిడుచు “నేను ! పెదనాన్నగారూ !... నేను విజయాంబిక.

కను. నన్ను గుర్తుపట్టలేదా?" యని విజయూంబిక యతనిని సమీపించెను.

సూరన్నరెడ్డి మ్రాన్పడి, తిరిగి విఘటిక కాలములో తేరుకొని "నీవాతల్లీ! ఈ పురుషవేషమేమి? కొంపవీటినుండి ఎపుడువచ్చితివి? మీ నాన్నను అమ్మను నిర్బంధించినపుడు నన్ను కూడ పెదకోమటివేషు గృహనిగ్భాధమున నుంచ లేదా?" యనుచు నాలింగన మొనర్చుకొని మాస్యాయముగ తల నిమురుచు కనుల నీరుపెట్టుకొనెను.

తాను గృహనిగ్భాధమునుండి తప్పించుకొని పురుష వేషమున రాజద్రోహాద్రవరము వచ్చినది మొదలు నాటివర కును మహాకవివర్ణనలు జ్ఞాతని సంగళముగదెల్పి, పెదతండ్రి గుఱతండ్రి తలవాన్చి వోక్కోక్కో యేడ్చినది విజయూంబిక.

"విజయూంబికను విజయూంబికయు నొక్కరేనా?" యని యాశ్చర్యపడినది ఒక్కబాచయ్యయేకాదు - అల్లాడ, వరదారెడ్డి, అన్నయామాత్యాది సభాసమంతయు నచ్చెరువు నందిరి.

తెలియక చేసినను వరదారెడ్డి రాజద్రోహనేరము చేసినట్లైయని వేమారెడ్డి నిర్ణయించెను. కాని యతనికి మాభిక్షను దయచేయవలసినదిగ బాచయ్య ప్రభుత్వమును వేరుకొనెను. రామేశ్వర యుద్ధముతోబాటు పలుయుద్ధములందు వీరోచితముగ బోరి దేశమునకు సేవజేయుటవలన నతని యభ్యర్థనను మన్నించి వరదారెడ్డిని క్షమించుటయేగాక వీరుజైన బాచయ్యను చమూపతిగ నియమించి గౌరవింపదలచితిని సామాజియైన యనితల్లి ప్రకటించెను.

ఆ ప్రకటన వినిన బాచయ్యకు తండ్రి జ్ఞప్తికివచ్చెను. గంగారెడ్డి ఆహవముల యను బిరుదును పొందెను; పొందెనే గాని చమూపతి కాజాలకపోయెను. ఆ గౌరవము తనకుమారుడైన బాచయ్యకు లభించినచో జూచి యానందింపవలెనని పాప మా పితృహృదయ మువ్విఘ్నరినది.

నేడు బాచయ్య చమూపతి యైనాడు.

కాని అది చూచి యానందించుటకు గంగారెడ్డి లేడు. బాచయ్య కను లశ్రుహృతము లయ్యెను. అది చూచి విజయాభిషేక కళవళపడి యతనిని సమీపించెను. ఆమెను జూచి బాచయ్య కనులు తుడుచుకొని గాంభీర్యము వహించెను.

సభాస్థలినివీడి వెలుపలకు వచ్చిన పిదప పశ్చాత్తాపముతో వరదారెడ్డి “విజయాంబికా!... నీ యత్నమ ప్రవర్తనను గ్రహింపజాలక దుర్భావములతో పాప మొనర్చితిని. అందులకు ఫలితముగ శ్యామలాంబను పోగొట్టుకొంటిని. నాకు భయపడి యామె చంపుదుగుడిలో బ్రాణములు పోగొట్టుకొనినది. రక్తసిక్తమైన యామె లీలాంశుకమునుజ్ఞాపక చిహ్నముగ దాచుకొన్నాను” అనెను.

“కాదు. ఆమె చనిపోలేదు. చంపుడిగుడిలో నామె బాకుతో పొడుచుకొనుచుండ, నే నామెను రక్షించితిని. రక్తసిక్తమైన లీలాంశుక మచట పడిపోయినది కాబోలు. ఆమె మాత్రము హరిహరాంబ యంతఃపురమున నాతో సురక్షితముగ నున్నది” యని విజయాంబిక తెల్పెను.

ఆమె మాటలు వరదారెడ్డి చెవుల కమ్మతనేచనము లయ్యెను. శ్యామలాంబను చూడవలెనని యత డారాటపడెను.

విజయాంబిక బాచయ్యవైపు తిరిగి యించుక మంద హాసముతో “మారువేషముతో మోసగించితినిని కోపమా?” యనెను. అందులకు బాచయ్య నవ్వుచు “కొండవీటి దానవు. కొండగుదురువాడనని కొండంత యసత్యమాడితివి. నీకు తగిన దండన విధింపవలె”ననెను. అతని మాటలు వినిన విజయాంబిక హృదయమున వేయి వీణలు మ్రోగినవి. కనులలో కోటి మల్లెలు విరిసినవి.

౧౫

విజయపరంపరల యనంతర మేతెంచిన వసంతముతు వున, రాజమహేంద్రవరప్రజలు చైత్రశుద్ధ త్రయోదశినుండి మహాత్మాహముతో వసంతోత్సవములు జరుపుకొనసాగిరి.

గృహస్థుల యిడ్లయందలి, విలాసోద్ధాన వనముల లోని సురపొన్నలు, సంపెగలు పూచి పథికులకు తమనువాసన లు పాయనముగ సమర్పించుచుండెను. గాలి యందు కుమమ వినరము దట్టముగ వ్యాపించెను. ఉద్ధానవనము లన్నియు తుమ్మెదల ఝంకారములతో శుకశారికల సల్లాపములతో పుంస్కోకిలల కోమల కంఠధ్వమలతో ప్రతిధ్వనించుచు వసం తుని మాగనునము నెలుగెత్తి చాటుచుండెను.

ఇంతవరకును వేదాంతధోరణి యలవరచుకొనిన వేమారెడ్డి బాచయ్యాది యువకులకు, పూర్వమువలెగాక యీవసంతమున కీసలయములు, నవకుసుమములు, పూదేనియలు నూత్నానందమును కల్గించి మధురభావనలు రేపుచుండెను. చిత్రమేమన వరదారెడ్డి కీ వసంతము గంభీరముగ కానిపింపదొడగెను. తమలో వచ్చిన యీ మాడ్పులను గురించి ముచ్చటించుకొని, పిదప నవ్వుకొని వేమారెడ్డి వరదారెడ్డి బాచయ్యలు తమలో నై హికదృష్టి గలవారికి కొంచె మాముష్మికచింతనయు, వైరాగ్యభావములు గలవారికి అనురాగదృష్టియు నేర్పడుటకు నై హికాముష్మిక జీవనములను తనలో సమన్వయము చేసికొనిన శ్రీనాథుల దర్శనప్రభావము కొంతవరకు కారణమైయుండునని తలపోసిరి. తదనుగుణముగా వేమారెడ్డికి కనులుమూసినను తెరచినను హృహరాంబ రూపమే గోచరించుచుండెను. అట్లే బాచయ్య యూహలన్నియు విజయాంబికవై పే.

వసంతోత్సవములు ప్రారంభమైన వాసరమున నంతఃపుర స్త్రీలును రాజబంధువులును గోదావరికి దాసదాసీజనముతో స్నానార్థమేగి యూరేగింపుతో దిరిగివచ్చిరి. తదుపరి యశోకవృక్ష ప్రతిష్ఠాపన జరిగెను. ఆయశోకమునువీరభద్రారెడ్డియు సనితల్లియు బూజించిరి.

పిదప కామదేవ, విఘ్నేశ్వర, శివ, వసంతాప్పరోగణ ప్రతిష్ఠాపనజరిగెను. కర్పూరాగురు కుంకుమలతో నా దేవతల

నల్లాడ యరియేటిలింగనాది ప్రముఖులును సేవించి పూజించిరి. నగరునందలి పుణ్యస్థ్రీలు తమతమ భర్తలకు గాశ్మీరాంగ రాగములను ముత్యములను భూషణములను బహుమతులుగ నొసంగిరి. అవివాహితలైన యువతులు చిత్రవర్ణసౌగంధికజలమును (వావి) పరుసయైన పురుషులపై జలుకరించిరి. హరిహరాంబ చల్లిన వసంతము వేమారెడ్డిమీదను, విజయూరిక చిలుకరించిన పన్నీరు బాచయ్యమీదను పడిన సంగతి అనితల్లి వీరభద్రారెడ్డివడిటి వయస్సులకేకాక అల్లాడ, దొడ్డాంబిక వంటి వృద్ధులకును దెలిసినది. తన ప్రథమపుత్రిక యల్లాడ రెండవ కుమారుని వివాహమాడెను. కనుక తన రెండవకొమార్తె ఆయన పెద్దకుమారుని వివాహమాడినచో నసంగతముగ నుండునని దొడ్డాంబిక మొదట సందేహించినను పిదప వారిరువురికి నిష్టమైనచో తా నభ్యంతరము దెలుపుట యేమి సమంజసమని యూరకుండెను.

సాయంకాల మేర్పాటైన సభయందు వివిధసంగ్రామములలో శౌర్యధైర్యములను బ్రదర్శించిన వీరవరులకు గౌరవ ప్రదానములు జరిగెను. కొందరకు బిరుదులెక్కెములు, కొందరకు బిరుదుగొడుగులు లభించెను. అత్యున్నతగౌరవము లభించినది బాచయ్యకే ! తాను మున్ను ప్రకటించిన విధమున సామ్రాజ్యయైన యనితల్లి యతనికి “చమూపతి” పదవినిచ్చెను. ఆమె యభీష్టము ననుసరించి యల్లాడ వేముసల్లెగ్రామమునతనికి దానవిక్రయాది స్వత్వములతో శాసనము వ్రాయించి యిచ్చెను. నూరన్నరెడ్డికి సచివసమితిలో సభ్యత్వమునిచ్చి గౌరవించెను. పండితులకు కర్పూరతాంబూలములు, భూమిదక్కి

ణలు లభించెను. పరిచారకులకు సురయు, మృష్టాన్నభోజనమును లభించెను.

సాయంసమయమందు నగరున నెచట జూచినను కీర్తా వినోదములే! పులిజూదము, కుందెన గోరంటలు, దాగుడు మూతలు, ఓమనగుంటలు నెవరి యభిరుచికి తగినట్లు వారాడు కొనుచు నానందించుచుండిరి.

ఒకచో స్త్రీపురుషులు మహానందముతో వసంతము నొండొరులపై జల్లుకొనుచుండిరి. సమీపమున విజయాంబిక చోద్యముజూచుచు నిలిచియుండ, బాచయ్య యామెను సమీపించి “వసంతము జల్లుదునా?” యని రహస్యముగ నామె చెప్పి ననెను. విజయాంబిక ఆ మాటలకు పులకించి వెంటనే కోపము నటించుచు “ననుజ్జ తీసికొనియా జల్లుట!” యని ముదలకించెను. ఆమె భావమును గ్రహించి పన్నీటిలో గంధ సార సంకుమదములు పురుగు, కర్పూరములు గలిపిన వసంతము నామెపై జల్లెను. విజయాంబిక నవ్వెను. బాచయ్యయు నవ్వెను.

ఆమె సూరన్నరెడ్డిగారింటికి వెడలిపోయెను. బాచయ్య విజయాంబికను గురించియే యాలోచించెను. “ఈమె యవగుంతనము తాల్పదు. గృహమువీడి యిటునటు నడయాడుటకు జంకదు. సంప్రదాయపరులైన కొందరు ఛాందసులకిది విపరీతముగ గనిపించును. కాని యీమె కిదియే యంగము. పెరటిలోని పారిజాతములు కొందరు స్త్రీలైనచో కొందరడవి యుదలి కొండమల్లెలు”.

ఇట్లు తలపోసి బాచయ్య చీకటిపడుచున్నదని గృహమునకు మరలెను.

మార్గమధ్యమున నొకచో మార్గ నాట్యప్రదర్శనము జరుగుచుండెను. అచట శివుని తాండవము పార్వతి లాస్యము నతిలోకమనోహరముగ బ్రదర్శించుచుండిరి.

మరియొకచో దేశినాట్యము ప్రదర్శిత మగుచుండెను. గొండ్లిచిందు, పేరణి, కోలాటములను కొందరు యువతులు కాంచీనూపుర కంకణస్వనులు తాళమువేయ నందముగ నాడిరి. వీనిని జూచి హల్లీసకము, పారశీకనర్తన, కావడిచిందులు, పుష్పగంధికా నృత్యములును వీక్షించి గృహోన్ముఖుడు కానున్న బాచయ్యకు అన్నయామాత్యులెదురై రాచనగరు లోనికి రమ్మని తనతో తీసికొనిపోయెను.

అచటను నృత్యములు జరుగుచుండెను. కాని ఆ నృత్యములకు సోకాస్త్రీయముగ బ్రదర్శితములగుచుండెను. మతంగుని శాస్త్రమును, భరతశాస్త్రమును, నందికేశ్వరమతమును బాటించి యచటి నటులు నృత్య మొనర్చుచుండిరి.

నృత్య ప్రదర్శనానంతరము రాచనగరులోని సభాప్రాంగణమున శ్రీవల్లభ, సురస్వతిభట్టా, నరసింహభట్టా, వైకుంఠభట్టా, కందాయభట్టావంటి పండితప్రకాండులకును, శివలెంక కొమ్మన త్రిపురాంత కాదికవిశిఖామణులకును, శివదేశిక, గౌతమజోషి, సోమనాథభట్టాది సంగీతవిద్వాంసులకును సన్మానములు జరిగెను. పౌరాణిక జ్యోతిషిక చిత్రకారులకును, వేదాంత, దావారిక, ద్వారపాలక, సూత, మాగధ, స్తుతిపాఠక, వైతాళిక, అంగరక్షకాది పరివారమునకును, దేవతార్చక, మాలాకారక, పరిమళకారకాది పరిజనమునకును సముచితరీతిని జహుమతులు లభించెను.

అంత నాటి వసంతోత్సవములు ముగిసినవనియు నిశ్చయింక నెఱిమిదిదినములు జరుగుననియురాజప్రకటనవెలువడెను.

రాజమహేంద్రవర రసజ్ఞులు నాటి వసంతవైభవమును హృదయములందు నింపుకొనుచు నిండ్లకేగిరి.

౧౬

వసంత పంచమి !

రేపటితో వసంత నవరాత్రులు పూర్తియగును.

నేడే శ్రీనాథకవిసార్వభౌములు తన వారణాసియాత్రను పూర్తిజేసికొని రాజమహేంద్రవరము విచ్చేయురోజు !

వేకువనే పన్నీటి కలియంపి జల్లి, వీధులందు ముత్యాల ముగ్గులు పచరించి, మార్గమధ్యమున నెడనెడ మామిడితోరణములను ముత్యాలపేరులను కట్టి మార్గములందు సేసలుచులి రాజమహేంద్రవరమును దేవేంద్రనగరివలె నలంకరించుటతో సౌందర్యమంతయు నొకచో జేర్చినట్లును శ్రీలన్నియు రూపు దాల్చినట్లు నా మహాపట్టణము శోభిల్లుచుండెను.

పుష్పములు, సేసలు, హారములు చేతబట్టుకొని కవీంద్రులకు స్వాగతము నిచ్చుటకై పౌరులెల్లరు రాజమార్గమున కిరువైపుల బాదులుతీర్చి నిలుచుండిరి. ప్రముఖులైన యల్లాడ, అరియేటి లింగన, వీరభద్రారెడ్డి, వేమారెడ్డి, అన్నయామాత్యులు భద్రగజములపై నను, దొడ్డారెడ్డి వేమారెడ్డి బాచ

య్యాది ముఖ్యులు తమ మాశ్వములపై నను, శివలెంక కొమ్మ నాదికవులు వలకీలలోను, నగరుదాటి పొలిమేరల చెంతకు ఎదురు వెళ్ళి శ్రీనాథునికి స్వాగతము చెప్పటకై వేచియుండిరి. వారికంటె రెండుయోజనములదూరము ముందుగ నెదురేగి కపీంద్రులను సగౌరవముగ తీసికొనివచ్చుటకై యల్లాడ వీబది మంది శ్వేతాశ్వాశ్వాధులను, పదిమంది వాదిమాగధులను, పదునైదుగురు సేవకులను, వెండిపల్లకితో నిరుపదిమంది బోయీలను, జోడుదివిటీలను గతరాత్రియే పంపెను.

ఇట్లు ప్రభువు మొదలు సామాన్యులవరకు రాజులు హేం ద్రవర పౌరజనములంతయు వేయికన్నులతో శ్రీనాథులరాకకై యెదురుచూచుచుండ ఛాందసులైన యే పదునైదుగురు పండితులతో ప్రజల సంతోషమున బాలుపంచుకొనలేక విముఖులై యుండిరి.

ఇంతలో సుదూరమున పల్లకిబోయీల కంకస్వరములు విననయ్యెను. ఊరిబయట వేచియున్న యల్లాడప్రముఖులందరు సగౌరవసూచకముగ తమతమ వాహనములనుండి దిగుచుండ, కాశీయందు తన్నాశ్రయించిన పదిమంది నూతనశిష్యులును, అల్లాడపంపిన పరివారజనమును, తనను కొలిచివచ్చుచుండ జోడుదివిటీల వెలుగులో వైభవముగ శ్రీనాథమహాకవి వెండిపల్లకిలో వేంచేసెను.

అందుండి దంతపు పావలు, గండపెండెరము, పట్టు పీతాంబరము, బంగారు కాశ్మీరపువలిపము, సింహతలాటములు, బంగారుతీగతోనల్లిన రుద్రాక్షలు, ధవళరోచిన్ములు వెలయించు భస్మత్రిపుండ్రములతో జ్యోతిర్మయమైన సాహితీమూర్తి యవరోహించెను.

అభివాద మొనర్చిన యల్లాడ యరియేటిలింగనలకు ప్రత్యభివాదమొనర్చి, అంజలి ఘటించిన వీరభద్రా రెడ్డిని సంభావించి, నమస్కరించిన శివలెంకకొమ్మనను కుశలమడిగి, శ్రీనాథుడు, బెండపూడి అన్నయామాత్యుల నాదరపూర్వకముగ నాలింగన మొనర్చెను.

అర్ఘ్యపాద్యములిచ్చి, పట్టువస్త్రము సమర్పించి మహాకవిని తెల్లయేనుగుపై నెక్కించి పురమంతయు నూరేగించిరి. అట్లూరేగుచుండ రాజమార్గమున కిటునటుచున్న సాధోపరి భాగములనుండి పుష్పవర్షము సేసలజల్లు శ్రీనాథునిపై గురిసెను. మార్గమున బరచిన పట్టువస్త్రములపై శ్రీనాథుడధిరోహించిన భద్రగజము ముందునడువ, వెనుక ప్రముఖులందరు తమ వాహనముల నధిరోహించి యూరేగింపునందు బాల్గానిరి. శ్రీనాథులపై జల్లిన పుష్పముల పుప్పొడి యాకాశము వరకు వ్యాపించి గాలి సుగంధముతో నిండిపోయెను.

ఆ యూరేగింపు మహావైభవమును గాంచి యల్లాడ ప్రభువు హర్షపులకితస్వాంతుడై, గతించిన కాటయవేమప్రభువును తలచుకొని యశ్రుపూరితనయనుడై “కాటయవేమప్రభూ! నీకోరిక యిట్లు తీరనదయ్యా మరి!” యని గద్గదస్వరమున స్వగతముగా ననుకొనవలసిన మాటలను బ్రకాశముగా ననెను.

శ్రీనాథులును “వీరికి నాయుండెంత ప్రత్యయమున్నది! నేటికిగాని వీరి యాతిభ్యమును స్వీకరించు నవకాశము భీమేశ్వరుడు నాకు కలిగించలేదు. కొండవీటిలో నేకాదు - రాజమహేం

ద్రవరమునను కవుల కింతటి మర్యాద కలదన్నమాట! వీరిదొక విధమగు మర్యాద. ఇదియు నానందహేతువుగనే యున్నదని సంతృప్తి చెందెను.

శ్రీనాథులకు విడిది యన్నయామాత్యులయింట నేర్పాటయ్యెను. భోజనానంతరము తనయింట జరుగు సాహిత్య సభకు విచ్చేయవలసినదిగ నెల్లరను బెండపూడి అన్నయ యాహ్వానించెను.

మణిస్థగితకుడ్యములుగల విశాలమైనస్థలమున సాహిత్య సభ యేర్పాటయ్యెను. సభాస్థలియంతయు నెఱ్ఱని మామిడి చిగురులతోడను, తెల్లని ముత్యాలపేరులతోడను, పచ్చని యరటిస్తంభములతోడను నయనపర్వముగ నలంకృతమయ్యెను. సభ నుద్దేశించియున్న రెండు సింహాసనములలోనొక దానిపై బెండపూడి అన్నయామాత్యులును, రెండవదానిపై భువి కవతరించిన దేవేంద్రునివలె శ్రీనాథకవిసార్వభౌముల నాసీనులై యుండిరి. పలనాటివీరులపౌరుష మాయన కనులలో ప్రతిఫలించుచుండెను. నిషధేశుని ప్రజ్ఞావైభవము సువిశాలమైన ఫాలమున వెలుగొందుచుండెను.

అన్నయ శ్రీనాథులకు దక్షిణపార్శ్వమున భట్టప్రభాకర ప్రస్థానసంవేద్యులైన యద్దండపండితులు కూరుచుండిరి. ఘణి భాషిత భాష్యఫక్తికా భావజులగు నుత్తమప్రగల్భులు వామ పార్శ్వమున నుపవిష్టులైరి. కణభుజ్మతగ్రంథగూఢార్థవిదులైన బహుశ్రుతిసంపన్ను లొకవంకను, వేదాంతవాసనావిశ్రాంత హృదయజ్ఞులైన యుపసేవతత్త్వజ్ఞు లింకొకవంక నాసీనులై

యుండిరి. ఉభయభాషాకవిత్వరులు వారిచేత కూర్చుండిరి. సమీపమున వేశ్యలును, వీరభటులును సేవించుచు నిలువబడిరి.

సుదూరముగ కూరుచుండి రెప్పవాల్చుకుండ శ్రీనాథుని జూచుచున్న బాచయ్య, ఈయన బాహ్యవేషమునకు నాంతర రూపమునకు సమన్వయమెట్లు సాధ్యమా యని యోచించుచుండెను. అనితల్లి యొద్దనుండి శ్రీనాథులకు సాధికారికమైన యాహ్వానమును దీసికొనివచ్చిన దొడ్డారెడ్డి శ్రీనాథునికి సమీపముననున్న యాసనముపై కూర్చుండెను.

గడియన్నరకాలము శ్రీనాథులు కవిత్వమును గురించియు, రసమునుగూర్చియు, కవిత్రయమువారి మహాదాత కవితాప్రాధిమను గురించియు కవి వివిధాస్థానముల కేగి జయధాటి యొనర్పవలసిన యవసరము గురించియు ననర్గళముగ నుపన్యసించెను. తేనెలు ప్రవహించినట్లు, అమృతము వర్షించినట్లు సాగిన యా గంభీర వాగ్యైభవమునం దోలలాడిన సభ్యులు రసానందైకలోలురై మహానందము నొందిరి.

పిమ్మట అన్నయామాత్యులులేచి శ్రీనాథులకు సమస్కరించి కర్పూర తాంబూల జాంబూనదాంబరాభరణములొసగి ధీరవాక్కులతో “శ్రీనాథసుకవీ! మీరలు హర్షనైషధాది కావ్యములు రచించినారలు. అఖిలపురాణ విద్యాగమములు పెదకోమటివేమకు వినిపించినారలు. దిశాంగణములందు మీ కీర్తి కర్పూరమువలె వ్యాపించినది. పాకనాటింటివారగుటచే నాకు మీరు బంధువులు కూడను. నాకు కృతిహిందుట తక్కు తక్కిన సప్తసంతానములును లభించినవి. స్కాందపురాణ

మందలి భీమేశ్వర మాహాత్మ్యమును బ్రబంధముగ విరచించి నాకు కృతి యీయ వేడెద” నని అంజలి ఘటించి ప్రార్థించెను.

సభయందు నిశ్శబ్ద మావరించెను. రెండు తుణములు శ్రీనాథులు కనులు మూసికొని, హృదయస్థుడైన భీమేశ్వరుని ధ్యానించి, దక్షా రామమువెడలి భీమేశ్వరుని సేవించి వచ్చిన పిదప గ్రంథరచన ప్రారంభింపవచ్చునని నిశ్చయించి శిరఃకంఠ మొనర్చి కనులు డెరచి చిరునవ్వు నవ్వి తన యంగీకారమును దెల్పెను.

వెంటనే దిక్కులు మాత్రోగునట్లు “రాయవేశ్యా భుజంగ బెండపూడి యన్నయామాత్యులకు జై ! కవిసార్వ భామ శ్రీనాథమహాకవికి జై” యనుచు సదస్యులు జయజయ ధ్వజములు ధ్వజింపరి.

తిరిగి సభయంతయు నిశ్శబ్ద మయ్యెను.

శ్రీనాథులు లేచి తన మనోహర దివ్యగంభీరస్వరమున “శ్రీస్త నగంధసార పరిషేక సమంచిత సాయకప్రయో గస్త మహాపురత్రయుఁ డహార్యధనుర్ధయఁ డర్కకోటిదీ ప్తిస్త వసీయవిగ్రహుడు భీమయదేవుడు దక్షవాటికా వాస్తుడు ప్రోచుఁగావుతద్రువంబుగ దేవయయన్నధీమణి” అనుచు నాశీర్వాద పద్యమును జదివి, వుష్పాక్షతల నన్నయ శిరస్సున జల్లి తనయాసనముపై గూర్చుండెను.

అనంతర మనితల్లి పంపిన రాజమహేంద్రవర ప్రభుత్వా హ్వనమును దొడ్డారెడ్డి శ్రీనాథులకు సమర్పించెను. ఆయాహ్వ నమునకు శ్రీనాథులు తన యంగీకారమును సగౌరవముగ జెలియ బరచెను.

ఆ సాయంత్రము దొడ్డారెడ్డి శ్వేతాశ్వమును నడిపించు కొనుచు ముందునడువ నిరువది మంది యాశ్వీకులు తమ యశ్వములను నడిపించుకొనుచు నిరుకలంకుల పరివేష్టించి నడచుచుండ, వందమంది భటులు కొలిచి తన ననుసరింప, కొమ్మనాదికపులతోడను అన్నయాది ముఖ్యులతోడను కలిసి, వెల్లగొడుగునీడను, సమస్త రాజమర్యాదలతోడను శ్రీనాథ మహాకవి రాజమహేంద్రవర సభాభవనమును బ్రవేశించెను. కవిసార్వభౌముడు సభలో నడుగిడుచుండ గిరివర్గంబెల్ల నూటాడునట్లు సభాసదులెల్లరు జయజయధ్వానము లొనరించిరి.

అర్ఘ్యపాద్యాది సమస్తోపచారములను, సమస్త సత్కారములను సామ్రాజ్ఞియైన యనితల్లి పేర వీరభద్రారెడ్డిచేతనలాడ చేయించెను. ప్రతిసీర వెనుకనుండి యవగుంతనము సరిచేసి కొనుచు, సభక్తికముగ నమస్కరించిన రాణి యనితల్లిని శ్రీనాథులు “ద్విర్నుమంగళీభవ” యని తన పవిత్ర దివ్య వాక్కుతో నాశీర్వాదించెను.

అంత సామ్రాజ్ఞి యాజ్ఞానుసారము; ప్రధానియైన యరియేటిలింగనామాత్యులు శ్రీనాథకవిండులను రాజమహేంద్రవరాస్థానకపులుగ నియమించిన ట్లాధికారికమైన ప్రకటన యొనరించి యందులకు తగిన వైదిక తాకిక విధులను నిర్వర్తించెను.

పిదప శ్రీనాథులు వీరభద్రారెడ్డి ప్రభృతులతో నిష్టాగోష్ఠియొనర్చుచు “నన్నుగూర్చించి మీకర్పించిన యాయువకుడేడి?” యని నవ్వుచు ప్రశ్నించెను.

“ఇపుడావ్యక్తి యువకుడుకాడు, యవతి. రాణి హరి హారాంబవారి కొలువునం దున్నది. అదిగో వచ్చుచున్నది. ఆమెకు త్వరలో వివాహమగునట్లాశీర్వాదింపు” డని నూరన్న రెడ్డి ప్రతిసీర వెలువడి వచ్చుచున్న విజయాంబికను జూపించెను.

“మా చెల్లెలు హరిహారాంబనుకూడ నల్ల దీవింపు” డని యనితల్లి ప్రతిసీర వెనుకనుండి పలికెను. హరిహారాంబ కుహనాకోపముతో ననితల్లి వంక జూచెను.

ప్రతిసీర వెనుకనుండి నమస్కరించిన హరిహారాంబను తనను సమీపించి పాదాభివందన మాచరించిన విజయాంబికను “శ్రీనాథుని కల్యాణ ప్రాప్తిరస్తు” అనుచు శ్రీనాథు లాశీర్వా దించిరి. ఆ యాశీర్వాదమును విన్న వేమారెడ్డికి బాచయ్యకు నొడలు పులకరించెను.

అనంతరము శ్రీనాథులు విజయాంబికను జూచి “సరస్సునంను సంధ్యావందన మొనర్చుచున్న నన్ను గమనించి రాజమహేంద్రప్రభువుల కడకు నీవు తీసికొని వెడలనిచో నా యంతటనేనై వారియొద్ద కేతెంచెడి యవకాశము లభించెడిది కాదు. వారును నే నచట నుండుటను గమనింపక యుందురు. సీవలన రాజమహేంద్రవర రసజ్జలకును నాకునుసంధానమైనది. నాకీ విధముగ గౌరవమిమ్మా నమును భీమేశ్వరధ్యానమును లభింపజేసిన నీకేదేని బహుమతి నీయదలచితిని. కోరుకొను” మనెను.

విజయాంబిక దోయిలించి “కవిసార్వభౌమా ! నాకు వేఱు కోరిక యేమియులేదు. కొండపీటిలో పెదకోమటివేమ ప్రభువుచే బంధితులైన నా తల్లిదండ్రులను విడిపించుకొనవలె ననిమాత్ర మున్నది” యనెను.

“అట్లే కానిమ్ము. ఇంకను పెదకోమటివేమ నా మాటను సమాధరించునను నమ్మకము కలదు. ఒకటి రెండు రోజులలో కొండపీటికి కబురుచేసి నీ తల్లిదండ్రులను విడిపింతు” నని శ్రీనాథు లభయమిచ్చెను. విజయాంబిక ‘మహాప్రసాద’ మని నమస్కరించెను.

అంత నల్లాడలేచి “కవిసార్వభౌమా ! మాకాటయ వేమప్రభుని సంకల్పబలమువలనను, రాజమహేంద్రవరప్రజల యదృష్టాధిక్యమువలనను తాము మా యాస్థానమునకు విచ్చేసితిరి. నా కెంతయు నానందముగ నున్నది. మీరాకతో కాటయ వేమప్రభువునకు నేనిచ్చిన వాగ్దానములన్నియు సఫలమైనట్లే ! ఈమారగిరి ప్రాణములను మాత్రము కాపాడజాలక పోయితిని. అది యొకటియే నా హృదయమునకు తీరని వ్యధయై బాధించుచున్నది. ఈ బాధ్యతల నన్నిటిని నే నిక వహింపజాలను. ఏ అవ్వయామాత్యులకో నా బాధ్యతలప్పగించి, కాశీ వెడలవలె ఫణి యభిలషించుచున్నాను. దానికి ముందుగ నొక్క మనవి. రాజమహేంద్రవర సామ్రాజ్యయైన మా యస్థానాన్ని కంఠితముగ నొక ప్రబంధమును తాము విరచింపవేడెదను. అందును కాశీ

వృత్తాంతమైనచో నాబోంట్లకు కూడ తరణోపాయమగు" నని విన్నవించెను.

(శ్రీ)నాథులు సమాధానమియక మిన్నకుండిరి.

ఇంతలో ప్రతిసీర వెనుకనుండి యనితల్లి “ఏతద్గ్రంథమును మత్స్యాణవిభున కంకితముగ నీయ బ్రార్థన" యనెను.

(శ్రీ)నాథు లప్పటికిని సమాధాన మియలేదు.

ఇప్పటికే భీమఖండమును రచించు బాధ్యతను స్వీకరించితినిగదా, మరల నీ బాధ్యతను స్వీకరించినచో రెండు కార్యభారముల నొకే కాలమున నిర్వహించుట యెట్లాయని శ్రీనాథులు సంశయించుచున్నట్లు పరేంగితావగాహియైన యన్న యామాత్యులు గ్రహించెను. ప్రభువుకంటె ముందమాత్యున కంకితముగ గ్రంథము విరచించుట సమంజసముగ నుండదనితలచెను. అతని తలపులు కనులలో కన్పింప, కాశీఖండ రచనానంతరమే భీమఖండరచన ప్రారంభింప వచ్చునని నిశ్చయించుకొని అన్నయామాత్యులవైపు సాభిప్రాయముగ నొకమారుచూచి తుదకు కాశీఖండ రచనకు తన యంగీకారమును సగౌరవముగ శ్రీనాథుడు తెల్పెను.

అంత, వీరభద్రాద్వైకరూపతాంబూలమును రత్నములను పట్టువస్త్రములను బంగరుపశ్చెరమున నుంచి శ్రీనాథులకు సమర్పించెను.

శ్రీనాథులును లేచి, కానుకల నందుకొని, మనస్సులో విశ్వేశ్వరునిధ్యానించి, వీరభద్రాద్వైకై నక్షతలు పుష్పములు జల్లి యాశీర్వాదించి తన శ్రావ్యగంభీరకంఠముతో నిట్లుపలికెను.

“శ్రీకాశీనగరాధి రాజ్యపదవీ సింహాసనాధ్యాసి లో
కైకగ్రామణి విశ్వనాథుడు విశాలాక్షి మనోభర్త సు
శ్లోకున్ దొడ్డయ యల్లభూవరతనూజన్ వీరభద్రేశ్వర
హ్మకాంతుంజగనొబ్బగండని మహేశ్వర్యాన్నిఁజేయుతన్”

ఆ దివ్యవాణి శంఖారావమువలె సమస్త రాజమహేంద్ర
వర సామ్రాజ్యమునందును మార్మోగెను. ఆస్వరము విజ
యాంబికా బాచయ్యల మనస్సులలోను, వేమారెడ్డి హరిహ
రాంబల హృదయములలోను, వరదారెడ్డి శ్యామలాంబల తల
పులలోను, కల్యాణగీతికవలె మంగళప్రదముగ వినిపించెను.

శ్రీనాథకవీంద్రుల గంభీరవాక్కును, దివ్యోజ్వల రూప
మును హృదయమునబ్రవేశించుటతో, వేమారెడ్డి బాచయ్యల
వంటి విరాగుల కనురాగోదయమును, వరదారెడ్డివంటి విలాస
మూర్తులకు జ్ఞానోదయమును కలిగినట్లయి, అశేష రాజ
మహేంద్రవర ప్రజాజీవితమునకే మహోదయమైనట్లుతోచినది.

ఇతి శివమ్

